

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Katalanlar Neden Ayrılmak İstiyor

Editör: Clara Ponsantí
Türkçesi: Emre Can Ercan

YENİİNSAN

Yeni İnsan Yayınevi
Yeşil Politika Serisi

Clara Ponsatí

Avrupa Parlamentosu üyesidir. Barselona Ekonomi Okulunda Ekonomi Profesörü, St. Andrews Üniversitesinde Finans Profesörü ve 2017’de Katalan Hükûmeti’nde Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır.

Antoni Abat Ninet

Kopenhag Üniversitesinin Hukuk Fakültesinde Kıyaslamalı Anayasa Hukuku Profesörü ve Avrupa Kıyaslamalı Hukuk Araştırmaları Merkezi üyesidir.

Enriqueta Aragonès

Institut d’Anàlisi Econòmica (CSIC) Araştırma Profesörü, başkanını ve Barselona Ekonomi Okulunda yardımcı profesördür.

Carles Boix

Princeton Üniversitesinde Robert Garrett Siyaset ve Halkla İlişkiler Profesörü ve Barselona Üniversitesinde Kurum ve Siyasi Ekonomi Araştırma Grubu (IPERG) başkanıdır. Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi üyesidir.

Albert Carreras

Universitat Pompeu Fabra Ekonomi ve İşletme Bölümünde Ekonomi Tarihi Profesörü ve Barselona Ekonomi Okulunda yardımcı profesördür. Katalan Hükûmeti’nde Finans Bakan yardımcısı olarak görev yapmıştır.

Xavier Cuadras-Morató

Barselona’daki Universitat Pompeu Fabra’da (UPF) Ekonomi ve İşletme Bölümünde Doçent, Uluslararası İşletme Okulunda (ESCI-UPF) Başkan ve Barselona Ekonomi Okulunda yardımcı profesördür.

Jordi Muñoz

Barselona Üniversitesindeki Kurum ve Siyasi Ekonomi Araştırma Grubu’nda (IPERG) Siyaset Bilimi Profesörü ve akademi üyesidir.

Katalanlar Neden Ayrılmak İstiyor

Editör: Clara Ponsatí
Türkçesi: Emre Can Ercan

Yeni İnsan Yayınevi- 413

Yeşil Politika Serisi- 25

Katalanlar Neden Ayrılmak İstiyor

Orijinal Adı: The Case of the Catalans

Düzenleyen: Clara Ponsatí

Türkçesi: Emre Can Ercan

© Clara Ponsatí and the contributors 2020

The Case of the Catalans'ın bu çevirisi, Luath Press Ltd. ile yapılan anlaşmayla yayınlanmıştır.

Katkıda Bulunan Yazarlar: Antoni Abat Ninet, Enriqueta Aragonès, Carles Boix, Albert Carreras, Xavier Cuadras-Morató ve Jordi Muñoz

I. Baskı, İstanbul, Ekim 2022

ISBN: 978-625-8309-08-9

Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur

Editör: Füsün Özev

Kapak Tasarımı: Hüseyin Varış

Dizgi: Efdal Basan

Sertifika No: 12186

© Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm. San. Tic. Ltd. Şti.

İçerenköy Mah. Değirmenyolu Caddesi Kutay İş Merkezi B Blok

No:18/6 Ataşehir/İstanbul

Tel:(0 216) 489 84 08

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.yeniinsanyayinevi.com

yeniinsanyayinevi@gmail.com

newhumanpublisher@yahoo.com

facebook.com/yeniinsanyayinevi

instagram.com/yeniinsanyayinevi

twitter.com/yeniinsanyayin

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti.

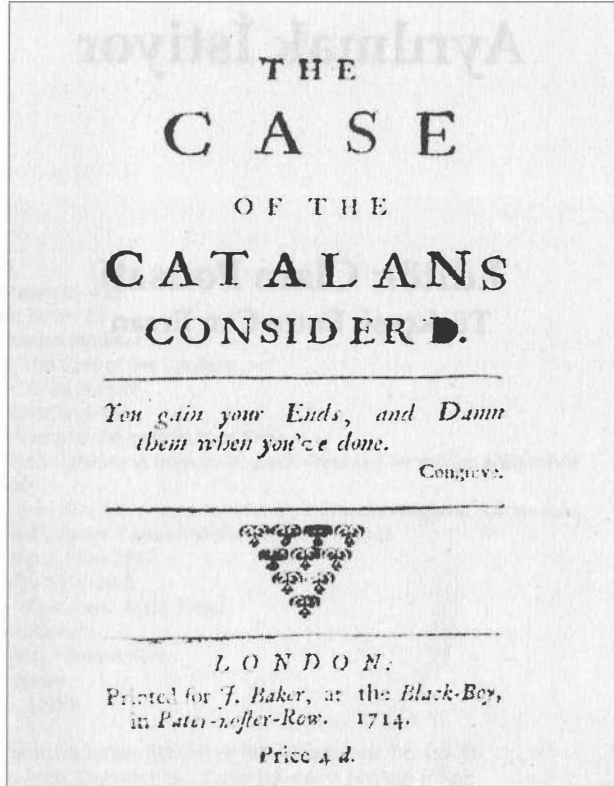
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli-Bağcılar-İSTANBUL

Sertifika No: 52508

Katalanlar Neden Ayrılmak İstiyor

Editör: Clara Ponsatí
Türkçesi: Emre Can Ercan

YENİİNSAN

Resimdeki kitap, 1714'te yayımlanmış ve okumakta olduğunuz kitabın
(*The Case of the Catalans*) başlığına esin kaynağı olmuştur.

Katalan Meselesi, İspanya Veraset Savaşı'nı sonlandıran Utrecht Barış Antlaşması (1712-1714) bağlamında, Katalonya'nın politik kaderine ilişkin tartışmaların yapıldığı Avrupa'daki yüksek mahkemelerde kullanılan bir terimdi. İngiltere, 1705'te Cenova Antlaşması'yla İspanya tahtına talip olan Habsburg Hanedanı'nın tarafında yer alan Katalanlara destek sözü vermesine rağmen 1713'te Utrecht Barış Antlaşması'nı imzalamıştı. Bu antlaşmayla da Cebelitarık ile Minorka'yı alıp İspanyol köle ticaretine erişim elde ederek savaştan çekilmişti. Yüzüstü bırakılan Katalanlar ise savaşmaya devam etmiş ancak 1714'teki dramatik Barselona kuşatmasının ardından Bourbon Hanedanı'nın süvarileri tarafından yenilgiye uğratılmıştı.

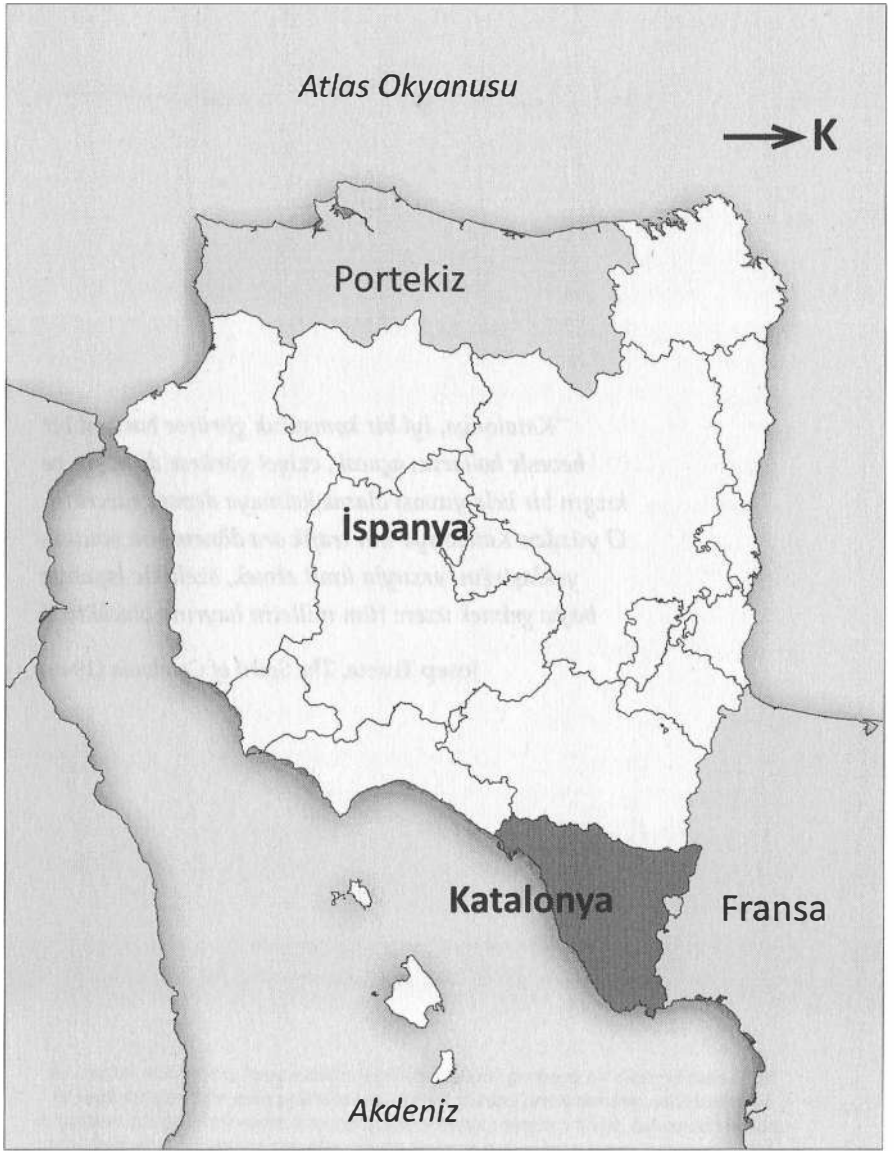
Bu mesele İngiltere Parlamentosunda hararetli tartışmalar doğurmuş ve bir dizi kitaba konu olmuştu. *The Case of the Catalans consider'd* ise Katalanlar'ın kurumları ve özgürlüklerini savunmak için gösterdiği direnişe övgüde bulunmuştu:

"Ataları yüzyıllardır sahip oldukları ayrıcalıkları alınlarının akıyla almışlardı. Şimdi bunlardan onursuzca feragat edip arka-larında kölelerden oluşan bir ırk mı bırakacaklardı? Hayır, ölme-yi bile buna yeğliyordardı. Ya özgür kalacak ya da öleceklerdi. Böyle sarsılmaz bir karar almışlardı."

Bu kitabın malzemesi, İsveç sürdürülebilir ormancılık grubuna ait olan Holmen Kâğıt ile sağlanmıştır. Sıfır yakıt politikasıyla, üretim gücünü ormanlardan, nehirlerden ve rüzgârdan döngüsel bir ekosistem içerisinde araştıran Holmen Kâğıt, tohumdan hasada tüm flora ve faunaya hassasiyetle işlenen Holmen ormanlarından gelmektedir. 2021 itibariyle atmosferden 7 milyon ton karbon dioksit Emilimi sağlayan Holmen Kâğıt, temsil ettiği 'geleceğe akıllı' yaklaşımıyla, çevreye saygılı ve iklim dostu bir üründür.

“Katalonya, iyi bir komşuluk görürse barışçıl bir hevesle kollarını açacak, eziyet görürse de haşin ve kızgın bir bela yuvası olarak kalmaya devam edecektir. O yüzden Katalonya’nın trajik ara döneminin sonuna yaklaştığını arzuyla ümit etmek, özellikle İspanya başta olmak üzere tüm milletin hayrına olacaktır.”

Josep Trueta, *The Spirit of Catalonia* (1946)

Katalonya (işaretli bölge) ve İspanya

İÇİNDEKİLER

Zaman Dizini	15
Kısaltmalar Listesi ve Sözlük	20
Giriş	25

Bölüm 1

İspanyol demokrasisi sınırına ulaşıyor	32
1978 Anayasasının doğuşu ve meşruiyeti	37
Millî çoğunluk için bir anayasa	40
İspanyol yargı sisteminin demokrasiye aykırı kökenleri	41
Anayasa mahkemesi üzerine	44
Sonuç	48

Bölüm 2

Tarihsel arka plan	50
Orta Çağ'a kadar uzanan kökler ve erken modern dönemdeki kimlik	50
1640'Daki ayrılmadan 1714'teki katalan yenilgisine	51
Güçsüz düşürülen katalonya: 1714-1808	54
Liberal ıspanya'da katalonya: ıspanyol rüyası	56
Endüstriyel bir devrim ve bombalanan bir şehir	57
Katalan Rönesansı	59
Katalanizmin yükselişi ve ıspanyol rüyasının çöküşü	61
Katalanizmin ilk başarısı: "Mancomunitat"	63
Yenilgiden yeniden doğuşa: Diktatörlük, Cumhuriyet ve bağımsızlık ilanı	65
İç Savaş yıllarında Franco darbesi ve Özerk Katalonya	67
Franco baskısının bıraktığı kalıcı etki	69
Bir fırsat penceresi açılıyor: Geçiş yılları	71

Bölüm 3

Anayasal bir anlaşmazlığın hikâyesi.....	76
İspanya'nın kahve fincanında balık avlama, 1980-2004	82
Reform edilen katalan özerklik yasası	84

Bölüm 4

Partiler ve seçmenler bağımsızlığa yürüyor	89
Bağımsızlık yanlılarının birden çoğalmasının nedenleri	90
Yeniden gruplaşmaların ardından: 2013-2017	95
Bağımsızlığı kim destekliyor?	96
Lider kim? Partilerin ve toplumsal hareketlerin rolü	98
Siyasi partiler, dengesizlik	101
İmkânsız bir uzlaşma.....	105

Bölüm 5

Bağımsızlığın ekonomik faydaları ve bedelleri.....	108
Siyasi gücün artışı daha iyi ekonomik fırsatları beraberinde getirir.....	113
Siyasi parçalanmanın bedelleri.....	115
Belirsiz bir geçiş süreci.....	118
Son sözler	122

Bölüm 6

Katalonya ve özerklik hakkı.....	124
Özerk idare hakkının uluslararası hukukta resmîleşmesi	125
Özerk idarenin sömürgeleşmemiş bölgelerde müsaade edilebilirliği	129
Katalonya ve özerk idare ilkesi'nin uygulanışı	132
İçsel büyüme: siyasi birlikler dâhilinde özerk irade.....	139

Zaman Dizini

- 878 Barselona kontları Karolenj İmparatorluğu ile aralarına mesafe koymaya başlar.
- 1137 Barselona Kontu, Aragon Tahtı'nın vârisiyle evlenir. Bu olay, Katalonya'nın Aragon Tahtı'ndaki geçmişini bir Katalan soyuyla ("Casa de Barcelona" [Barcelona Hanedanı]) başlatır. Katalonya terimi ilk defa bu dönemde kullanılmaya başlanır.
- 1359 Generalitat de Catalunya, bir başkanla ve Avrupa'nın en eski parlamentolarından biriyle kurulur.
- 1410 Barselona Hanedanı'nın son kralı Martí l'Humà geride hiç vâris bırakmadan ölür.
- 1412 Aragon, Katalonya ve Valensiya'nın temsilcileri Caspe Ulaşması'nda yeni bir kraliyet hanedanını oyla kararlaştırmak için bir araya gelir. Bu buluşmanın neticesinde Trastamara Hanedanı üyelerinden Antequeralı Ferdinand, çoğunluk oyuyla Kastilya tahtına seçilir.
- 1469 Aragon vârisi olan Trastamaralı Ferdinand, Kastilya'nın vârisi Isabella ile evlenir. Bundan on sene sonra Aragon kralı olur.
- 1474 Katalanca dilinde yazılan ilk kitap yayımlanır.
- 1516-1517 Ferdinand'ın Habsburg Hanedanı'ndan torunu Karl, Aragon Kralı olarak onun yerini alır.
- 1517-1700 Habsburg Hanedanı'nın hükümdarları, birbirlerinden bağımsız olan Aragon ve Kastilya tahtlarının kralları olarak hüküm sürerler. Aragon'da Katalan anayasalarını ayırmaya ant içerler.
- 1640 İspanyol monarşisine karşı başlatılan Katalan İsyanı patlak verir.
- 1641 Generalitat'ın 94. Başkanı Pau Claris, Fransa'nın koruması altında kısa ömürlü olacak Katalan Cumhuriyeti'ni ilan eder.

- 1650 Pyrénées Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla İspanya ile Fransa arasındaki savaş sona erer. Katalonya kuzeydeki topraklarını kaybeder.
- 1700 Habsburg Hanedanı'ndan çıkan son kral II. Karl, arkasında vâris bırakmadan ölür. Fransa kralı XIV. Louis'nin torunu V. Felipe kral olarak onun yerini alır.
- 1705 Fransa'nın Bourbon Hanedanı'ndan gelen krallar ve İspanya'yı, İspanyol tahtına hak iddia eden Habsburg Hanedanı üyesi Arşidük Karl'ı destekleyen tüm Avrupa güçleriyle karşı karşıya getiren İspanya Veraset Savaşı başlar. Katalanlar geleneksel özerkliklerini savunmak için Habsburg Hanedanı'nın tarafında yer alır.
- 1713 Arşidük Karl, Kutsal Roma İmparatoru olunca gördüğü desteğin büyük bir kısmını yitirir. İngilizler savaşı sonlandırma kararı alarak Utrecht Antlaşması'nı imzalar. Böylece Avrupa ile kolonyal dünyadaki güç dengesi değişime uğrar. Katalonya terk edilmiş olsa da savaşımaya devam eder.
- 1714 Barselona 14 ay süren bir kuşatmanın sonucunda 11 Eylül'de Bourbon Hanedanı'nın eline geçer. Bugünden itibaren 11 Eylül, Katalonya Ulusal Günü olarak kutlanmaya başlanır.
- 1716 "Nova Planta" kararnamesi imzalanır. Katalonya yasalarını yitirir ve Madrid ile Barselona'dan generaller aracılığıyla yönetilmeye başlar. Katalan dilinin kullanımı baskı yoluyla engellenir. Bu noktadan itibaren Katalonya ayrı bir siyasi yapı olmak yerine İspanya'ya bağlı bir bölge olarak yönetilmeye başlanır.
- 1808-1814 Napolyon'un İspanya'yı işgal etmesinin ardından Katalonya, 1812 ile 1814 yılları arasında Fransız İmparatorluğu'nun bir vilayeti olarak idare edilir.
- 1810-1827 İspanyol Amerikan Bağımsızlık Savaşları. İspanya, Orta ve Güney Amerika'daki sömürgelerinin bağımsızlık kazanmasıyla sömürgeci İspanyol İmparatorluğu'nun büyük bir kısmını kaybeder.
- 1868-1873 İspanya yeni bir hükümdar arayışına girer ve İtalya'nın Savoie hanedanından Kral Amadeo'yu tahta geçmeye davet eder. Amadeo 1871'den 1873'e kadar İspanya'ya hükümdarlık eder.
- 1873 Birinci İspanya Cumhuriyeti ilan edilir ancak bundan yal-

- nızca birkaç ay sonra (1874) ordu tarafından devrilir.
- 1898 İspanya, İspanyol-Amerikan Savaşı'nda ABD tarafından yenilgiye uğratılır. Bunun sonucunda Küba bağımsızlık elde eder ve ABD, Porto Riko, Guam ve Filipinler'i topraklarına katar.
- 1901 Bağımsızlık yerine özerklik isteyen burjuva Katalan Bölgeselci Birlik Partisi kurulur.
- 1914 Enric Prat de la Riba'nın önderliğinde Katalonya bir kez daha kısıtlı özerklik elde eder.
- 1923 Miguel Primo de Rivera İspanya'da askerî bir diktatörlük kurar. Katalan özerkliği ve dili bir kez daha baskı altına alınır.
- 1931 Primo de Rivera diktatörlüğünün çöküşüyle İkinci İspanya Cumhuriyeti ilan edilir. Barselona'da Francesc Macià kısa bir süreliğine bir Katalan Cumhuriyeti ilan eder ancak özerk Katalan devletine önderlik etmek için bundan vazgeçer.
- 1934 İspanya'da sağcı bir partinin iktidara gelmesiyle yeni Katalonya başkanı Lluís Companys bağımsızlık ilan eder. Fakat bu rejim ordu tarafından bastırılır ve Companys hapse atılır.
- 1936 Solcu Halk Cephesi partisi İspanya'da iktidara gelir. Katalonya yeniden özerklik elde eder.
- 1936-1939 Katalonya tarafından desteklenen İspanya İç Savaşı, Cumhuriyetçiler ile Milliyetçiler arasında patlak verir. Milliyetçiler savaşı kazanarak General Franco'nun bir diktatörlük rejimi kurmasını sağlar.
- 1939-1975 Francisco Franco İspanya'ya hükmeder. Demokrasi, Katalan kültürü ve özerkliği baskı altına alınır. Katalan dilinin kullanımı bir kez daha yasaklanır.
- 1969 Francisco Franco, Bourbon Prensi Juan Carlos'u vârisi olarak seçer.
- 1975 Francisco Franco ölür ve I. Juan Carlos İspanya kralı ilan edilir.
- 1976-1977 Aldolfo Suárez'in başbakan seçilmesiyle İspanya demokrasiye geçiş sürecine girer. 1977 yılında İkinci İspanya Cumhuriyeti'nden sonraki ilk demokratik seçimler düzenlenir.
- 1978 İspanya'nın yeni demokratik anayasası referandum ile onaylanır. Katalonya'nın özerk kurumları yeniden faal hâle gelir.
- 1980 Katalonya, yeniden kurulan Katalan Parlamentosu için ilk

seçimlerini gerçekleştirir. Jordi Pujol'un CiU partisi seçimle-
ri kazanır ve 2003'e kadar iktidarda kalır.

- 2003 CiU partisi iktidardan dūřerek yerini ERC, ICV ve Pasqual Maragall'ın önderlik ettięi PSC partilerinden oluřan solcu koalisyona bırakır.
- 2005-2006 Yeni bir Katalan zerklik Tūzūęi 2005'te Katalan Par-
lamentosundan geçer ve 2006'da referandumla onaylanır. İřpanya Anayasa Mahkemesi bu yeni tūzūęi detaylı olarak incelemeye bařlar. Halk Partisi anayasaya yapılacak tūm de-
ęiřikliklere karşı çıkmak amacıyla ŗlke çapında kampanya başlatır.
- 2010 İřpanya Anayasa Mahkemesi yeni teklif edilen Katalan zerklik Tūzūęi'nūn anayasaya aykırı olduęuna karar ve-
rir. Bu karara karşı olanlar Barselona'da geniş çaplı bir pro-
testo dūzenler. CiU partisi, Artur Mas nderlięinde Katalan devletinde tekrar iktidara geçer.
- 2012 Katalan devleti Katalan bağımsızlığını "tartışmak" için plan-
lar yapar.
- 2014 İşpanya Parlamentosu ve Anayasa Mahkemesi bağımsız bir referandum için yapılan planları reddeder. Buna rağmen isti-
řari bir referandum dūzenlenir. Referandumda 2,3 milyon oy kullanılır ve bu oyların 1,9 milyonu anti-bağımsızlık grup-
larının uyguladığı bir boykotun ortasında bağımsızlık talep eder.
- 2015 CiU ile ERC partileri, bağımsızlık için bir halk oylaması olarak kullanmayı umdukları bir erken seçim dūzenlemek amacıyla "Junts pel Sı" ittifakını kurar. Bu ittifak, bağım-
sızlığı destekleyen diğer gruplarla oyların yūzde 47,8'lik bir kısmını ve Katalan Parlamentosundaki koltukların salt o-
ęunluęunu kazanır. Yeni hūkūmet baęımsızlıęa doęru yeni bir "sūrecin" bařladıęını bildirir.
- 2016 Artur Mas, Junts pel Sı ve aşırı sol CUP partisinin desteğiyle Katalan "Generalitat"ın başkanı olarak görevini Carles Puig-
demont'a bırakır.
- 2017 Katalonya'da bağımsızlık referandumu dūzenlenir. Seçmen olarak kayıtlı toplam 5.3 milyon kişiden 2.3 milyonu oy kul-
lanır. Bağımsızlık karşıtı gruplar yine oylamayı boykot eder. Referandumun sonucunda 2 milyon kişi bağımsızlığı seçer.

Katalan Parlamentosu bağımsızlık ilan eder. İspanya, Katalan hükûmetini fesheder; bağımsızlık taraftarı liderlerin bir kısmını tutuklar, bir kısmını da sürgüne gönderir. Yeni Katalan seçimleri düzenlenir. Bağımsızlık yanlısı gruplar bir kez daha oy çoğunluğunu elde eder.

- 2018 Katalonya'nın yeni başkanını seçmek için yapılan üç girişim; adaylar sürgünde ya da hapiste olduğundan başarısızlıkla sonuçlanır. Nihayetinde Joaquim Torra'nın başkan olarak seçilmesiyle yeni hükûmet kurulur. PP partisi güvensizlik oyunu kaybeder ve PSOE İspanya'da iktidara geçer.
- 2019 İspanya Yüksek Mahkemesi dokuz eski Katalan lideri isyana teşvik suçuyla 9 ila 13 yıl hapis cezasına çarptırır. Bu karar ülke çapında muazzam protesto gösterileri doğurur. Barselona'da toplanan kalabalıklar havalimanının ve ana caddele-
rin kapanmasına neden olur.

Kısaltmalar Listesi ve Sözlük

ANC: Assemblea Nacional Catalana (Katalan Ulusal Birliği). Katalonya'nın siyasi bağımsızlığını amaçlayan yerel sivil toplum örgütü. Düzenlediği geniş çaplı protestolarla meşhurdur. Resmî olarak 2012 yılının Mart ayında kurulmuştur. Carme Forcadell ilk, Jordi Sànchez de ikinci başkanıdır. Şu an her ikisi de hapistedir.

AN: Audiencia Nacional (Ulusal Mahkeme). "Ulusı ilgilendiren" davalara yönelik hiçbir bölgesel dayanak belirlememiş olan İspanyol ceza mahkemesi. Franco'nun diktatörlüğü altında siyasi muhalifleri yargılayan özel mahkeme Tribunal de Orden Público'nun yerine geçmesi için Ocak 1977'de kurulmuştur.

Catalunya en Comú-Podem (Müşterek Katalonya-Yapabiliriz!). Podemos'un Katalan kolu olan Podem ile Barselona belediye başkanı Ada Colau'nun organize ettiği yerel bir gruplaşma olan Catalunya en Comú'dan oluşan solcu seçim ittifakı. Katalan Birleşik Sosyalist Partisi'nin (PSUC) vârisi olan Iniciativa per Catalunya-Verds'i (ICV) içerir. 2015 ile 2017 yılları arasında Catalunya Sí Que Pot (SCQEP) adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür.

CEO: Centre d'Estudis d'Opinió (Görüş Çalışmaları Merkezi). Katalan hükûmeti tarafından yönetilen seçmen anketi bürosu.

CIS: Centro de Investigacions Sociológicas (Sosyolojik Araştırma Merkezi). İspanyol hükûmeti tarafından yönetilen anket çalışmaları bürosu.

Congreso de los Diputados (İspanyol Kongresi). İspanyol yasama odası. D'Hondt yöntemi kullanılarak 50 yerel seçim bölgesinden orantılı olarak seçilmiş temsilcilerden oluşan 350 üyesi vardır.

CSA: Estatut d'Autonomia de Catalunya (Katalan Özerklik Tüzüğü). İspanya'da Katalan özerkliğini düzenleyen bir tüzük. İlk tüzük 1932 yılında, İkinci İspanya Cumhuriyeti döneminde onaylanmıştır. 1977 yılında Generalitat'ın yeniden kurulmasıyla bir

CSA, 1978’de yürürlüğe giren İspanya Anayasası’na bağlı olarak geçerlilik kazanmıştır. 2006’da yeniden düzenlenen bu CSA, Katalan Parlamentosu tarafından kabul edilmiş ve değişikliklere tabi olarak İspanyol Kongresi tarafından yeniden oylanmıştır. Bu şekilde reform edilen CSA, Anayasa Mahkemesinde diğerlerinin yanı sıra PP partisinin itirazıyla karşılaşmıştır. Anayasa Mahkemesinin reform edilen CSA’yı 2010’da reddetme kararı bir dönüm noktasını işaretler ve mevcut krizi tetikleyen olaydır.

Tribunal Constitucional (Anayasa Mahkemesi). Anayasal tartışmaları çözüme bağlamak için İspanyol anayasasını yorumlayarak hakemlik görevi gören organ. Aynı zamanda temel haklarla alakalı davalarda Yüksek Mahkemenin üstünde son temyiz mercii olarak işlev görür.

Consejo General del Poder Judicial (Yargı Erki Genel Konseyi). İspanyol yargıçlarından oluşan ve üyeleri arasında iş birliğine dayalı olarak faaliyet gösteren yönetim kurulu. İspanya Yüksek Mahkemesinin, bölgesel yüksek mahkemelerinin ve Audiencia Nacional’ın sulh hâkimlerini ve savcılarını tayin etmenin yanı sıra ödeneklere, terfilere, yaptırımlara ve görevden uzaklaştırmalara ilişkin kararlarıyla yargıçların kariyer çizgisini belirler.

CIU: Convergència i Unió (Uyum ve Birlik). Katalonya Demokratik Uyum Partisi ile ondan daha küçük Katalonya Demokratik Birlik Partisi’nden oluşan Katalancı merkez sağ seçim ittifakı. 1978’de kurulmuş ancak bağımsızlık yanlısı bir duruş benimseme konusundaki içsel anlaşmazlıklar sonucunda 2015’te dağılmıştır. CIU, 1980 ile 2003 yılları arasında Jordi Pujol’un önderliğinde özerk Katalan hükûmetini 23 yıl boyunca idare etmiştir. Bu süre boyunca İspanya’da bağımsızlığın yerine güç ve iktidarın merkezî hükûmetten muhalif hükûmete olabildiğince fazla devredilmesini sağlamaya çabalamıştır. 2010 yılında Artur Mas önderliğinde yeniden iktidara geçmiş ve ittifak bozulana dek giderek daha fazla bağımsızlık yanlısı bir duruş benimsemiştir.

C’s: Ciudadanos (Yurttaşlar Partisi). 2006’da Katalonya’da kurulan ve sonradan İspanya’nın geri kalanına uzanan neo-liberal, bağımsızlık karşıtı parti.

Ciutadans (Vatandaşlar Partisi). Ciudadanos’un Katalan kolu.

Convergència Democràtica de Catalunya (Katalonya Demokratik Yakınsama). Katalonya’nın özerklik yanlısı partilerinin en önde gelenidir. Sonradan PDeCat adını almıştır. Eski CIU koalisyonu-

nun en büyük parçasını oluşturur. Liderleri arasında Jordi Pujol ve Artur Mas yer almıştır.

CUP: Candidatures d'Unitat Popular (Popüler Birlik Adaylığı). Katalonya'da İspanya'dan bağımsızlık yanlısı olan aşırı solcu bir siyasi örgüt. Gelenegine uygun olarak hep yerel siyasete odaklanmış ve yerel konseylerin etrafında örgütlenmiştir.

ERC: Esquerra Republicana de Catalunya (Katalonya'nın Cumhuriyetçi Solu). 1931'de Francesc Macià'nın önderlik ettiği Estat Catalan (Katalan Devleti) ile Lluís Companys'in Katalan Cumhuriyetçi Partisi'nin birleşmesi sonucunda ortaya çıkan Katalan Partisi.

Generalitat de Catalunya (Katalan Bölgesel Hükûmeti). Geleneksel olarak Katalan hükûmeti için kullanılır.

Guardia Civil (Sivil Muhafızlar). İspanya'nın 1844'te kurulan yarı askerî güvenlik kuvveti. Üyelerini ordudan seçer ve askerî bir disiplin uygulayarak faaliyet gösterir.

ICV: Iniciativa per Catalunya Verds (Katalonya Yeşiller Girişimi). Eski Katalan komünist partisi PSUC ile Yeşil Parti'nin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Junts per Catalunya (Katalonya için Birlikte). Carles Puigdemont'un PDeCAT partisi tarafından Aralık 2017'deki Katalan seçimlerine katılması için oluşturulan seçim cephesidir. ANC'nin hapse atılan lideri Jordi Sánchez gibi bağımsız figürleri içermiştir.

Junts pel Sí (Evet için Birlik). Bağımsızlık yanlısı partiler tarafından 2015 Katalan seçimlerine katılması için oluşturulan, Artur Mas'ın önderlik ettiği seçim koalisyonu. PDeCAT'tan, ERC'den ve bağımsız adaylardan meydana gelmiştir.

Òmnium Cultural. Katalan dili ve kültürünü destekleyip savunan bir sivil toplum örgütüdür. 1961 yılında, Katalanca dilinin kamusal ve kurumsal kullanımını yasaklayan Franco rejimi altında kurulmuştur. 2012'den bu yana düzenlediği bağımsızlık yanlısı protestolarla anahtar rolü oynamıştır. Òmnium başkanı Jordi Cuixart, Ekim 2017'den bu yana hapistedir.

Parlament de Catalunya (Katalan Parlamentosu). Katalan yasama meclisi.

PDeCAT: Partit Demòcrata Europeu Català (Katalan Avrupa Demokratik Partisi). 2016 yılında Artur Mas'ın kurduğu Katalan partisi. Artık faal olmayan Katalonya Demokratik Uyum Par-

tisi'nin direkt vârisidir. Artur Mas ile ondan sonra gelen Carles Puigdemont'un yönetimi altında yerine geçtiği partinin geleneksel olarak benimsediği özerklik duruşundan uzaklaşmıştır ve artık açık bir şekilde bağımsızlığı desteklemektedir.

PNV: Partido Nacionalista Vasco (Bask Milliyetçi Partisi). Baskça adı: Euzko Alderdi Jeltzalea (EAJ). 1895'te kurulan geleneksel, muhafazakâr ve milliyetçi bir parti.

Podemos (Yapabiliriz!). 2014 yılında, 15 Mayıs'taki kemer sıkma politikası karşıtı protestoların sonucu olarak kurulan İspanyol aşırı solcu parti. Pablo Iglesias kuruluşundan beri önderliğini yapmaktadır.

PP: Partido Popular (Halk Partisi). Franco sonrası İspanya sağının en baskın partisidir. 1989'da kurulmuş ve 1996 ile 2004 yılları arasında José María Aznar önderliğinde İspanya'da iktidarı elinde tutmuştur. 2011'in Aralık ayında da Ekim 2017 krizi sırasında İspanya Başkanı olan Mariano Rajoy ile tekrar iktidara geçmiştir. En son 2018'de güvensizlik oyuyla iktidardan düşmüştür.

PSC: Partit dels Socialistes de Catalunya (Katalonya Sosyalist Partisi). Ana İspanyol Sosyalist Partisi PSOE'nin Franco sonrası dönemdeki Katalan koludur. PSC, ERC ve ICV ile koalisyon kurarak Katalonya'yı 2003'ten 2010'a kadar yönetmiştir.

PSOE: Partido Socialista Obrero Español (İspanyol Sosyalist İşçi Partisi). İspanya'nın en önde gelen merkez-sol sosyalist partisidir. 1879'da kurulmuştur. 1982 ile 1996 yılları arasında Felipe González, 2004 ile 2011 yılları arasında da Luis Rodríguez-Zapatero önderliğinde Franco sonrası dönemin hükûmetlerini kurmuştur. 2018 yılının temmuz ayında Pedro Sánchez'le iktidara dönmüştür.

Senado (İspanya Senatosu). İspanya Parlamentosunun üst meclisi. 266 üyeden oluşur. Bunların 208'i halkoyuyla belirlenir, geriye kalan 58'i de bölgesel yasama meclisleri tarafından atanır.

İspanya Anayasası. Anayasa, 1977 genel seçimiyle oluşan yasama meclisi tarafından tasarlanmış, tartışılmış, kabul edilmiş ve 1978'deki millî referandumda onaylanmıştır.

Tribunal Supremo (Yüksek Mahkeme). İspanya Anayasası'nı ilgilendirmeyen tüm meselelerde İspanya'daki en yüksek mahkemedir.

UCD: Unión de Centro Democrático (Demokratik Merkez Birliği).

İspanya Başkanı Adolfo Suárez tarafından kurulmuş ve İspanya'nın demokrasiye geçiş dönemine önderlik eden Franco taraf-tarı eski reformcuların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. UCD, 1977'de İspanya'nın ilk demokratik seçimini kazanmış ve PSOE tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldığı 1982 yılına dek iktidarı elinde tutmuştur. Bu yenilginin ardından parti dağılmıştır.

Giriş

Bu kadar fazla sayıda Katalan'ın artık İspanya'ya bağlı olmak istememesinin sebebi nedir? Okumakta olduğunuz kitabın amacı, Katalonya ile İspanya arasındaki mevcut çatışmanın tarihsel, yasal, siyasi ve ekonomik boyutlarını gözden geçirerek bu soruya cevaplar bulmaktır.

Katalonya, Avrupa'nın güneyinde, İber Yarımadası'nın Belçika'yla aşağı yukarı aynı boyutlarda olan kuzeydoğu köşesini oluşturan küçük bir bölgedir. 7,8 milyon insana ev sahipliği yapan bu alan 32.000 kilometrekare genişliğindedir ve İspanya'nın yüzde 6,3'lük, İspanya nüfusunun da yüzde 16,2'lik bir kısmını oluşturur. Başkenti dünyaca ünlü Barselona şehridir. Katalonya görece zengin bir bölgedir. İspanya'nın toplam GSYİH'sının 20,1'lik bir kısmını oluşturur. Kişi başına düşen GSYİH'sı ise İspanya genelinden yüzde 19,9, AB ortalamasından da yüzde 10,2 fazladır. Katalonya ihraç edilen İspanyol mallarının dörtte birinden fazlasını ürettiğinden İspanya'nın en önde gelen ihracat merkezidir ve önemli bir turist güzergâhıdır. Ancak bu kadar büyük bir refah potansiyeli taşımasına rağmen, 2020 yılı için yüzde 20,4 gibi bir rakamla İspanya genelinden yüzde 9,1 fazla olan yüksek işsizlik oranı Katalonya'da ticari rekabet ve toplumsal kaynaşma için büyük bir engel oluşturur.

Katalanlar, Avrupa'nın kendilerine ait bir dili, ayrı, köklü bir tarihi ve güçlü bir millî kimlik duygusu olan eski halklarından biridir. Buna rağmen Katalonya belli bir etnik bileşeni olmayan bir millettir. Orta Çağ'daki kökenlerinden bugüne kadar yolcuları

ve gezginleri hep memnuniyetle ağırlamış, farklı halklara ve farklı kültürlerden insanlara kucak açarak onları özümsemiştir. Katalan kimliği düşmancıl bir devlet tarafından asimile edilmeye karşı direnç gösterme ilkesi üzerine kurulmuştur. Bugün Katalan halkı muhtelif kültürel öğeler barındıran karmaşık bir bütünü oluşturur. Katalonya 20. yüzyılın başlangıcından bu yana üç önemli göçmen dalgası deneyimlemiştir. Bunlardan 1901-1930 ve 1951-1975 yılları arasında gerçekleşen ilk ikisi, İspanya'nın geri kalanından kayda değer sayıda insan getirmiştir. Katalonya'nın İspanya'nın başka bir yerinde doğan sakinlerinin oranı bu yüzden 1970 yılında yüzde 36,6'yı bularak doruk noktasına erişmiştir. Üçüncü ve günümüze en yakın tarihte gerçekleşen dalga 2000 yılında başlamış ve 2009'da ekonomik krizin patlak verme- siyle birden son bulmuştur. Buna rağmen nüfus artışını yedi yıl- da yüzde 17,6'ya çıkararak 1981 ile 2000 yılları arasındaki yüzde 5,1'lik artışın üç katını aşmış ve önemli sonuçlar doğurmuştur. Daha da önemlisi göçmenler, İspanya'nın diğer kısımlarının yanı sıra dünyanın geri kalanından, çoğunlukla Afrika, Latin Ameri- ka ve Avrupa ülkelerinden gelmiştir. Bu yoğun göçmen akışla- rının neticesinde, Katalonya nüfusunun İspanya asıllı olmayan kısmı 2001'de yüzde 6,1'den 2018'de yüzde 18,2'ye yükselmiştir. Göç, şüphesiz Katalan toplumunun biçimlenmesinde ciddi dil- sel, toplumsal ve siyasi etkileri olan kritik bir faktördür.

Endüstriyel devrimden bu yana Katalonya, İspanya ekono- misini döndüren ana motor olmuş ve onun modernizasyonun- da anahtar rolü oynamıştır. Katalanlar 19. ve 20. yüzyıllardaki çalkantılı tarihleri boyunca hep egemenliği arzulamışlardır. An- cak egemen bir Katalan Cumhuriyeti hayali tekrar tekrar İspan- ya'nın baskıcı ve sert emperyal milliyetçiliği tarafından yarıda kesilmiştir. Franco rejimi altında geçen 40 yıllık acımasız dik- tatörlük ve İspanyol şovenizmi döneminin ardından, 1978'de onaylanan anayasayla bölgesel bir özerklik rejiminin yasal ve si-

yasi temelleri atılmış ve böylece Katalonya, İspanya'nın 17 özerk bölgesinden biri haline gelmiştir. Katalanların çoğuna göre bu, egemenliğin ve maddi gelişimin önünü açan iyi bir başlangıç noktasıdır. Yapılan anketler ve seçim tartışmaları ise istikrarlı bir şekilde bu dönemde yalnızca siyasi bakımdan önemsiz bir azınlığın bağımsızlığı tercih ettiğine işaret etmiştir.

Fakat 2010 yılı geldiğinde, bağımsızlık taraftarlarının sayısı uluslararası siyaset sahnesinin çoğu nitelikli gözlemcisini şaşırtacak şekilde birden yükselişe geçmiştir. 2012 ile 2019 yılları arasında her sene, Katalonya Ulusal Günü'ne denk gelen 11 Eylül'de sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen geniş çaplı protestolarda bağımsızlık taraftarları sokakları doldurmuştur. Kasım 2012'deki bölgesel seçimlerin ardından Katalan Parlamentosu ile Bölgesel Hükûmet, Katalonya'nın İspanya'daki statüsünü belirleyecek bir referandum için İspanyol kurumlarının onayını almayı amaçlayan birkaç başarısız girişimde bulunmuştur. 2017'de devam eden anlaşmazlıklar, Katalan Hükûmeti'nin 1 Ekim'de bir egemenlik referandumunu tek taraflı düzenlemesi ve 27 Ekim'de bağımsızlık ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. İspanyol otoriteleriye bu gelişmelere, özerk bölgesel kurumları devre dışı bırakıp, bağımsızlık taraftarı olan siyasi liderleri hapse atarak ya da sürgüne göndererek karşılık vermiştir.

Katalanlar neden bağımsızlık istemektedir? Bu soruya basit bir cevap vermek gerekirse Katalonya bir millettir ve özgür yaşayıp kendi kaderini belirlemek her halkın hakkıdır. Ancak 21. yüzyılın Avrupa Birliği'nde mevcut Katalan çatışması klasik bir milliyetçi bağımsızlık süreci değildir. Katalanlar neden 21. yüzyıl Avrupası'nda bağımsız bir devlet kurmak için yokuş yukarı bir mücadele vermeye isteklidir? Bunun cevabı kolektif bir hüsrana ve demokratik bir kararlılıktır. Yıllar geçtikçe 1978 yılında kurulan İspanya anayasal sisteminin, Katalan egemenliğini güvenceye alma yönünde ilerlemeyi bırakmasının yanı sıra, açık

bir şekilde Katalonya'nın çıkarlarına karşı hareket ederek gerilediği belirgin hâle gelmiştir. Dahası, Katalanlar'ın egemenlik taleplerinin artması ve İspanyol kurumlarının verdiği cevapların gitgide otoriter bir tona bürünmesiyle söz konusu taleplerin daha da yoğunlaşması kaçınılmaz olmuştur. İspanyol kurumları ve siyasetçilerinin temel insan haklarına ve ifade özgürlüğüne saygı göstererek bu krizle başa çıkmadaki yetersizliği, İspanyol demokrasisinin niteliğini ciddi ölçüde düşürmüştür.

Pekâlâ, durum nasıl bu hâle gelmiştir? Takip eden kısımlarda bu soru, mevcut Katalan bağımsızlık mücadelesini besleyen sebepleri ortaya çıkarmak için farklı perspektiflerden ele alınacaktır. Okumakta olduğunuz kitap yedi Katalan akademisyenin katkılarını içeren kolektif bir çalışmadır. Metin her biri ayrı bir denemeye karşılık gelen ve diğerlerinden bağımsız olarak ya da onlarla beraber okunabilecek altı bölümden meydana gelmektedir. Eser, ilk önce kitaba katkıda bulunan yazarlardan her birinin bölümlerden bir ya da ikisinin taslağını hazırlaması, ikinci etapta da bu taslakların iş birliği içerisinde derlenerek birleştirilmesi sonucunda oluşmuştur.

Clara Ponsatí'nin kaleme aldığı 1. Bölüm, siyasi tartışmaların arkasında yatan anlaşmazlığı bağlamsal olarak ele almaktadır. Ponsatí, 1978 İspanyol Anayasası'nun hangi koşullar altında tasarlanıp onaylandığına, bu ön koşulların İspanyol demokrasisi ve kurumlarının evrimini nasıl biçimlendirdiğine özellikle dikkat ederek siyasi anlaşmazlığın ana argümanlarını incelemektedir. Denemenin öncelikle odaklandığı bir nokta da yargı sisteminde ve bugünkü çöküş noktasına kadar demokratik güç dengesini bozup duran anayasa mahkemesinde barınan ciddi işlevsel bozukluklardır.

Albert Carreras'ın kaleme aldığı 2. Bölüm, Katalan tarihini Orta Çağ'daki kökenlerinden Katalan Özerklik Tüzüğü'nün İspanyol Anayasası'na bağlı olarak onaylandığı 1979'a kadar kısa-

ca gözden geçirerek kapsamlı bir tarihsel arka plan sunmaktadır. Carreras, Katalan siyasi kimliğinin belirgin bir biçimlenme sürecini ve Katalonya'nın Kastilya Krallığı'yla yaşadığı iki çatışmayı incelemektedir. Bunlardan biri 1640 Ayrılma Savaşı, diğeri de 18. yüzyıl başlarında Katalan kurumlarını ve egemenliğini sonlandıran Veraset Savaşı'dır. Katalonya'nın tamamıyla İspanya'ya dâhil edilmesiyle Katalonya'yla Katalanlar birkaç nesil boyunca İspanyol olarak kabul ediliyor gibi görünseler de bu çatışmalar ortadan kalkmamıştır. Carreras'ın metni öncelikle 1979'dan önceki yüzyıla odaklanmaktadır. Modern Katalanizmin, İspanya'nın Katalan kimliğini tamamen eritme girişimlerine bir tepki olarak yükselişini ve egemenliğini elde etmeye yönelik başarısız girişimlerin ardından 1979'da kalıcı bir başarı elde edişini ele almaktadır.

Antoni Abat Ninet ile Carles Boix'un kaleme aldığı 3. Bölüm, anayasal anlaşmazlık konusunu gözden geçirmektedir. İspanya Anayasa Mahkemesinin Haziran 2010'da Katalonya'nın özerklik tüzüğüne dair verdiği karar yaygın bir şekilde mevcut çatışmayı tetikleyen olay olarak görülmektedir. Fakat söz konusu anlaşmazlık, anayasanın kuruluşunda kökenlerini bulduğundan esasında çok eskiye dayanır. İspanya geçmişte siyasi düzenini Bask, Katalan ve Galiçya halklarının millî emelleriyle uzlaştırmaya çalışmış ancak bunda başarısız olmuştur. Boix ile Ninet, bu denemede anayasanın bölgesel gerilimleri nasıl bir çerçeveye oturttuğunu, böyle bir bölgesel modelin nasıl 2006'daki Özerklik Tüzüğü reformunu doğurduğunu ve Anayasa Mahkemesinin bu reform girişimini reddetme kararını açıklamaktadır.

Enriqueta Aragonès ve Jordi Muñoz tarafından kaleme alınan 4. Bölüm, bağımsızlığın nasıl ve neden Katalan siyasetinin merkezine oturduğunu analiz etmektedir. 2010 ile 2013 yılları arasında Katalonya'nın siyasi tercihlerinde ani ve yoğun bir değişim geçirmesiyle Katalan seçmenlerin neredeyse yarısı ba-

ğımsızlığı desteklemeye başlamıştır. Görüşlerin katılaşması sonucunda da hem bağımsızlık yanlısı hem de karşıtı topluluklar artan bir şekilde zenginleşip hareketlilik kazanmıştır. Bu deneme sivil toplum örgütleriyle yerel organizasyonların, bağımsızlık yanlısı hareketin yükselişindeki önemini ve bu hareketin nasıl Katalan siyasi partilerinin seçim platformlarını yeniden düzenlemek zorunda bıraktığını açıklamaktadır. Aynı zamanda Katalan ve İspanyol yönetimleri arasındaki uzlaşmaları, anlaşmazlıkları ve bunların seçim siyaseti üzerine etkilerini irdelemektedir. Bir anlaşmaya varmadaki başarısızlık ve siyasi partilerin kutuplaşan gündemlerinin Katalan bağımsızlığına odaklanması mevcut krizi hızlandıran faktörlerdendir.

Xavier Cuadras-Morató tarafından kaleme alınan 5. Bölüm, Katalan bağımsızlığının ekonomik bedellerine ve faydalarına değinmektedir. Cuadras-Morató, Katalan ekonomisinin bağımsız bir devlette ve bağımsız bir devlet olmanın getirdiği yeni statüye geçiş sürecinde karşılaşacağı ana fırsatlarla tehditleri sırtlayıp analiz etmektedir. Katalonya, görece modern ve bayındır bir Avrupa devleti olarak daha fazla güç elde etmesi durumunda, özellikle de mali kaynaklar ve bağımsız kamu politikaları bakımından daha iyi fırsatlar elde edecektir. Ancak aynı zamanda şu anki ana ekonomik ortağı olan İspanya'dan geriye kalacak devletle arasındaki potansiyel ekonomik etkileşimlerin azalacağı da doğrudur. Çok ciddi bir siyasi çatışmaya eşlik eden bağımsızlığa geçiş döneminin şu ana kadar doğurduğu ekonomik sonuçlar küçük olmuştur. Fakat mevcut çıkmaz durumu aynı şekilde devam ederse ülkenin gelişme ihtimallerinin ciddi ölçüde olumsuz etkileneceği söylenebilir.

Carles Boix'un kaleme aldığı 6. Bölüm, Katalanlar'ın egemenlik hakkı konusunu incelemektedir. Boix bu incelemeye egemenlik ilkesinin uluslararası hukuktaki evrimini gözden geçirerek başlamaktadır. Denemede ilk önce bu ilkenin, sömürgeci yöne-

tim altındaki bölgeler için açıkça resmîleştirildiği gösterilmektedir. İkinci olarak ise egemenlik ilkesinin, açıkça resmîleştirilmemiş olan başka bağlamlarda bile onu uygulayanların iki temel şarta uyması koşuluyla kabul gördüğüne dikkat çekilmektedir. Bu şartlar -yeni kurulan egemen devletlerin önceden bağlı oldukları bölgenin bağımsızlık öncesi sınırlarını bozmayacağını ifade eden- *uti possidetis* ilkesi ile kanunsuz şiddetin eksikliğidir. Boix, egemenlik hakkının meşruluğunu inceledikten sonra mevcut hukuk sisteminin ve felsefi tartışmaların egemenlik ilkesinin kullanımını meşrulaştırmak için ihtiyaç duyduğu ana normatif gerekçeleri özetleyip bunların Katalan kriziyle bağlantısını ortaya koymaktadır. Bölüm, Katalan meselesinin neden AB’de bir “içsel büyüme” örneği olarak ele alınabileceğini tartışarak sona ermektedir.

Okumakta olduğunuz kitabın 2020’nin başlarında yayımlanması planlanmış ancak koronavirüs pandemisi bu planın birkaç ay gecikmesine neden olmuştur. Bu yüzden metin, Katalan meselesiyle alakalı en son gelişmeleri içermemektedir. Yine de son birkaç ayda Katalan çatışmasının çözümüne dair kayda değer hiçbir ilerleme görülmemiştir. Tam tersine, yeni İspanyol hükûmetinin COVID pandemisini idare etme biçimi ve müzakereye dayalı olarak bir çözüme ulaşmadaki başarısızlığı, söz konusu çatışmanın daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla kitabımızın cevaplama arayışında olduğu “Neden Katalanların Çoğunluğu İspanya’dan Bağımsızlık İstiyor?” sorusu ve bizim vermeye çalıştığımız cevaplar mevcut Katalan krizini anlamada hâlâ önemini korumaktadır.

Bölüm 1

İspanyol Demokrasisi Sınırına Ulaşıyor

Katalonya Hükûmeti, 2017 yılının Eylül ayında Katalan Parlamentosunda oy çoğunluğuyla seçilmesinin kendisine verdiği yetkiye dayanarak 1 Ekim’de bir bağımsızlık referandumu yapılacağını bildirdi. Bu haber yayıldıktan birkaç saat sonra İspanya Anayasa Mahkemesi, referandumun anayasaya aykırı olduğuna karar verdi. Referandumdan bir gün önce oylamaya engel olmak için Katalonya’nın dışından binlerce polis getirildi. 1 Ekim gününde de bu ekipler kendilerine verilen emirle seçmenlere sert bir şekilde hücum ederek, 1945’ten bu yana Batı Avrupa’da barışçıl sivilere karşı uygulanan polis şiddetinin en kötü örneklerinden birini sergiledi. Bu ölçsüz polis şiddetine rağmen o gün 2,3 milyonun üstünde vatandaş oy kullandı ve oyların yüzde 90’ından fazlası bağımsızlığı destekledi. Bu olayı takip eden kaotik günlerde Katalan Parlamentosu bağımsızlık ilan etti, İspanya Senatosu da bu parlamentoyu devre dışı bırakarak onun bağlı olduğu bölgesel hükûmeti düşürdü. Sonra Katalan Parlamentosu sözcüsüne, Katalan hükûmetine ve yerel siyasi örgütler Assemblea Nacional Catalana ile Òmnium Cultural’ın iki liderine karşı suç duyurusunda bulunuldu. Bunun sonucunda Katalan Başkanı Carles Puigdemont ile onun hükûmetinin diğer dört üyesi sürgüne gönderildi. Mahkemeler o günden bu yana çoğunluğu siyasi parti ve yerel siyasi örgüt liderlerinden, valilerden, önde gelen devlet yetkililerinden, öğretmenlerden, polis

memurlarından, itfaiyecilerden, girişimcilerden, programcılardan ve sanatçılardan oluşan 900'ün üzerinde Katalan vatandaşa karşı suç duyurusunda bulundu.

Katalan hükûmeti ile parlamentosunun 2017'nin Kasım ayında devre dışı bırakılmasının ardından 21 Aralık'ta Katalan Parlamentosu için yapılan seçimlerde seçmenlerin çoğunluğu bir kez daha tercihini bağımsızlıktan yana kullandı. Ne var ki İspanyol yetkililer bu sonucu dikkate almayı reddettiler. O yüzden Katalonya aylarca Katalan Parlamentosundaki 135 koltuktan yalnızca dördüne sahip olan PP partisinin İspanyol hükûmetinin kontrolü altında yönetilmeye devam etti ve Katalan hükûmetinin liderliğini alması planlanan potansiyel adaylar İspanya Yüksek Adalet Mahkemesi tarafından veto edildi. Bu adaylardan biri olan Jordi Turull, adaylığını savunduktan bir gün sonra tekrardan hapse atıldı. En sonunda bağımsızlık taraftarı çoğunluk, 2018'in Mayıs ayının ortalarında Joaquim Torra'yı "makul" bir aday olarak atamayı kabul etti.

Bundan kısa bir süre sonra PP partisine yönelik yolsuzluk suçlamalarını ilgilendiren davalardan biri olan Gürtel davasının kararı açıklandı. Karar da Başbakan'ın bir rüşvetli ihale planından kâr ettiği sonucuna varıldı. Bu olay Başbakan Mariano Rajoy'un İspanya Kongresi'nde güvensizlik oyu almasına neden oldu. Böylece Rajoy görevden alındı ve PSOE partisine önderlik eden Pedro Sánchez, Katalan partilerinin oyları sayesinde göreve atandı. Takip eden dönemde İspanya'da bu çatışmanın sakinleşeceğine ve Katalan hükûmetiyle bir tür siyasi diyalogun başlayacağına yönelik bir beklenti vardı. Fakat bu beklentiler boşa çıktı. Hükûmet üyelerine ve sivil toplum örgütü liderlerine yönelik suç duyuruları 2019 yazında İspanya Yüksek Adalet Mahkemesine taşındı ve duruşma sonucu 14 Ekim 2019'da açıklandı. Sanıklardan dokuzu isyana teşvik suçundan 9 ila 13 yıl arasında değişen ciddi hapis cezalarına çarptırıldı.

Sánchez'in azınlık hükûmeti iktidara geçtikten birkaç ay sonra

bütçesini onaylatamadı ve 28 Nisan’da erken seçim yapıldı. ERC partisi Katalonya genelinde birinci sıraya oturunca bağımsızlık yanlısı parlamento üyelerinin sayısı 17’den 22’ye yükseldi. Sonra PSOE’nin kayda değer ölçüde oy artışı görmesiyle Sánchez zafer elde etti. Buna rağmen Sánchez’in partisi mutlak çoğunluğu sağlayamadı. Bağımsızlık yanlısı kuvvetler 25 Mayıs’taki yerel ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde güçlerini korudu. İspanya hükûmeti tarafından sürgün edilen Puigdemont, eski bakan Antoni Comín ve önceden sözü geçen siyasi mahkûmlardan biri olan eski başkan yardımcısı, ERC’nin lideri Oriol Junqueras parlamento üyesi seçildi. Ama İspanya onları parlamento üyesi olarak tanımayı reddetti. Avrupa Parlamentosu, 2 Temmuz 2019’da Strazburg’da yeniden toplandığında onların oturuma katılmasına izin verilmedi ve Junqueras hapis yatmaya devam etti.

2019’un yazında Sánchez çoğunluk oyunu alarak Başbakan olmaya çalıştı ancak bunda başarılı olamadı. Bu sebeple 10 Kasım’da yeni bir seçim yapıldı. Sánchez’in PSOE partisi üç koltuk gibi küçük bir kayıpla bir kez daha birinci olsa da sonuçlar yine önu tıkalı bir meclis ortaya çıkardı. Hükûmetin uzun bir süredir içinden kurtulamadığı çıkmazı sona erdirecek bir koalisyon kurmak daha da zorlaştı. Nostaljik hedefleri olan aşırı sağcı Francocu VOX partisi oy sayısını ikiye katlayarak ikinci sıraya geçti. Ciudadanos ise koltuk sayısının 57’den 10’a inmesiyle gözden kaybolmaktan zor kurtuldu. Bağımsızlık yanlısı Katalan parlamento üyeleri kendilerine düşen oy payının artmasıyla bir koltuk daha kazandılar. Bu kez Sánchez, Podemos ile bir koalisyon hükûmeti kurmayı kabul etti. Bask milliyetçi partisiyle diğer küçük partilerden aldığı destek ve Junqueras’ın ERC’sinin kritik şekilde oy kullanmaktan kaçınması sayesinde 7 Ocak’ta ufak bir farkla çoğunluk oyu alarak Başbakan ilan edildi. Yine de Sánchez’in koalisyon hükûmetinin Katalan çatışmasını çözüme kavuşturacak adımları atıp atamayacağını

söylemek için hâlâ çok erken.

Bu arada İspanya'nın Puigdemont'u ve bakanlarını sürgünde tutuklamaya yönelik tekrarlı girişimleri, onların Belçika, Almanya ve İskoçya'daki mahkemelerde mümkün olduğunca dikkatli bir şekilde sürdürülen bağımsız incelemelere tabi tutulması nedeniyle başarısız olduğundan, söz konusu çatışmanın Avrupa'da ve uluslararası arenada anlaşılma biçimi ilerleme kaydetti. Avrupa'da tutuklama emirlerinin ilki, bunları inceleyen Belçika mahkemesi söz konusu meseleyi önceden duyduğundan ve buna yönelik kararını vermeye zaten hazır olduğundan Yüksek Adalet Mahkemesi yargıcı Pablo Llerena tarafından 4 Aralık 2017'de kaldırıldı. İkincisindeyse Puigdemont'a yönelik suçlamalar onun Mart 2018'de tutuklandığı Almanya'da incelendi. Bu incelemenin sonucunda isyana teşvik suçlamaları geçersiz bulundu. Llerana ikincil derece suçlamaları baz alarak Puigdemont'u ülkesine iade etmeye pek istekli olmadığından suç duyurularını bir kez daha düşürdü. Yüksek Adalet Mahkemesi kararının ardından Ekim 2019'da üçüncü tutuklama emirlerini çıkardı. Okumakta olduğunuz kitabın yayım tarihi itibarıyla bu kararlar hâlâ Belçika ve -Clara Ponsatí için- İskoçya'daki mahkemelerde incelenmeye devam ediyor ve dava artık parlamentoya seçilmiş üyeleri ilgilendirdiğinden çözüme çok zor kavuşacak gibi görünüyor. Gerçekten de Avrupa Parlamentosu seçimlerinin ardından bu hukuki destan, İspanya Yüksek Adalet Mahkemesiyle Avrupa Adalet Mahkemesi arasında açık bir çatışmaya dönüşecek şekilde şiddet kazandı. Junqueras halk tarafından seçilmiş bir parlamento üyesi olmasına rağmen hapis yatmaya devam ettiğinden, Puigdemont ile Comín'in de parlamento oturumlarına katılmasına izin verilmediğinden onların davaları Avrupa Adalet Mahkemesine götürüldü. Avrupa mahkemesi 19 Aralık 2019'da İspanya aleyhinde şu kararı aldı: Parlamenta seçilen üyelerin yerlerini almalarına izin verilmesi, parlamenter doku-

nulmazlıkla korunması ve Junqueras'ın serbest bırakılması gerekiyordu. Bu kararın neticesinde Puigdemont ile Comín, Avrupa Parlamentosu üyesi olarak tanındı ancak İspanya Yüksek Adalet Mahkemesi Junqueras'ı serbest bırakmayı reddederek Avrupa Yüksek Adalet Mahkemesiyle açık bir çatışma içerisine girdi.

Bu ciddi siyasi kriz, bugünün İspanyol demokrasisinin temel taşını oluşturan 1978 Anayasa sözleşmesini fiilen sona erdirdi. İspanya'da çoğunluk bloğu, bu anayasal çatışmayı Katalonya'nın 1978 Anayasasıyla ortaya koyulan "kurallara göre oynamayarak" gösterdiği saygısızlıkla ilişkili olarak yorumluyor. Bu söyleme göre egemenliğin tek öznesi olan eşsiz bölünmez bir İspanyol ulusu bulunuyor. Böylece diğer egemenlik kaynaklarının (Katalan ulusunun) tanınması imkânsız oluyor. İspanyol anayasasının bu yorumu, empoze ettiği kısıtlamalar son derece katı olduğundan siyasi bir çözüm için müzakereye gitme olasılığını ortadan kaldırıyor. İlk olarak çoğunluk, oyunun kurallarını hiçbir kısıtlama olmaksızın kontrol ettiği sürece bu kuralları değiştirmek imkânsızlaşıyor. İkinci olarak İspanya, azınlığı siyasi bir aktör olarak tanımadığında yalnızca azınlığın yenilgiyi kabul etmesini çözüm olarak kabul edebiliyor. Katalonya'daki durumun anlaşılması için bu "anayasal" anlatının eleştirel bir yaklaşımla dikkatlice incelenmesi icap ediyor. Bu amaca erişmek için bizim, anayasanın 1978'de ne gibi koşullar altında tasarlanıp, kabul edildiğini hatırlayıp başlangıçta otoriter bir yapıda olan bu koşulların İspanyol demokrasisinin evrimini nasıl biçimlendirdiğini göz önünde bulundurmanız gerekiyor. Bunlara ek olarak gözlemcilerin bir demokrasi- de anahtar rolü oynayan denge ve denetim sisteminin neden çöktüğünü anlamak için İspanyol yargı sisteminin demokratik bakımdan sağlıksızlığının ve Anayasa Mahkemesinin sıra dışı rolünün farkında olması da önem taşıyor. Takip eden kısımda bunlar sırasıyla ele alınıyor.

1978 Anayasasının doğuşu ve meşruiyeti

İspanya'nın resmî olarak Batı usulü bir demokrasi hâline gelişini ve İspanya anayasasının kabul edilmesini çevreleyen koşullar yaygın olarak bilinmiyor. Aslına bakılırsa, İspanya'da Franco'nun 1975'teki ölümünün ardından siyasi durum o kadar karmaşık, ülkenin kaosa sürüklenme tehlikesi de o kadar barizdi ki 1978'de onaylanan anayasanın bir demokrasi biçimini getirmesi ve bu demokrasinin takip eden yıllarda geliştirilip uygulamaya koyulması kesin bir başarı olarak görülmüştü. Ne var ki burada, ilk önce bahsi geçen anayasanın tasarlanıp oylamaya sunuluşunu belirleyen otoriter bağlamın hatırlanması ve İspanya'yla Katalonya'nın bugün neden büyük bir siyasi krizin içine sıkışıp kaldığını açıklayan bir sebep olarak vurgulanması gerekiyor.

Siyaset kuramcıları ve anayasa hukuku uzmanları genelde anayasaların bunu yapmaya açıkça yetkisi olan bir meclis tarafından tasarlanabileceği konusunda hemfikir. Yani insanların bir anayasa tasarlama işlevi görecektir temsilciler seçmek için oy kullandıklarını bilmesi gerekiyor. Bu da adilliğin sağlanmasında kritik önem taşıyor. Ancak Haziran 1977'de seçilen İspanyol meclisi için durum böyle değildi. Dahası, o zamanlar hâlâ yasa dışı olan Katalan Parlamentosunun önde gelen partilerinden biri olan ERC gibi önemli siyasi partilerin seçime katılmasına izin verilmemişti. Anayasa tartışılırken sokaklardan devamlı yaralanma, ölüm ve bombalama haberleri geliyordu. Fransız tarihçi Sophie Baby'ye göre, 1975 ile 1982 yılları arasında 714 kişi siyasi kaynaklı çatışmalarda şiddetle öldürülmüştü. Bunlardan 178'i polis şiddetine kurban gitmişti. Ordunun, yüksek mevkili subayların hâlâ Franco tarafından atanması ve onların siyasi hayata karışmasına müsaade eden yasaların geçerliliğini koruması sebebiyle önemli bir siyasi rolü vardı. Polis kuvvetlerinin tamamı, en yüksek rütbeli müdürleri de dâhil olmak üzere Franco

rejiminindi. Diktatörlük tek partili bir siyasi sistemdi. Ortadaki tek yasal parti olan Franco'nun faşist organizasyonu, radyo istasyonları ve dağıtımı taşraya kadar uzanan gazeteler gibi kendi propaganda araçlarına sahipti. Halka yayım yapan radyo istasyonları ve -ikisi de devlete ait olan- iki televizyon kanalı Franco rejiminin sıkı kontrolü altındaydı. 1978 Anayasası işte böyle koşullar altında tasarlanmış, tartışılmış ve oylamaya sunulmuştu.

Dahası, anayasayı tasarlayan komitenin hâlâ hayatta olan üyelerinin de alenen itiraf ettiği üzere, kritik önem taşıyan maddelerden birkaçı “yukarıdan dikte edilmiş”; yani kraliyet ailesi ve ordu tarafından belirlenmişti. Onların karar kıldığı cümle ve kelimeler, emredildiği üzere harfi harfine anayasanın nihai taslağına dâhil edilmişti. Bunlar, devletin siyasi yapısını ilgilendiren temel maddeleri oluşturuyordu. Aralarından en fazla dikkat çekenler şunlardı:

- 1) İspanya'nın bir monarşi olması gerekiyordu.
- 2) Tek egemenlik İspanyol ulusunun egemenliğiydi. Katalonya ile Bask Ülkesi açık ve net bir şekilde tek bir ulusa bağlı olacaktı; bu ulus da İspanya'ydı.
- 3) İspanya'nın birliği ve bütünlüğünü koruma görevi nihai olarak orduya düşüyordu. Böylece 1977 ve 1978'de İspanya anayasasının oluşumu ve kabulünü biçimlendirip kısaltan otoriter koşullar, onun demokratik bir iskelet olarak sahip olduğu meşruluğu büyük ölçüde geçersiz kılıyor. O, sınırları otoriter bir rejim tarafından çizilmiş bir anayasadır.

İspanya Kongresi, anayasa tasarısını hazırlamaya koyulmadan önce Ekim 1977'de Genel Af Yasası'nı onaylamıştı. Bu yasa siyasi mahkûmları serbest bırakıyor ve önceden sürgüne gönderilenlerin İspanya'ya dönmesine izin veriyordu. Ancak bununla beraber Franco rejiminin işlediği suçlara ortak olanların cezadan muaf olacağını garanti ediyordu. Bu yasa bir unutkanlık paktı-

nı meşrulaştırdı ve kurbanlarla failleri eşit tuttu. Yasa hâlâ yürürlükte olduğundan Franco rejiminin -tarihçi Paul Preston'ın kapsamlı bir şekilde belgelere dayalı olarak ortaya koyduğu üzere- bir "İspanyol soykırımı" niteliğinde olan suçlarına yönelik potansiyel soruşturmaları engellemeyi sürdürüyor. Bu rejim sırasında "ortadan kaybolan" en az 114.226 kişi, daha kazılıp meydana çıkarılmamış olan 2.500'e yakın toplu mezarda yatmaya devam ediyor. Zorunlu işçilik yapan yaklaşık 400.000 siyasi mahkûmu çalıştıran iş yerleri hiçbir şeyden sorumlu tutulmuyor. İç Savaş'ta ve baskı döneminin ilk yıllarında işkence gören, kötü muameleye maruz kalan, gözetiminde tutulan ve Franco tarafından "infaz edilen" binlerce kişi İspanyol adalet sisteminin kayıtlarına göre hâlâ suçlu olarak görülüyor. Kurbanların listesi bitmek bilmese de Francocu seçkinler Genel Af Yasası sayesinde tüm cezalardan muaf oldular. 1978'den sonra Franco'nun eski bakanları güçlerini korumaya, siyaset ve iş dünyalarında başarılı olmaya devam ettiler. Yargıçlar, ordu ve polis görevlileri işlerini kaybetmedi. Böylece suç rejiminin hizmetçileri devlete bağlı kurum, kuruluş ve teşkilatlardan meydana gelen sisteme yerleşik halde yaşamayı sürdürerek, bu devletin ortaya çıkan yeni koşullar altındaki gelişimine kritik ölçüde biçim verdiler. Ölen Cumhuriyetçiler hâlâ isimsiz mezarlarında yatmaya, onların aileleri de 1939'dan bu yana hakikat, adalet ve telafi beklerken Francocu ceza muafılığı bugün İspanya'nın siyasi kültürünün içine işleme-ye devam ediyor.

Anayasal bir metnin düzenlenip uygulanması, onun kökenlerinden öteye bakıldığında nihai olarak kendi içinde tarif edilen güç yapısına ve karar mekanizmalarına bağlı oluyor. Başka bir deyişle bu, anayasal metnin yorumlanmasında kimlerin söz sahibi olarak tanındığına bağlı. Böylece yasama organlarının, yüksek mahkemelerin ve diğer kurumların yapısı ve evrimi anayasal sözleşmenin evriminde belirleyici rol oynuyor. 1978

İspanya anayasası örneğinde bölgesel temsil sisteminin ve yargı erkinin taraflılığı başlangıçtan itibaren sorunluydu ve 1977'den bu yana İspanya'nın kurumsal evrimini biçimlendirdi.

Millî çoğunluk için bir anayasa

Bölgesel temsil sistemi, geçiş döneminde demokrasinin kurumsallaşmasında kritik rol oynayan bir ögeydi. Bu sistem kurucu yasama organlarının oluşumunda belirleyici rol oynayan başlangıç koşullarını belirledi ve o zamandan bu yana hiç değişime uğramadı. Taşra illerinden orantısız ölçüde vekil seçilmesini mümkün kılan bu sistem, Suárez hükûmeti tarafından Franco'yu destekleyenlerin onun ölümünden iki sene sonra yani 1977'de düzenlenen seçimlerde galip gelmesini garantileyecek şekilde tasarlandı. İller seçim bölgesi birimleri kabul edildi. Her bir il Temsilciler Kongresi'ne minimum iki vekil seçti ve böylece taşradaki ufak seçim bölgeleri orantısız şekilde temsil edildi. Örneğin bugün, Soria ili için seçilen her bir vekil yaklaşık 45.000 kişiyi temsil ediyor. Madrid'de ise vekillerden her biri yaklaşık 180.000 kişiyi temsil ediyor. 52 il içerisinde en küçük 40 il, İspanyol nüfusunun aşağı yukarı yüzde 40'ını temsil ederken, Vekiller Kongresi'ndeki koltukların yüzde 50'den fazlasını kontrol ediyor. İspanya, alt meclis vekil oranı ile Avrupa'da en çarpık üçüncü, dünya çapında ise on altıncı ülke. Ve her bir ilin dört senatör seçtiği senatoda bu fark daha da belirgin şekilde kendini gösteriyor. İspanya nüfusunun yüzde 20'si direkt seçimlerle belirlenen senatörlerin yarısını seçiyor.

Az nüfuslu illerden orantısız ölçüde temsilci seçilmesi, küçük seçim bölgelerinde özellikle güçlü olan millî partilerin siyasi bakımdan ayrıcalıklı bir konum elde edeceğini garantiliyor. Böylece bu partiler Anayasa Mahkemesi ve Genel Yargı Konseyi gibi tahkim kurumlarının üyelerini atayan çoğunlukları kontrol edebiliyor. Bu sistemde Katalonya birincil olarak nüfusundan,

ikincil olarak da yetersiz sayıda vekil tarafından temsil edilmesinden dolayı hiçbir yasa'yı bloke edemiyor. Aslına bakılırsa o Valensiya, Balear Adaları, Bask Ülkesi ve Galiçya'yı içine alan çevre bölgelerle pek muhtemel görünmeyen bir koalisyon kurdaysa bile böyle bir veto gücü mümkün olmazdı.

İspanyol yargı sisteminin demokrasiye aykırı kökenleri

Francocu yargı sistemi asla yeterli ölçüde reform edilmedi. Diktatörlüğün en önde gelen hâkimleri rejime sadakatleri baz alınarak seçiliyordu ve siyasi öz geçmişi "temiz" olmayan birinin hâkimlik yapması çok zordu. Bu hâkimlerin siyasi baskıdan sorumlu olanlarda dâhil olmak üzere büyük bir kısmı 1978'den sonra yeni anayasa sistemi altında görev yapmaya devam etti.

Siyasi muhalifleri şaşırtıcı bir zalimlikle yargılayan meşhur Tribunal de Orden Público Mahkemesi bile kapatılmadı. Franco'nun ölümünden iki sene sonra 1977 yılının Ocak ayında bu mahkemenin faaliyeti Kraliyet Kararnamesi'yle durduruldu ve yine aynı gün, aynı binada ve aynı üyelerle onun yerine bugünkü Audiencia Nacional, "millî menfaati" ilgilendiren davalar için özel bir mahkeme olarak kuruldu. 1977'de Tribunal de Orden Público'yu oluşturan 16 hâkimden 10'u Audiencia Nacional'a ya da yeni hukuk devletinin Yüksek Adalet Mahkemesine geçti. Bütün bunlar, dikkat çekici bir şekilde ilk seçimlerden beş ay, anayasanın yürürlüğe girmesinden de iki sene önce gerçekleşti. Dolayısıyla Audiencia Nacional demokrasinin bir ürünü olarak ortaya çıkmadı.

Parlamentonun seçtiği yargıçlar tarafından ortak yönetilen Genel Yargı Konseyi, Yüksek Adalet Mahkemesine, bölgesel yüksek mahkemelere ve Audiencia Nacional'e sulh hâkimleri ve savcılar atıyor. Bu konseyin üyelerinin Kongre tarafından yüzde 60'lık oyla onaylanması gerekiyor. Bunun sonucundaysa dikkat

çekici ölçüde siyasi olarak kontrol edilen bir organizasyon doğuyor. Konsey, atamaların yanı sıra ödeneklere, terfilere, yaptırımlara ve görevden uzaklaştırmalara ilişkin kararlarıyla hâkimlerin kariyer çizgisini belirliyor. Avrupa Konseyinin Yolsuzlukla Mücadele Grubu (GRECO) bu durumdan ötürü tekrar tekrar İspanya'nın yargı sisteminin kötü performansını inceleyen raporlar düzenleyerek savcılarla hâkimlerin atanma süreci için hukuki reformlar yapılmasını talep etti. "Genel Yargı Konseyinin yönetilme şeklinin ve bunun Konseyin usulsüz etkilerden gerçek ve algılanan bağımsızlığı için doğurduğu sonuçların değerlendirilip bulunan eksikliklerin giderilmesinin" gerekliliğini vurguladı. Ancak GRECO'nun Ocak 2018'de yayımlanan son raporuna bakıldığında önceki raporlarda yer alan 11 tavsiyenin hiçbirinin tatmin edici bir şekilde uygulanmadığı görülüyor.¹

Audiencia Nacional'ın oynadığı role dair birkaç söz daha söylemekte fayda var. Bölgesel temeli olmayan ve suç davası başlatma yetkisi bulunan özel bir ceza mahkemesi tuhaf bir adli düzen oluşturuyor. Bunun Batı Avrupa'da hiçbir benzeri bulunmuyor. Audiencia Nacional bugüne kadar çoğunlukla terörizm, uluslararası finansal suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığıyla alakalı davalara odaklanmış olsa da aynı zamanda önceden Bask Ülkesi'nde, son yıllarda da Katalonya'da bağımsızlık taraftarı eylemcilerin ve siyasetçilerin gördüğü baskı ve zulme öncülük eden kurum olarak dikkat çekiyor. Audiencia Nacional hâkimleri terörizmin tanımını sürekli gevşeterek çarpıtıyor ve İspanyol işkence devletine ve diğer insan hakları ihlallerine yönelik suçlamaları soruşturmadaki isteksizliğiyle biliniyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi şimdiye dek birkaç davada Audiencia'nın hâkimlerinin verdiği kararları tersine çevirmiş olsa da onlar hâlâ görevlerini eskisi gibi yapmaya devam ediyor.

1 <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680779c4d>

Ekim 2017’de Katalan liderlerine hapis cezası veren sulh hâkimi Carmen Lamela örneği, yargı gücünün tartışmaya açık bir şekilde kullanımının nasıl yalnızca denetlenmemekle kalmayıp aynı zamanda ödüllendirildiğini bize çarpıcı bir şekilde gösteriyor. Duruşma öncesinde iki sene gözaltında tutulan ve nihayetinde tüm suçlamalardan aklanmış Barcelona F. C. takımının eski başkanı Sandro Rosell’in medyaya fazlasıyla yansıyan davasının hâkimi Lamela’ydı. Dokuz Bask gencin iddialara göre Sivil Muhafızlar’a üye görevlilerle bir barda kavga ettikleri için terörizmle suçlandığı Altsasu davasından sorumlu hâkim de oydu. Bu gençler duruşma öncesinde bir buçuk sene gözaltında kaldı ve sonunda 13 sene hapse çarptırıldı. Lamela aynı zamanda anarşist ve vegan Straight Edge grubunun Madrid’deki eylemlerini terörizm olarak gördü. Bunun sonucunda grup üyesi iki eylemci, sert bir rejim altında bir seneden fazla hapis yattı ve sonradan beraat etti. Hâkim Lamela bunlara ek olarak; The Insurgency adlı rap grubunun terörizm, nefrete teşvik, devlet kurumlarına yönelik suç, kraliyet ailesine hakaret ve yasa dışı örgütlenme suçlamalarıyla mahkemeye çıkarılan 13 üyesine iki yıl bir gün hapis cezası verdi. Ne var ki Lamela’nın, Basklar ve Katalanlar’a yönelik katı yaklaşımı ile Akdeniz’de Castor Projesi’yle kurulması planlanan doğal gaz platformunun inşası başarısız olunca yalan ifade verme, dolandırıcılık ve zimmet suçlamalarıyla mahkemeye çıkan inşaat baronu, Real Madrid F. C. takımının eski başkanı Florentino Pérez ve beş eski İspanyol bakana gösterdiği muamele ile dikkat çekici bir karşıtlık oluşturuyor. Bu platform, inşasına karşı çıkan çok sayıda teknik raporun yayımlanmasına rağmen faaliyet göstermeye başladı ama bölgede bir dizi sismik olaya neden olunca, durdurularak söküldü. Yine de hükûmet proje müteahhitinin zararını karşılamak için 1.350 milyon euro ödeme yaptı. Hâkim Lamela ise tüm suçlamaları hızlıca reddetti. Lamela’nın dikkate değer “hizmetleri” o zamandan bu yana cö-

mertçe ödüllendirildi. Carmen Lamela, Temmuz 2018’de İspanyol yargı sisteminin en yüksek mevkisine terfi ettirilerek Yüksek Mahkemenin üyelerinden biri hâline geldi. Esasında bu mevki için değerlendirilen adayların yer aldığı listenin en altında sıralansa da Yüksek Mahkeme başkanı ve Yargı Erki Genel Konseyi başkanı Carlos Lesmes ile Katalan liderlerine karşı açılan davaya bakan sulh hâkimi Manuel Marchena’nın da aralarında yer aldığı güçlü destekçilere sahip olduğundan bu engeli aşması zor olmadı.

Anayasa Mahkemesi üzerine

Yüksek Mahkemeyi de içinde barındıran Francocu yargı sistemi, geçiş döneminde neredeyse olduğu gibi kaldığından ve yargı teşkilatının önde gelen üyeleri Franco rejiminin yasal dogmalarıyla eğitildiğinden, İspanya da tıpkı Almanya ve İtalya’nın yaptığı gibi bu sistemden ayrı bir Anayasa Mahkemesi kurmuştu. Bu mahkemenin bir tahkim kurumu niteliğinde olması, anayasal anlaşmazlıkları çözüme kavuşturması ve temel hakları ilgilendiren davalarda yetki bakımından Yüksek Mahkemenin üstünde yer alan bir son temyiz merci olarak işlev görmesi gerekiyordu. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin üyelerinin yargı teşkilatını oluşturan mahkemelere üye olması gerekmiyor. Onlar hâkimler, saygın akademisyenler ve hukuk profesyonelleri topluluğunun üyeleri de olabiliyor ve şu şekilde seçiliyor: Dört üye İspanyol Kongresi’nin yüzde 60’lık çoğunluk oyuyla, dört üye Senato’nun yüzde 60’lık çoğunluk oyuyla, iki üye Yargı Erki Genel Konseyinin yüzde 60’lık çoğunluk oyuyla, iki üye de İspanyol hükûmeti tarafından belirleniyor. Bölgesel özerk hükûmetler ya da parlamentolar, Anayasa Mahkemesi ile Yargı Erki Genel Konseyinin yapısı üzerinde hiçbir söz hakkına veya veto gücüne sahip olamıyor.

Anayasa Mahkemesi başlangıçta çoğunlukla seçkin kişilerden oluşuyordu; siyasi baskılara karşı bağımsız ve oldukça bağım-

sızdı. Fakat zamanla bu durumun pek sürdürülebilir olmadığı anlaşıldı. İspanya'nın iki ana siyasi partisi yüzde 60'lık çoğunluk oyunu aktif şekilde kontrol etti. Bu partiler, sulh hâkimlerinin atanma kararlarını aralarında paylaşmak için devamlı yaptıkları sıkı pazarlıklar sonucunda anlaşmaya vardılar ve bunu kalite standartlarını ya da bu durumun dışarıdan nasıl görüldüğünü hiç kale almadan yaptılar. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi her biri ya Sosyalist İşçi Partisi'ne ya da Halk Partisi'ne bağlı olan, Katalan azınlığa yabancılaşmış üyelerden oluşan son derece partizan bir kurum hâline gelecek şekilde evrimleşti. Bu koşullar altında tarafsız bir anayasal hakem olarak hareket etme hakkından, özellikle de 2010'da Katalan tüzüğünü reddeden Anayasa Mahkemesi kararının ardından fiilen feragat ederek meşruluğunu kaybetti.

Şimdi okurlarımın İspanya'da siyasi partilerin böyle yüksek makamlara atadığı kişilerin niteliğini anlamasına yardımcı olmak için başka bir örnek vereceğim. Francisco Pérez de los Cobos, 2011 ile 2017 yılları arasında Anayasa Mahkemesinin üyelelerinden biri, 2013 ile 2017 yılları arasında da onun başkanı olarak görev yaptı. Hâkim Pérez de los Cobos, Halk Partisi'ne üyeydi ancak bahsi geçen mevkiye atanmadan önce bu gerçeği açıklamadı. Bu bilgi ortaya çıktığında istifa etmedi. Ayrıca görevden de alınmadı. Kendisi birkaç yıl önce İspanya tarafından ECHR için önerildi fakat CV'sine İngilizce ve Fransızca dillerinde yetkin olduğunu yazmasına rağmen tayin komitesinin bu dillerde sorduğu soruları cevaplayamadığı için adaylığı reddedildi. Pérez de los Cobos, mahkeme başkanı olarak Katalan referandumunun yasa dışı olduğunu bildiren bir karar verdi. Bundan önce, 1978 yılında ailesiyle anayasanın onaylanmasına engel olmak için siyasi bir kampanya başlatmıştı. Pérez de los Cobos'un, eski Francocu hâkimlerden biri olduğundan bir sürü siyasi bağlantısı bulunuyor. Babası 1977 İspanya genel seçimlerine "18 Temmuz

1936'nın ülkülerini" canlı tutmayı amaçlayan ultra Francocu Furaerza Nueva'nın adayı olarak girmişti. Kardeşı Diego Pérez de los Cobos ise 1 Ekim'de İspanyol polisının referandumuna karşı düzenlediği operasyonu komuta etmişti. Şu an Guardia Civil'de Albay olarak görev yapan Diego, gençliğinde 23 Şubat 1981'deki başarısız darbe girişimini gayretle desteklemişti. O gün -faşist Falanşlar'ın üniforması olan- mavi renkli gömleğiyle Guardia Civil'in, kendi şehri Yecla'daki kışlasına gidip gönüllü muhafız olarak görevine başlamıştı.

Halk Partisi, Anayasa Mahkemesinin üyelerin tayin süreci aracılığıyla uyguladığı siyasi kontrol ile yetinmeyip daha da ileri giderek mahkemenin hakemlik rolüne hasar vermişti. Parti 2015'te mutlak çoğunluğu Anayasa Mahkemesini düzenleyen yasayı revize etmek için kullandı. Bu reform Anayasa Mahkemesine ciddi yürütme güçleri vererek onu fiilen bir ceza kuruluına çevirdi ve yargı sisteminin tepesine koydu. Böylece ona kendi kararlarını uygulayabilme ve doğru düzgün bir duruşma yapmadan, kararlarına itaat talep edip ceza empoze edebilme yetkisi verdi. Bu tür kararlar için bir temyiz merci de bulunmuyor. Özetlemek gerekirse, "Anayasa Mahkemesinin kendi hükümlerini yürürlüğe koyma gücüne sahip olması Avrupa'da eşi benzeri görülmemiş bir durum. Bu Mahkemeye hem yürütme hem yargı hem de -burada gösterildiği üzere- potansiyel olarak yasama işlevlerini vermesi büyük bir sorun oluşturuyor."² Bir referandumun düzenlenişi bu düzen sayesinde suç olarak yargılanabiliyor. Bir şeyin yasa dışı olması, onun mutlaka bir suç olduğunu ifade etmiyor. Aslına bakılırsa bir bağımsızlık referandumu düzenleme, 2005 yılında İspanyol ceza kanunundan açık ve net olarak çıkarıldığı için suç sayılmıyor. Ne var ki referandum liderlerine karşı açılan suç davası bütünüyle -temyiz

2 Jean-Paul Costa, Franciose Tulkens, Wolfgang Kaleck ve Jessica Simor, "Catalonian human rights review. Judicial controls in the context of the 1 October referendum". 19 Aralık 2017.

başvurusunda bulunulacak hiçbir mahkemenin bulunmadığı bir suçlama olan- Anayasa Mahkemesine itaatsizlik suçlamasına dayanıyor. İspanyol otoritelerin, Katalan referandumunu durdurma hedefiyle Anayasa Mahkemesinin hakemlik rolünden geriye kalan her şeyi yırtıp attığı açıkça görülüyor. Tarafsız bir hakem olmadan, İspanyol kurumlarının Katalan krizine uzlaşma yoluyla bir çözüm bulması imkânsız hâle geliyor.

Burada, kuvvetler ayrılığında kendini gösteren talihsiz durumun dördüncü kuvvet tarafından esasında hiç tartışılmadığına da dikkat çekmekte fayda var. Aslına bakılırsa İspanyol medyasının, özellikle de televizyonunun oligopol yapısında çokculuğa neredeyse hiç rastlanmıyor. Bu bakımdan iletişim sektörüyle diktatörlüğün gazeteciliğe özgü hiyerarşisi arasında kayda değer bir devamlılık görülüyor. Baskın medya kanalları, tekdüze bir biçimde, İspanya'nın milliyetçi ve otoriter perspektiflerini aktarmak için gayret gösteriyor ve yabancı düşmanlığına dayalı bir Katalan karşıtlığını açıkça ifade etmekten hiç çekinmiyor. Eleştirel sesler, saygıdeğer görülen gazetelerde bile susturuluyor. Bunun bir örneğini Katalan krizine yönelik eleştirel yorumlarından dolayı *El País*'ten kovuldukları söylenen seçkin gazeteci John Carlin ve iş arkadaşları oluşturuyor. Demokratik kültürü zayıf, okuma oranları da hayli düşük olan bir ülkede kamuoyunun boğucu bir etkisi oluyor.

Sonuç

Denememde Katalonya ile İspanya arasındaki mevcut siyasi çıkmazın suçluları olan dört ana faktörü ortaya koymaya çalıştım. Bunlardan birincisi Katalonya'nın millî statüsünün açık ve net olarak tanınmadığı 1978 Anayasasının tasarısını biçimlendiren otoriter bağlamdı. İkinci faktör, millî çoğunluğun tarafını tutan bölgesel bir temsil sistemine eşlik eden, Katalan azınlığı İspanyol çoğunluktan hiçbir şekilde korumayan kurumsal düzenlemeler-

di. Üçüncüsü, İspanyol siyasi partilerin özellikle yüksek mahkemelerde ve Bask Ülkesi'yle Katalonya'yı ilgilendiren davalara aktif olarak müdahale edip, genel olarak kuvvetler ayrılığını çürütme, çiğneme veya ortadan kaldırma yoluyla yargı sisteminde ciddi işlev bozukluklarına sebep olmasıydı. Dördüncüsü de Anayasa Mahkemesinin siyasi manipölasyonları ve kendisinin tarafsız bir hakem olarak işlev görmesini imkânsız kılan olağan dışı yürütme yetkileriydi. Bu dört faktörün ortaklaşa doğurduğu etkinin, anayasanın Katalonya'nın millî statüsünü tanımayı çok açık bir şekilde reddeden mevcut baskın yorumunu zamanla empoze ettiği anlaşılıyor.

Siyasi statüsünü değiştirmeyi amaçlayan millî bir azınlık, çoğunluk buna izin vermemeye kararlı olduğu sürece bu amaca nasıl erişebilir? Devletin hiçbir merkezî kurumu siyasi güvence sunacak kadar tarafsız kalmazsa "demokrasi" devletin millî azınlığın haklarını geçersiz kılmasına müsaade eder. Ancak bu yalnızca, muhalefetin baskı altında tutulduğu ve azınlık kendi demokratik haklarına cahil kaldığı sürece devam edebilir.

Mevcut siyasi çatışmanın düğüm noktası, baskın İspanyol milliyetçi bloğun -siyasi partilerin, polis kuvvetlerinin, medya kanallarının ve yargı otoritelerinin- Katalanlar'ın sivil haklarına ve özerkliğine saygı duyacağının teminatını vermek için kendisine yeterince hâkim olamayışında yatıyor. Bu yetersizlik aynı zamanda mevcut krizin ana sebebini ve Katalan bağımsızlığının en sağlam demokratik argümanını oluşturuyor.

Bibliyografik notlar:

Bu konuda az sayıda İngilizce bibliyografik kaynak bulunuyor. C. Bambery ve G. Kerevan tarafından yazılan *Catalonia Reborn: How Catalonia Took On the Corrupt Spanish State and the Legacy of Franco* (Edinburgh, 2018) adlı eser İspanya'nın demokrasiye geçiş sürecini gayet iyi bir şekilde özetliyor. E. Guillen Lopez "Ju-

dicial Review in Spain: The Constitutional Court” (Loy. L. A. L Rev 529, s. 41) adlı metninde Anayasa Mahkemesinin oynadığı rolü izah ediyor. Önde gelen insan hakları avukatları J. P. Costa, F. Tolken, W. Kalekve J. Simor tarafından yazılan “Catalonian Human Rights Review: Judicial Controls in the Context of the 1 October Referendum” (2017) adlı hukuki görüş metni Ekim 2017’den önceki kurumsal işlev bozukluklarını ve insan hakları ihlallerini inceliyor.

İspanyolca kaynaklar arasında X. Casals’ın kaleme aldığı *La Transición española. El voto ignorado de las armas* (Barselona, 2016) ve B. Muniesa i Brito tarafından yazılan *Dictadura y transición* (Barselona, 2005) demokrasiye geçişin kapsamlı tarihsel özetlerini içeriyor. S. Baby’nin yazdığı *El mito de la transición pacífica. Ciolencia política en España (1975-1982)* (Madrid, 2018, Fransızca orijinalinden çeviri) geçiş döneminde yaşanan şiddet olaylarının kapsamlı bir incelemesini sunuyor. J. Bosch ve J. Ignacio Ecolar tarafından yazılan *El secuestro de la Justicia* (Barselona, 2017) İspanyol adalet sistemine yapılan siyasi müdahaleleri tartışıyor.

Bölüm 2

Tarihsel Arka Plan

Orta Çağ'a kadar uzanan kökler ve erken modern dönemdeki kimlik

Katalonya'nın yazılı tarihi, Şarلمان'ın vârislerinin Pireneler'in güneyinde kalan bölgeleri üzerindeki kontrollerini gevşettiği 9. yüzyılın sonlarına kadar uzanıyor. Başlangıçta Barselona Kontu'nun önderliğinde bu bölgedeki kontlukları bir araya getirmeye yönelik bir hareket görüldü. Barselona Hanedanı, 1137'de Kont IV. Ramon Berenguer'in Aragon monarşisinin kadın vârisi Petronilla ile evlenmesiyle 1410'a kadar Aragon Kraliyet Ailesi olarak hüküm sürdü. Bu krallık her biri kendi anayasasına sahip dört farklı kontluktan (Aragon, Katalonya, Mallorca ve Valensiya) oluşan bir konfederasyondur. 1410 yılına gelindiğinde vâris eksikliğinden dolayı Trastamara'nın bir kolu olan Antequera adında yeni bir kraliyet hanedanı kuruldu. Bu hanedanın meşhur kralı II. Fernando 1469'da kuzeni Kastilyalı Isabel ile evlendi ve Kastilya ile Aragon monarşilerinin birleşmesini sağladı. Katolik Fernando ve Katolik Isabel olarak bilinen bu çift, soyları ortak bir tahta dayanmasına rağmen krallıklarını tamamen bağımsız yönetmeye devam ettiler. 17. ve 18. yüzyıllarda Habsburg Hanedanı'ndan gelen hükümdarlar da Kastilya ile Aragon'a ayrı ayrı krallık yapıp hem Katalonya'nın hem de diğer Aragon krallıklarının anayasalarına sadık kalacaklarına yemin ederek tahta geçtiler. Katalonya'da kurulan Cortes [Millet Meclisi], önceden farklı siyasi temsil biçimlerinin

kendini gösterdiği Avrupa’da, temsile dayalı bir parlamentonun görüldüğü ilk yerlerden biriydi. Vergi toplama ve oturumlar arasında masrafları yönetme işlerini -adı bugün Katalan Hükûmeti’ni ifade eden- Generalitat üstleniyordu.

Katalonya-Aragon Kraliyeti’nin altın çağı, onun Sardinya, Sicilya ve Napoli’yi içinde barındıran büyük bir Akdeniz imparatorluğuna hükmettiği 13. ile 15. yüzyıllar arasına denk gelir. Katalonya 15. yüzyılda bir dizi iç savaşla boğuştu. Bu savaşlardan hem siyasi hem de ekonomik olarak yıpranmış halde çıktı. Ancak bu esnada feodal sınıf sisteminin altı oyulduğundan daha özgür bir köylü toplumunun gelişmesi mümkün hâle geldi. 16. yüzyılda Avrupa’da ağırlık merkezi, Akdeniz’den Atlas Okyanusu’na kayınca Katalonya yakaladığı ekonomik momentumu kaybetti. Ama buna rağmen nüfusun seyrek olduğu Katalan kırsalına yerleşen binlerce Fransız için çekici bir bölge olmaya devam etti.

Katalanlar yedi yüzyıldan fazla bir süre kendi kendilerini yönettiler. Üst kültür, ticaret, siyaset ve kamu yönetimi de dâhil her türlü alanda kullanılan ayrı bir dilleri vardı. Fakat Kastilya çok daha büyük bir nüfusa sahip olmasının yanı sıra bölgesel genişleme politikası ve Amerika’daki kolonilerinden gelen önemli miktarlardaki altın ve gümüş sayesinde daha dinamik bir ekonomiye sahip olduğundan, Aragon’a ait tüm bölgeler için ciddi bir tehdit oluşturunuyordu.

1640’daki ayrılmadan 1714’teki Katalan yenilgisine

1640 yılı Katalan tarihinde büyük bir ayrımı ve Kastilya’yla arasında cereyan ettikten yüzyıllar sonra bile başına bela olmaya devam edecek çatışmaların ilkinin işaretliyor. Bahsi geçen ayrım, aslında bağlı oldukları mutlak monarşinin Otuz Yıl Savaşı’nın anlaşmazlıklarının sebep olduğu kayıpları karşılamak için art-

tırdığı vergilerin baskısı altında zarar gören birçok Avrupa bölgesinde yaygın olarak görülen bir olaydı. Bu ayrımlar İngiltere, Portekiz, Napoli, Endülüs ve Aragon gibi ülkelerde devrimleri, isyanları ve bağımsızlık hareketlerini tetikledi, birkaç yıl sonra da Fronde ayaklanmasına ve 1640 yılı civarında doruk noktasına ulaşan Hollanda Bağımsızlık Savaşı'na neden oldu.

Fazla geçmeden Kastilya'nın, Aragon'un ve diğer birçok bölgenin hükümdarı olan Kral IV. Felipe'nin fiilen başbakanı Kont-Dük Olivares, Avrupa'nın dört bir yanında savaşımlara katılan Kraliyet'in yüksek finansal ihtiyaçlarından dolayı Kastilya dışındaki krallıklardan daha fazla maddi desteğe gerek duyduğuna karar verdi. Kastilya, I. Karl'ın 1520-1521 "comuneros" ayaklanmasının bir sonucu olarak onun siyasal temsil kurumlarını nasıl yenilgiye uğrattığını çok iyi hatırlıyordu. Bundan dolayı Kral Felipe daha fazla vergi isteyince direniş göstermedi. Ancak özellikle de Aragon'daki bölgeler başta olmak üzere, diğer krallıkların güçlü temsil kurumları vardı. IV. Felipe'nin tahta geçtiği yıl olan 1621'den beri büyüyen gerilim en sonunda Haziran 1640'da "Orakçı Savaşı"yla patlama noktasına ulaştı. "Katalan ayaklanması" adı altında toplanan bir dizi olayın hızlıca gelişmesi sonucunda Katalonya 1641'de bağımsızlık ilan etti. Bundan bir süre sonra da Kastilya kralından korunmak için Fransa Kraliyet Ailesi'nden destek almaya çalıştı. Bunu takip eden 12 sene boyunca Katalonya çoğunluğu Fransa idaresi altında bölünmüş bir ülke olarak kaldı. Vestfalya Antlaşması'nın Avrupa'nın büyük bir kısmı için Otuz Yıl Savaşı'nı sonlandırışının 11 sene sonrasına denk gelen 1659'da, IV. Felipe ile Fransa kralı XIII. Louis arasında Pireneler Antlaşması imzalandı. Böylece Fransa-İspanya sınırları yeniden çizildi ve Pireneler'in kuzey kısmında Katalanca konuşan Roussillon bölgeleri Fransa'ya dâhil oldu.

Katalonya ile İspanya kralı arasındaki yüksek gerilim aradaki anayasal ilişkide hiçbir değişikliğe neden olmadı. Katalonya ayrı

bir krallık olmaya devam etti ve 1665'te tahta geçen yeni kral II. Charles, Katalan anayasalarına sadık kalacağına yemin etti. Onun hükümdarlığı sırasında Katalonya, Fransa tarafından aralıklı olarak işgal edilmeye devam etti. Her şeye rağmen Katalan ekonomisi, Avrupa'nın kuzeybatısındaki ülkelerle büyük ölçüde imalat malları karşılığında alkollü içecek ihraç etmeye dayalı ticari ilişkilerinin yoğunlaşmasıyla kayda değer oranda gelişme kaydetti. Kral II. Charles arkasında tartışmasız bir vâris bırakmadan ölünce, Aragon Hanedanı'nın hükmettiği krallıkların dördü de (yani Aragon, Katalonya, Mallorca ve Valensiya) Kastilya ve Aragon krallıklarının başına Fransa kralı XIV. Louis'nin torunu, Bourbon Hanedanı üyesi V. Philippe'in yerine Habsburg Hanedanı üyesi Arşidük Charles'ın geçmesini istedikleri için onun hak iddiasını desteklediler.

Bu çatışma, Avrupa'nın büyük bir kısmında aynı hanedanın hem Fransa'da hem de Kastilya ve Aragon'da hüküm sürmesi fikrine karşı olduğundan kıtasal hatta küresel boyutlara ulaştı. Takip eden Veraset Savaşı'nda Bourbon Hanedanı'nın ordusu, dünyanın geri kalanında aldığı onca yenilgiye rağmen İspanya'da düşmanlarına galip gelmeyi başardı. Savaşın ertesinde Bourbonlar 1713'te Utrecht Barış Antlaşması'nı imzaladı ve -Avrupa ile Amerika'da verdikleri kayıpları kabul ederek- Minorka ve Cebelitarık haricinde o dönemde İspanya olarak bilinen toprakların tamamı üzerindeki tüm kontrolü eline aldı. Arşidük Charles, Kutsal Roma İmparatoru olunca Bourbon Hanedanı karşıtı ittifak onu savunmaktan vazgeçti. Bu küresel müzakerede kaybeden taraflar Katalonya ile Mallorca oldu. Katalonya bir sene, Mallorca da iki sene daha direndikten sonra yenildi. Böylece iki krallığın da tüm anayasalarıyla kurumları ortadan kaldırıldı. İkisi için de bu olay, tıpkı Aragon ve Valensiya için 1706 ve 1707 yıllarında olduğu gibi onların bağımsız krallıklarının sona erdiği anlamına geliyordu.

Güçsüz düşürülen Katalonya: 1714-1808

Savaşın ertesinde yaklaşık 6.000 Katalan yabancı ülkelere sürüldü. Bunların çoğu Viyana'ya gönderildi. Aragon Hanedanı'na ait bölgeler Kastilya'nın mutlakiyetçi idari standartlarına uygun olarak birleştirildiğinden artık tamamen İspanyol olan yeni rejim, 1716 tarihli "Nova Planta Kararları"yla Katalonya'da yeni bir yasal ve siyasi sistem uygulamaya koydu. Tüm siyasi gücünü yitiren Katalonya, kalıcı bir olağanüstü hâl rejimi altında Kastilya idari ve adalet sistemiyle yönetilmeye başladı. Katalancanın resmî dil olarak kullanımı yasaklandı. Gelenekselleşen hep bir küçük düşürme taktiği olarak görülen direkt vergilendirmeyi getiren mali bir reform yapıldı.

Takip eden elli yılda Katalanlar, Bourbon yönetimi altında Kral V. Felipe'ye bağlı bir İspanyol vasalı statüsüne indirgendi. Dolayısıyla burada insanlar tüm gayretlerini geçim sağlamaya odakladı. Dikkat çekici bir çalışkanlık örneği sergiledikleri bu dönemde Katalanlar, 1700'lü yıllardan önce üretim yaparak, üzüm bağı yetiştirerek, içki imalathanesi kurarak ve -öncelikli olarak kuzeybatı- Avrupa'yla ticaret yaparak yerli yerine oturtukları temelin üzerinde yükselme imkânı elde etti.

1759 ile 1788 yılları arasında hüküm süren III. Charles döneminde Katalonya için durumlar bir kez daha değişti. III. Charles aydınlanmanın etkilerini taşıyan reformlarıyla biçimlendirdiği Napoli'nin eski kralıydı. 1765 yılında dokuz yarımada limanıyla Amerika arasında doğrudan ticaret yolu açarak, Amerika'yla Sevilla ve Cádiz arasında ticareti kısıtlayan, önceki tekelci sistemi ortadan kaldıran -ve kısmen yanıltıcı bir ad taşıdığı söylenebilecek olan- "serbest ticaret kararnamesi"ni imzaladı. Bu karar oldukça başarılı sonuçlar doğurunca, 1778 yılında doğrudan ticaretin tadını çıkarabilecek İspanyol ve Amerikan limanlarının sayısını arttıran ikinci bir kararname imzalandı. Böylece Kata-

lonya'da ilk önce Barselona sonra da Tortosa bu yeni ticaret sistemine açıldı. Yeni sistem sayesinde hem üretim ve ticaret yapan Katalanlar hem de Kraliyet hazinesi büyük kazançlar elde etti. Bu gidişat fazla sürmese de Katalanlar ellerindeki fırsatın farkına vardılar. Bu sayede tarımdan imalat ve ticarete kadar birçok sektörde Katalanlar için yeni bir refah döneminin temelleri atıldı. Ülkenin hiç siyasi temsilcisi olmasa da en azından elde ettiği güzel kazançlar ve gitgide artan zenginliğiyle kendini avutması mümkün oldu.

Fransız Devrimi'nin patlak vermesiyle İspanya ve özellikle de bir sınır bölgesi olarak Katalonya, devrimci Fransa'yla bir dizi savaşa girmek zorunda kaldı. Bu çatışmanın devrimci boyutunun arka plana, jeopolitik boyutunun da ön plana geçmesiyle İspanya kendisini İngiliz saldırılarına karşı korumak için Fransa'yla güçlerini birleştirmeyi kabul etti. 1805'te İspanyol ve Fransız donanmaları ağır bir hezimete uğradığında İspanya'nın Amerikan İmparatorluğu'nu kontrol etme kabiliyeti ortadan kayboldu. Bu gelişme, Amerika'yla yapılan yüksek kazançlı doğrudan ticaretin de sonunu getirmiş oldu.

Katalonya 1808'den 1814'e kadar Napolyon'un hâkimiyeti altında kaldı. Ayrıca bu dönemin son iki yılında (1812-1814) Katalonya dört "départements" olarak direkt Fransız İmparatorluğu'nun topraklarına dâhil edildi. Buna şu üç durum sebebiyet verdi: Fransa ile İspanya, Katalonya'nın kritik bir sınır bölgesi olarak statüsünü zaten yüzlerce yıldır tartışıyordu. Katalonya gelişmiş bir üretim bölgesiydi. Fransa, Katalonya ile İspanya arasındaki uzun süreli çatışmayı kendi avantajına kullanabileceğini biliyordu. Takip eden dönemde Napolyon, Katalanlar'ı kendi tarafına çekmek için Katalan dilinin Fransızca ile ortak şekilde resmî dil sayılacağını bildirdi. Fransız İmparatorluğu'yla bütünleşerek geçirdiği iki sene Katalonya'nın geleceği için kalıcı bir etki doğurmasa da onun ileride tıpkı 1640 ayaklanmasında

veya 17. yüzyılın sonlarındaki Fransız işgallerinde yaptığı gibi Fransızların tarafına geçebileceğinin hatta bağımsızlığı bile hedefleyebileceğinin farkına varan İspanyol hükümdarlarını alarma geçirdi.

Liberal İspanya’da Katalonya: İspanyol rüyası

Katalanlar’ın Bourbon monarşisi altında hiçbir siyasi temsil mekanizması yoktu. Ancak Fransız işgali paradoksal olarak böyle bir mekanizmanın oluşumunu tetikledi. Halkın Fransız ordusuna karşı gösterdiği tepki ve İspanya’ya hükmeden bir kralın olmayışı yeni bir direniş hareketinin doğmasına imkân tanıdı. Böylece -Napolyon Savaşları sırasında İngiliz donanması tarafından korunan ve İspanya-Amerika deniz ticaretinin ana limanı olan- Cádiz’de hem Eski Dünya’dan hem de Yeni Dünya’dan gelen İspanyol vatandaşlarını ayırım yapmadan temsil etmeyi hedefleyen ilk millet meclisi, Cádiz Cortes adı altında kuruldu. Bu kurum sayesinde Katalanlar, İspanya’nın geri kalanıyla aynı zemin üzerinde siyasete katılabiliyordu. Mutlak monarşinin çöküşü Katalanlar’a kendi geleceklerinin kontrolünü yeniden ele geçirme fırsatı sağladı. Bu yüzden Cádiz Cortes’e hevesle ve büyük beklentilerle katıldılar. İspanyol ulusunun inşasına katkıda bulunmaya ya da buna bir alternatif olarak eski anayasaları ve kurumlarının tanınmasını talep etmeye hazırdılar. Savaş, halkın Napolyon’a gösterdiği direniş ve -1791 tarihli Fransız devrimci anayasasının kopyası olan- yeni İspanya anayasası projesiyle vücut bulan demokratik egaliteryanizm, Katalanları doğuşuna şahit oldukları yeni ulusu tamamen desteklemeye teşvik etti. Cádiz Anayasası yalnızca 1812-1814, 1820-1823 ve 1836-1837 yılları arasında geçerli olsa da bir dizi mutlakiyetçi karşı tepkinin ardından ilkeleriyle eşitlikçi bir İspanyolluk olasılığı ortaya koydu.

Katalanlar, Napolyon’un hâkimiyeti altında geçen dönemin ardından, kendini gösteren gericiliğin en kötü örneklerine şahit

olurken bile artık sadakatlerini hak eden bir millî projeye sahip olduklarına inanmaya devam ettiler. Katalan elitleri, Madridlilerin onların Kastilya aksanını gülünç bulsa da Katalan dilini kamusal alanda kullanmaktan vazgeçmeye başladılar. İmparatorluğun çöküşü İspanyolları bütünleşik bir ekonomi inşa etmek ve birbirlerine güvenerek çalışmak zorunda bıraktı. İmparatorluktan ulusluğa geçiş hiç kolay olmadı; nüfusun tamamı ciddi oranda yoksullaştı. Bu durumdan en kötü etkilenenlerse imparatorluktan en çok fayda görenler oldu. İspanyol ekonomisine erişimin kapanmasıyla Katalan üreticiler, bölgelerinin dışından gelen bir dizi tarımsal ürün karşılığında kendi ürettikleri malların yerli piyasalarını tamamen kontrol etmeye başladılar. Böylece ulusal bir pazar oluştu. Bu yeni ekonominin sahnesinde Katalanlar çok geçmeden başrol oyuncusu hâline geldi.

Burada liberal İspanyolluğun tüm Katalanlar tarafından benimsenmediğini hatırlamak da önem taşıyor. Üyesi olan İspanyol gelenekçi taht taliplerinin 1833 ile 1876 yılları arasında gerçekleşen bir dizi ayaklanmayla birbiri ardına ülkenin kontrolünü ele geçirmeye çalıştığı Karlizm hareketinin Katalonya’da derin kökleri bulunur. Ancak bu figürlerin gördüğü destek Karlizm’in gerici karakterinden ziyade onların Katalonya’nın tarihsel anayasaları ve kurumlarını bütünüyle tanumasından kaynaklanır.

Endüstriyel bir devrim ve bombalanan bir şehir

1800’lü yıllarda Katalan ekonomisinde endüstriyel bir devrim görüldü. Bu devrimin ülkenin 18. yüzyılın son otuz yılında gerçekleşen erken endüstriyelleşme girişimlerinde derin kökleri vardı. Katalonya’nın birçok bakımdan İngiltere’nin yine aynı dönemde daha küçük çapta deneyimlediği ile benzerlik gösteren endüstriyelleşme devri emperyal bir bağlamda gelişti. Ülkenin çoğunluğu İber Yarımadası’ndaki pazarlara üretim yapsa da ticaretinin önemli bir kısmı İspanyol Amerikası’yla yapılıyordu.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Amerikan pazarları, birer sömürge olmayı sürdüren Küba ve Porto Riko'nun dışındaki her yerde ortadan kayboldu. Yine de bu noktada Katalonya'nın pamuğa dayalı tekstil geleneği çok gelişmiş olduğundan bu sektör, İspanya'nın iç pazarı büyümeye başlar başlamaz kalkışa geçti. Böylece Katalan üretimciler kendilerini Fransa ve İngiltere'deki rakip şirketlerden koruyan himayeci tedbirlerden yararlandı ve endüstriyel gelişimlerinin sonucunda daha da zenginleşti. Ekonomi daha üretken hâle geldikçe ilk önce makineler ve binalara sonra da ulaşım altyapısı ve ekipmanlarına yani sermaye mallarına büyük yatırımlar yaptılar. Yeni Katalan endüstriyel toplumu İspanya'nın tarıma dayalı kırsal bölgelerinden ve hatta Madrid, Sevilla ve Cádiz gibi önemli şehirlerinden giderek daha farklı hâle geldi.

Bu zıt toplumsal yapının sonucunda, Katalonya'nın Barselona'da ve diğer endüstriyel şehirlerinde çok daha büyük bir kentsel işçi sınıfına sahip olmasının da etkisiyle Katalan siyaseti, İspanya'nın geri kalanından farklı gelişti; daha radikal, demokratik ve federalizm yanlısı bir biçime büründü. Seçim sonuçlarında da ülkenin geri kalanıyla belirgin bir tezatlık görüldü. Dolayısıyla bu kadar farklı ekonomik ve toplumsal yapılara sahip olan Katalonya başkenti Barselona'nın siyasi nabızı, İspanya'dan farklı bir şekilde atmaya başladı. 19. yüzyılın büyük bir kısmında Barselona askerî bir olağanüstü hâl rejimiyle yönetildi. Bu dönemde birkaç kez ordu tarafından bombalandı. Bununla alakalı olarak, tanınmış İspanyol Mareşal ve siyasi lider Espartero'un şu meşhur sözü akla geliyor: "Barselona'yı kontrol altında tutmak için onu 50 yılda bir bombalamak gerekir." Bu, İspanyol siyasetinde günümüze dek tekrar tekrar anılan bir söz olsa da Barselona'nın bombalanmasının, onunla ülkenin geri kalanı arasındaki ayrılığın daha da fazla açılmasına neden olduğu açıkça görülebilir.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Katalan dinamizmini durdurmak imkânsız görünüyordu. Katalonya, itibarı sayesinde artık siyasi hevesleriyle İspanya'nın geleneksel yapısını sarsarak onu sonsuza dek değiştirmeyi hedefleyebiliyordu. Kraliçe II. Isabel'in monarşisini deviren Eylül 1868 ihtilalinin iki askerî liderinden biri olan Katalan generali Joan Prim'in kaderinde de bu yazıyordu. Prim bu dönemde başbakanlık yapıyordu ve İspanya'nın yeni kralını bulmakla görevliydi. Uzun süreli tartışmaların ardından, Savoy Hanedanı'ndan İtalyan Prens Amadeo kral olarak seçildi. Ama Prim, 1870 yılında, Amadeo'nun İspanya'ya varışından hemen önce öldürüldü. O zamandan beri hiçbir Katalan, İspanyol hükûmetinde onunki kadar seçkin bir mevki elde edemedi.

Kral Amadeo bundan üç yıl sonra, 1873 yılında tahttan çekildiğinde Birinci İspanya Cumhuriyeti kuruldu. Cumhuriyet bir yıldan az sürdü ancak Katalanlar bu kısa ömürlü rejimin başkanlarının dördünden ikisini sağlayarak siyaset sahnesinde hep ön planda kaldılar. Cumhuriyet, kenar bölgelerin İspanya'nın merkezine karşı elde ettiği zaferi temsil etti. Bu fazla uzun sürmedi ama İspanyolların hafızasında rakiplerine gözdağı, destekçilerine de umut vermeyi sürdürmesine yetecek kadar önemli bir yer etti. Katalonya ile İspanya'nın geri kalanı arasındaki ekonomik, toplumsal ve siyasi karşıtlık İspanyol rüyasını bir bıçak gibi yarıda kesti.

Katalan Rönesansı

“Renaixença” adıyla bilinen Katalan Rönesansı, 1833 yılında Ari-bau'nun Katalanca dilinde yazdığı meşhur şiiri “Oda a la patria” ile başladı. Bu şiir, Katalan dilinin gittikçe artan bir şekilde yalnızca özel hayatta konuşulduğu, Kastilya İspanyolcasının ise hem alt hem de üst kültürde halkın dili haline geldiği uzun bir gerileme “decadència” döneminin ardından belirdi. Rönesans

1840 ve 1850'li yıllarda büyüyüp yayıldı ve yılda bir düzenlenen Katalan şiir yarışması "Jocs Florals"ın başladığı 1859'da doruk noktasına ulaştı. 1860'lı yıllarda Katalanca, kullanımının yaygınlaşmasıyla gazetelerden tiyatroya, romanlardan şarkılara kadar çeşitli iletişim ve eğlence ortamlarında hem resmî hem de gayri-resmî bağlamlarda popüler bir dil hâline geldi. Bu yüzyılın son on yılında Rönesans hareketi aralarında bir millî marşın, millî bayrağın, millî dansın ve millî tatilin yer aldığı bir dizi Katalan sembolü ortaya koydu. 20. yüzyılda kurulan Katalan kökenli kurumlar bu sembollerin tümünü resmî olarak benimsedi. Bunlar bir bütün olarak ele alındıklarında yerli yerine oturmuş bir millî kimlik algısı sağladı.

Tabii ki tüm bu gelişmeler Avrupa'nın dört bir yanına yayılmakta olan romantizm, milliyetçilik, vatanseverlik ve millî devrim hareketlerine paralel olarak gerçekleşti. Bu hareketler 1830 civarında başladı, 1848'de doruk noktasına ulaştı ve 1870'de Alman ve İtalyan birleşmesi tamamlanana kadar devam etti.

İspanya'da kamu meselelerinin gidişatına yönelik artan hoşnutsuzluğa paralel olarak gelişen Rönesans'ın başarısı büyük ve derin oldu. Bu arada endüstriyel Katalonya kendisine İspanya siyasetinde yer bulmakta çok zorlandı. Bask Ülkesi'nin bile sonradan endüstriyel bir ekonomiye sahip olması sebebiyle Katalonya İspanya'da istisnai bir konum elde etti. Uzmanlaşmış ekonomisi, İspanya'nın tarım ve madenciliğe odaklanan geri kalan kısmıyla karşıtlık oluşturmaya devam etti. Birleşik Krallık'ın endüstriyelleşme süreci Avrupa'da ve dünyada birçok toplumu şoka uğrattı. Bu süreç biri adaptasyon, biri de rekabet olmak üzere iki farklı tepki doğurdu. Adapte olmaya karar verenler ihracat sektörlerinin İngiltere'nin ticarete açıklığından sonuna kadar faydalanmasını destekledi. Rekabet etmek isteyenlerse endüstriyel sektörlerine odaklandı. Kastilya ve genel olarak İspanya bu yaklaşımlardan birincisini, Katalonya'yla Bask Ülkesi de ikincisini

tercih etti. Katalanların çoğu korumacılık, İspanyolların çoğu da serbest ticaret yanlısıydı. Katalanların endüstriyel bir burjuvazisi, İspanyolların ise toprak sahibi elitleri vardı. Katalanların çoğu endüstriyel işçiiken İspanyolların çoğu taşrada çiftçiydi. Katalanların çoğunluğu cumhuriyetçilerden ve federalistlerden, İspanyolların çoğunluğu ise monarşistler ve üniteryenlerden oluşuyordu. Bütün bunlar 1869 ile 1873 yılları arasında gerçekleşen, yirmi beş yaş üstü tüm erkeklerin katıldığı seçimlerde belli oldu. Her hâlükârda, Katalanların hedefleri ve ideallerinin genel olarak İspanyollar'ın benimsedikleriyle karşıtlık oluşturduğu açıktı.

Katalanizmin yükselişi ve İspanyol rüyasının çöküşü

1868-1878 Küba Savaşı, 1872-1876 Karlist Savaşı ve 1873'teki ademimerkeziyet yanlısı "kantonalist" ayaklanmayla sarsılan devrim yıllarının yoğun kargaşasında II. Isabel'in oğlu XII. Alfonso 1874'te İspanya Kralı olmak için sürgünden döndü. O, neredeyse elli yıl boyunca hileli seçimlerle birbiri ardına iktidara geçen iki hanedan partisinin, muhafazakârların ve liberallerin desteğiyle tahta oturdu.

Katalonya dışında Karlizm ve cumhuriyetçilik yanlısı farklı gruplar yeni rejimin siyasi çevresine dâhil olmaya devam etti. Katalonya'da ise bu gruplar hükûmetin Birinci İspanya Cumhuriyeti'nin başarısızlığının ardından daha da yoğunlaşan merkezileştirme çabalarına karşı Katalan haklarını savunmak için bir araya toplanma fırsatı buldu. 1880'li yılların siyasete aktif olarak katılan nesli, Valentí Almirall'ın önderliğinde yeni bir siyasi paradigma ortaya koydu. Bugün Katalanizm olarak bildiğimiz hareket, 1880'li yılların ortalarında Katalonya'nun İspanya siyasetinde ön plana geçmedeki başarısızlığının gecikmiş bir sonucu ve İspanyol merkezî hükûmetinin politikalarına yönelik bir tepki olarak başladı. Bu, İspanya'nın dönüşüm ve değişim

geçirmeyi sürdürme beklentilerinin hayal kırıklığıyla sonlandığı ve ulusal projenin çökmeye yüz tuttuğu bir dönemdi. Birleşik bir sivil kanun oluşturma projesi, “Noca Planta” kararnamesinden sağ kurtulmayı başaran Katalan sivil yasasını savunanların katıldığı geniş çaplı protestoları tetikledi. İspanya’da himayeciliği destekleyen Katalanlar ile serbest ticaret isteyen Madrid ve Valensiya’yı karşı karşıya getiren ticari politika tartışmaları doruk noktasına ulaştı. Katalonya’da bu bir kolektif kimlik algısının yükselişe geçişini ifade etti. 1885’e gelindiğinde siyasi ve kültürel özerklik talep eden bir “mağduriyet bildirisi” Kral’a sunuldu. İspanya’da bir Katalan Anayasası’nın ilk tasarısı tartışıldı ve 1892 yılında Katalanist kuvvetler tarafından onaylandı. Bu, büyük ölçüde geleneksel Orta Çağ ve erken modern Katalan anayasalarının etkisi altında kalan bir metindi.

Diğer taraftan 1869-1873 genel seçimleri siyasi rekabetin kapılarını biri muhafazakârlar, biri de liberaller olan iki hanedan partisinin sınırlarının ötesine açtı. Cumhuriyetçiler, Karlistler, federalistler, hayal kırıklığına uğrayarak partilerinden ayrılan eski muhafazakârlar ve liberaller Barselona başta olmak üzere birçok şehirde hevesle yerel konseylere katıldılar. Ve yerel seçimlerde Katalanist seçmenlerin başarısını sağlamak için Lliga Regionalista’nın kurulmasıyla 19. yüzyılın sonunda modern siyasi Katalanizm ortaya çıktı.

1898’de Küba, Porto Riko ve Filipinler’in ABD’ye kaybedilmesi metropoliten İspanya’yı derinden etkiledi. İspanya, İmparatorluk Çağı’nda denizaşırı topraklarının neredeyse tamamını yitirmişti. Ayrıca Katalan çıkarları imparatorlukta hep ön plandaydı. Özellikle de Küba’nın kaybı İspanya için ağır bir darbe oldu. Yönetici sınıflara yönelik eleştiriler İspanya’nın her tarafına yayılarak bir “rejenerasyonizm” hareketini tetikledi. Katalonya’da bu durum kendini, 1899’da merkezî hükûmet tarafından onaylanan vergi artışına karşı düzenlenen geniş çaplı bir protes-

to olarak gösterdi. Katalanlar İspanyol ekonomisi ve maliyesine önemli katkılar yapmanın karşılığında hiçbir şey almadıklarını düşünerek huzursuzlandılar. Protestolar ayrıca birçok kişinin hapse atılmasına neden olan bir Maliye boykotunu beraberinde getirdi. Lliga Regionalista -bahsi geçen protestolar sırasında hapiste olan- Enric Prat de la Riva'nın önderliğinde bu noktada siyasi kariyerini başlattı.

Katalanizmin ilk başarısı: “Mancomunitat”

Lliga Regionalista temsilcileri şehir konseylerine seçilme girişimlerinde oldukça başarılı oldular. Hanedan muhafazakârları ve liberallerine karşı Karlistleri ve cumhuriyetçileri içeren büyük bir koalisyon kurduklarında daha da büyük bir başarı yakaladılar. “Solidaritat Catalana” adlı birleşik seçmen listesi 1907’de İspanyol Kongresi seçimlerine katıldığındaysa o zamana kadarki en önemli ilerlemelerini kaydettiler. Hanedan karşıtı Katalan partileri önceden birbirlerinden çok uzaktı. Ancak bunlar, merkezî hükûmet Katalan gazetelerini askerî mahkemenin yetki alanına sokan yeni bir yasa çıkardığında protesto amaçlı bir araya toplanıp anlaşmaya vardılar. Geniş çaplı protestolar merkezî hükûmetin Barselona’da sıkıyönetim ilan etmesiyle sonuçlandı. Bu olaylara yönelik ortak bir protesto olarak oluşturulan Solidaritat Catalana listesi muazzam bir başarı elde etti. Listedeki seçmenler parlamentodaki 44 koltuktan 41’ini kazandı. Katalanizm hareketinin ötesinde beliren bu yeni siyasi güdü Katalonya’da bir tür özerklik talepleri beraberinde getirdi. Bu dönemde özellikle de Temmuz 1909’daki “Trajik Hafta” sırasında gerçekleşen şiddetli çatışmalardan kaynaklananlar başta olmak üzere çeşitli aksiliklerin çıkmasına rağmen, Katalan özerkliği talebi Canalejas liberal hükûmeti tarafından 1912’de kabul edildi. “Mancomunitat” (Konsey) özerklik vaadi vermek yerine Katalonya’nın dört taşra ilinin meclis üyelerinin bir araya toplanmasıyla oluşan bir

Katalan otoritesi sundu. Kuruluşunun hemen ardından başarı yakalayarak yeni Katalan siyasi sınıfına gururla kenetlendi ve onun profesyonel, kültürel ve siyasi gayretleri sayesinde yeni kurumlar oluşturdu. Bu kurumlardan çoğu günümüze kadar sa-pasağlam ulaşmayı başardı.

1913'te onaylanıp 1914'te faal hâle gelen Mancomunitat idari bir açılmıdan ibaretti. Buna rağmen Lliga Regionalista'nın ilk lideri ve Mancomunitat'ın ilk başkanı Enric Prat de la Riba'nın idari ve siyasi dehası sayesinde Katalanistler ondan sonuna kadar faydalandı. De la Riba 1917'de vefat ederek yerini meşhur modernist mimar Josep Puig i Cadafalch'a bıraktı. Cadafalch, Mancomunitat'ı 1923'e kadar etkili bir şekilde yönetti.

İspanyol Parlamentosundaki Katalan temsilciler idari koordinasyonla yetinmek yerine siyasi olarak daha fazla tanınmak istediler. İktidardaki İspanyol partilere yönelik şikâyetler -özelikle de Katalan ile İspanyol çıkarları ve algıları arasındaki bağlantı kopukluğu- ve Birinci Dünya Savaşı'yla Rus Devrimi'nin aralarında yer aldığı önemli uluslararası gelişmeler bu temsilcilerin özerklik taleplerine müsait bir ortam oluşturdu. Bu genel atmosferin gerilimi ve hararetinde birkaç sene boyunca bir azalma görülmedi. Wilson İlkeleri ise Katalonya'da son derece popüler oldu. Avrupa'nın sınırlarının Versay Antlaşması'yla yeniden çizilmesi Katalanların hayal gücünü ve siyasi hayallerini teşvik etti. Birçok yeni devletin oluşması daha parlak ve bağımsız bir geleceğin sözünü veriyordu. Bunun sonucunda Katalan temsilciler 1917'den itibaren bir Özerklik Tüzüğü için ısrarlı taleplerde bulunmaya başladı. Bu, sağdan sola tüm Katalan siyasi güçlerinin ana amacı hâline geldi. Böyle bir tüzüğün Katalonya'nın siyasi bir varlık olarak tanınmasını sağlayacağına inanılıyordu.

Fakat Katalan siyaseti özerklik elde etme hedefine tamamıyla kilitlenmeyi başaramadı. Çünkü aynı dönemde siyasi hayatı çok daha karmaşık hâle getiren bir dizi gelişme yaşandı. Barselona

savaş yılları sırasında refahın ve zenginliğin tadını çıkardı. Savaş katılan birincil güçlerden birine komşu olan en büyük tarafsız şehirdi. Dolayısıyla her türlü ticari anlaşmayı bağlamak kendisi için çok kolaydı. Ama normal hayata geçiş dönemi sindirilmesi zor değişimleri beraberinde getirdi. Fiyatlar arttı, ödemeler aksadı. Sovyet devrimi çoğu kişiye ilham veren bir model oldu. Bunun sonucunda sert bir sınıf mücadelesi başladı. Hem sendikalar (özellikle de en aşırı anarşistlerin üye oldukları) hem de işveren birlikleri (özellikle de en radikal sağcıların üye oldukları) şiddete başvurmaya başladı. Buna cevap olarak hükûmetin delege olarak gönderdiği ordu başkomutanı üretimcileri korumak ve ticaret sendikası destekçilerini mahkemeye çıkartıp cezalandırmak için gayretle çalıştı. Birkaç uzun yıl boyunca toplumsal ve siyasi atmosfer son derece gergindi. 1923'ün Eylül ayında başkomutan Miguel Primo de Rivera Katalonya'da darbe yaparak bir diktatörlük rejimi başlattı. Elde ettiği bu yeni mevkiyi de avantajına kullanarak anarşistleri, Ulusal Emek Konferedasyonu'nun ticaret sendikalarını ve Katalan özerkliği destekçilerini bastırdı. 1924 yılında Mancomunitat'ı siyasi kontrol altına aldı, 1925'te de tamamen ortadan kaldırdı.

Yenilgiden yeniden doğuşa: Diktatörlük, Cumhuriyet ve bağımsızlık ilanı

Primo de Rivera bariz ölçüde anti-Katalan bir diktatördü. Katalonya'nın el üstünde tuttuğu Mancomunitat'a son vermenin yanı sıra Katalan dilinin kamusal kullanımına saldırıyordu. Onun kurduğu diktatörlük, birkaç yıl süren bir ekonomik başarıyı beraberinde getirdi. Bu da İspanya'nın daha yoksul bölgelerinden Katalonya'ya akan ilk büyük göçmen dalgasını tetikledi. Bu durum çok da uzun sürmedi ve Primo de Rivera nihayet 1930 yılının Ocak ayında istifa etti. Onun yerini alan General Berebguer bir süre tereddüt ettikten sonra ağır ağır ilerleyecek bir demokrasiye geçiş planını uygulamaya koydu.

Demokratik hükûmete adım adım geri dönme planını takiben 12 Nisan 1931’de yerel seçimler düzenlendi. Fakat hem monarşi hem ordu hem de onları destekleyen hanedan partileri İspanyol nüfusunun kendilerinden ne kadar uzak olduğundan habersizdi. 12 Nisan günü geldiğinde cumhuriyetçi partiler büyük şehirlerde ardı ardına başarılar yakaladı. Buna tepki olarak Kral XIII. Alfonso tahttan çekilerek Roma’ya doğru yola çıktı.

Katalanlar nihayet oy verme fırsatı elde ettiklerinde Katalan, Cumhuriyetçi ve Solcu olduklarını net şekilde ortaya koydular. Barselona’da, yerel seçimlerde rekabet etmek için kurulan ERC (Esquerra Republicana de Catalunya [Katalan Cumhuriyetçi Solu]) partisinin lideri Francesc Macià seçimlerde açık arayla galip gelerek Katalan Cumhuriyeti’ni İber Konfederasyonunun bir parçası olarak ilan etti. 1926 yılında başarısızlıkla sonuçlanan bir askerî işgale önderlik ettiğinden birkaç yıl Brüksel’de sürgünde kalan Macià, bağımsızlık yanlısı Katalan siyasetçilerinin hem en önde geleni hem en popüler olanı hem de en fazla sevileniydi. O, İspanya’nın iş dünyasındaki elitlerle sıkı bağlantıları olan ve İspanyol monarşisini desteklemeye her zaman hazır Lliga lideri Francesc Cambó’nun aksine romantik bir karakterdi.

İspanya’nın cumhuriyetçi partileri Katalan Cumhuriyeti’nin ilanına çok hızlı tepki gösterdi. Bu partiler Macià’yı Katalan Cumhuriyeti’nden vazgeçip Katalonya için bir Özerklik Tüzüğü’nü onaylamayı kabul etmesi için ikna ettiler. Bundan bir buçuk yıl sonra, uzun süreli tereddütlerin, başarısızlıkla sonuçlanan cumhuriyetçi karşıtı bir darbenin ve hararetli bir parlamento tartışmasının ardından Katalan Özerklik Tüzüğü, Eylül 1932’de onaylandı.

Merkez ve sol cumhuriyetçi partiler tarafından yönetilen iki yıllık bir Cumhuriyet’in ardından merkez ve sağ cumhuriyetçi partiler 1933’te iktidara geçti. 1934 yılının Ekim ayının başlarında -birden fazla sağcı bölgesel partiyi bir araya toplayan ve Dol-

Ifuss, Mussolini ve Hitler gibi faşist diktatörlerin doktrinleri ve siyaset tarzlarına sempati duyduğu için siyasi çevrelerde kuşku uyandıran cumhuriyetçi karşıtı- CEDA partisi hükûmete girdiğinde sosyalistler Asturias bölgesinde muazzam bir kalabalıktan oluşan genel bir grev düzenledi. Francesc Macià'nın 1933'teki ölümünden sonra Generalitat'ın yeni başkanı olan Lluís Companys, 6 Ekim'de Federal İspanya Cumhuriyeti'ne bağlı bir Katalan Devleti'nin kurulduğunu ilan etti. Bunun ertesinde hem Asturias'taki genel grev hem de Katalan bağımsızlığına doğru atılan bu adım sert bir şekilde bastırıldı. Katalanlara karşı açılan davaların sonucunda devlet mensuplarının da aralarında yer aldığı 3.000'ün üzerinde kişi tutuklandı, yargılandı ve 30 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Şubat 1936'da düzenlenen yeni genel seçim Halk Cephesi'nin solcu partileriyle cumhuriyetçilerini bir kez daha hükûmete soktu. Bunlar tüm siyasi mahkûmları serbest bıraktırmayı amaçladılar ve bu amaçlarına seçimlerdeki zaferlerinden hemen sonra eriştiler.

İç Savaş yıllarında Franco darbesi ve Özerk Katalonya

18 Temmuz 1936'da General Francisco Franco'nun önderliğinde İkinci İspanya Cumhuriyeti'ni devirmeyi hedefleyen bir askerî isyan başladı. Franco çok geçmeden Fas'ın İspanya himayesindeki kısmını, Kanarya ve Balear Adaları'nı, Eski Kastilya, Navarra ve Sevilla'yı tamamen kontrolü altına aldı. Fakat isyan İspanya'nın büyük şehirlerinin çoğunda başarısız oldu. Bunun sonucunda darbe hızlıca bir iç savaşa dönüştü. Yine de Franco, hem daha iyi örgütlendiğinden hem kesin bir hedefi olduğundan hem de Alman ve İtalyan hükûmetlerinin yanı sıra büyük İngiliz ve Amerikan şirketlerinin aktif desteğini aldığından savaşın gidişatını kendi lehine çevirmeyi başardı.

İsyancılar; cumhuriyetçi tarım reformlarını, seküler din reformlarını, Katalonya, Bask Ülkesi ve Galiçya'nın özerklik tüzüklerinin onaylanmasını ve nüfuzları gitgide artan ticaret sendikalarını tehdit olarak görenleri harekete geçirdi. Bu arada Katalonya'da yeni cumhuriyetçi rejim, yani Generalitat hükûmeti, şu dört cephede ilerlemeyi teşvik etti: Tarım reformları, siyasi özerklik ve Katalan dilinin korunması, eğitim, kültür ve dinî meselelere seküler bir yaklaşım ve ticaret sendikası haklarının korunması. Bu yıllarda Katalonya'nın özerk hükûmetleri 1931 ile 1936 yılları arasında yapılan her seçimde önemli parlamenter çoğunluklar elde eden ERC'nin önderliğinde idare edildi.

18 Temmuz'da Barselona ile Katalonya, İkinci İspanya Cumhuriyeti'ne sadık kaldı. Anarşistler ve CNT üyeleri askerî kışalardan silah temin ederek Franco'nun çağrısına kulak verenleri alt etti ve Cumhuriyet'in sağ kalmasını sağlamaya çalıştı. Katalan hükûmetinin büyük ölçüde ERC'nin kontrolünde kalmasına rağmen, CNT'nin üyeleri sosyalist ticaret sendikası UGT ile Katalonya'nın sosyalistleri ve komünistlerinin birleşmesi sonucunda oluşan PSUC'nin üyeleriyle bu partiye katıldılar. Katalan hükûmeti Mayıs 1937'ye kadar İspanya'nın geri kalanından fiilen bağımsızdı. Bu deneyim Madrid'de tatsız, Barselona'da da karışık duygular uyandırdı. Komünistlerin Troçkicilerle anarşistleri dışlayarak güçten uzak tutmayı başardığı mayıs ayından sonra Katalonya hükûmeti, kendinden emin bir şekilde İspanya'nın ulusal cumhuriyetçi hükûmetinin safına geçti. Buna rağmen Barselona 26 Ocak 1939'da Francocular tarafından işgal edildi ve savaş nihayet 1 Nisan'da Franco'nun kesin zaferiyle sona erdi. Bununla birlikte cumhuriyetçilerin yeni bir dünya savaşı başlayana kadar direnme rüyası suya düştü.

1936'dan 1939'a kadar süren İç Savaş'ın, özellikle de kaybeden tarafta olanlar için oldukça yıkıcı sonuçları oldu. Katalonya birçok kritik yönden yenilgi yaşadı. Solcu partilerle ticaret sen-

dikaları tıpkı İspanya'nın geri kalanında olduğu gibi yenilgiye uğrayarak yasaklandı. Cumhuriyetçi cephede patlak veren içsel çatışma, Katalan savaş çabaları ve Franco'nun işgalinin ardından bir muhalefet uzlaşması oluşturma girişimleri için felaket sonuçlar doğurdu. Kalatan kökenli partiler yasaklandı ve sert bir şekilde bastırıldı. Bu, İspanya'nın geri kalanında görülenden oldukça farklılaşan ve yalnızca Bask Ülkesi'ndekiyle kıyaslanabilecek bir durumdu. Böyle bir kıyaslamada kendini gösteren ana ayrım ise Katalonya'nın en önde gelen partisi ERC'nin ağır bir hasar almasıydı. ERC'nin Generalitat Başkanı Companys, 1940 yılında hızlıca sonuçlandırılan bir askerî davanın ardından Franco tarafından infaz edildi. Hükûmetleri cumhuriyetçiler, anarşistler, sosyalistler ve komünistlerle bir araya getirmeyi başaran ERC, Franco'nun en çok nefret ettiği şu kötülükleri temsil ediyordu: Katalan bağımsızlığı taraftarları, "kızılar" ve masonlar. Katalan toplumunun sağında eskiden Lliga Regionalista adını taşıyan Lliga Catalana en önde gelen partiydi. Bu partinin üyeleri Franco darbesini büyük ölçüde desteklediler; ancak onun başlattığı ayaklanmayı desteklerken diğerlerinden daha ağır davrandılar ve diktatörün gözündeki hep Katalanizm şüphelileri olarak kalmaya devam ettiler. Katalonya'da Franco'yu hakikaten destekleyenlerin sayısı az olsa da savaş sırasında anarşistler papazları, Katolikleri, iş adamlarını, kapitalistleri ve siyasi muhalifleri vurmaya başlayınca arttı. Bu kısa süreli siyasi destek birçok Francocunun savaştan sonra Katalonya'ya yerleşmesinde önemli bir rol oynadı.

Franco baskısının bıraktığı kalıcı etki

1939-1975 yılları arasında iktidarda olan Franco rejimi 36 sene sürdü. Bu süre aralığında Katalan kurumları ile siyasi özerkliğini bütünüyle ortadan kaldırdı. Franco onlarca yıl boyunca Katalan dilini ve kültürünü bastırıp ezdi; aşağı yukarı 4.000 Katalan'ı

infaz etti, bundan daha da fazlasını yıllarca hapsedti ve Katalonya'daki tüm cumhuriyetçi otoriteler de dâhil olmak üzere 100.000 civarında kişiyi sürgüne gönderdi. Siyasi baskı özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında şiddet kazandı, bunun sonrasında da hiç durmadı. Franco rejiminin son infazları Eylül 1975'te, onun ölümünden iki ay önce gerçekleşti.

Bütün bunlar olurken Katalonya tamamen dönüşüme uğradı. Franco ilk başlarda Katalanlığın izini taşıyan her şeye son derece düşmandı. İspanyol ekonomisini dış dünyadan yalıtmaya çalışarak bir otarsı politikası izlediği yıllarda, Katalonya'yı sanayisizleştirmeyi ve Katalan girişimcileriyle kapitalistlerini İspanya'nın geri kalanına yatırım yapmaya zorlayan bir plan tasarladı. Ancak durgun ve aç İspanya ile refahı gitgide artan Batı Avrupa ülkeleri arasındaki aralığın tahammül edilemez ölçüde açılmasıyla -yani İspanya'nın kişi başına düşen GSYİH'sının 1935'te Batı Avrupa ortalamasının yüzde 67,3'ünden 1950'de 52,9'a, 1960'da da 50,8'e düşmesiyle- Franco, Katalanların kendi işletmelerini kurup geliştirmesine izin verdi. Bu gelişme 1950'li yıllarda kalkışa geçti ve 1960'dan itibaren iyice yaygın ve belirgin bir hâl aldı. Yirmi yıl süren ekonomik krizin, yıkımın, buhranın ve baskının ardından böyle özendirici, olumlu bir gelişmenin büyük etkisi oldu. Gerçekten de Katalan ekonomisi, neredeyse çeyrek yüzyıl boyunca hızla büyümeye devam ederek İspanya'nın daha fakir bölgelerinden 1,5 milyondan fazla göçmen aldı. Bu rakam, 1940 yılında ülkeye gelen Katalan nüfusunun yarısına eşitti. Bu, dönemin istisnai siyasi atmosferinden dolayı doğru düzgün bir adaptasyonu oldukça zor kılan, büyük bir demografik değişimdi. Katalonya İspanya'da hem genel nüfusu hem de GSYİH'sı bakımından daha yüksek bir mevki işgal etmeye başladı. Kişi başına düşen gelir ortalaması Bask Ülkesi ve Madrid'in kendisini geride bırakmasıyla İspanya'nın geri kalanına görece düşüşe geçse bile yine de ülke ortalamasının çok üzerinde kalmaya devam etti.

Franco döneminin sonlarına gelindiğinde Katalonya, çoğunluğu Katalan olmayan kişilerden meydana gelen büyük bir işçi sınıfına sahip, oldukça faal bir endüstri bölgesiydi. Şehirler kentsel planlama ve kamu hizmetleri eksikliğinden dolayı berbat hâldeydi. Gelir eşitsizliği yüksekti. Üniversite öğrencileri, yasa dışı ticaret sendikaları ve yeni orta sınıflar arasında Franco rejimine karşı yeni bir direniş hareketi doğuyordu. Bunlar çeşitli özgürlük biçimlerinin eksikliğinden ve sert siyasi baskılardan yakınıyordu. İç Savaş'ın ertesinde cumhuriyetçilerle anarşistlerin önde gelen direniş hareketleriyle siyasi ve toplumsal akımlar, uğradıkları baskının sonucunda son derece zayıf düştü. Franco rejimi hem nüfusun bütünü hem de siyasi ve kültürel elitler için önemli bir demografik değişim empoze etmesine yetecek kadar uzun sürdü.

Bir fırsat penceresi açılıyor: Geçiş yılları

Takip eden dönemde baskının oldukça yaygın olmasına rağmen, siyasi muhalefet güçleri arasında görülen bir koordinasyon, 1971'de Franco rejimine karşı çıkan herkesi bir araya toplayarak "Assemblea de Catalunya"nın [Katalonya Meclisi] ortaya çıkışına zemin hazırladı. Demokrasiye geçiş sürecinde bu meclis "Özgürlük, Genel Af ve Özerklik Tüzüğü" sloganıyla harekete geçerek başarılı gösteriler düzenledi.

Franco 20 Kasım 1975'te öldüğünde önemli olaylar hızlıca birbirini takip etti. I. Juan Carlos 22 Kasım'da krallık tacını giydi. Franco'nun son başbakanını göreve uygun bulsa da onu, 1976'nın Temmuz ayında İspanyol siyasetinde hiç tanınmamış bir isim olan Adolfo Suárez'le değiştirdi. Suárez görev başı yaptığı anda demokrasiye geçiş sürecini başlattı: İlk önce Franco rejimiyle anayasaya giren yasaları değiştirmek için bir referandum düzenledi. Bunun ardından ERC gibi bağımsızlık yanlısı partileri dışlayıp geri kalan muhalefet partilerinin komünistler de dâhil

olmak üzere çoğunu tanımayı kabul etti. Son olarak ise 15 Haziran 1977’de ülke çapında demokratik seçimlerin yapılacağını ilan etti.

İlk genel demokratik seçimler, Adolfo Suárez’i destekleyen merkez-sağ UCD koalisyonunun açık ve net olarak önde gittiği İspanya’da, Katalonya’dakinden çok farklı sonuçlar doğurdu. Katalonya’da ise PSC 47 koltuğun 15’ini, Jordi Pujol’un önderlik ettiği milliyetçiler 11’ini, UCD 9’unu, komünistler 8’ini, Hristiyan Demokratlar ile liberallerin koalisyonu 2’sini, ERC partisi cephesi Esquerra Catalana 1’ini, Franco’nun Alianza Popular’daki vârisleri de 1’ini aldı. Katalan kökenli partiler 47 koltuktan 37’sini kazanarak net çoğunluğu elde etti. Sol kanat partileri de oyların çoğunluğunu aldı. Bunların direkt sonucu olarak İspanya Başbakanı Adolfo Suárez başarılı müzakereler neticesinde Katalan özerkliğinin sürgündeki Katalan cumhuriyetçi Başkan Josep Tarradellas ile yeniden kurulmasını sağladı. Böylece Generalitat de Catalunya 29 Eylül 1977’de yeniden kuruldu ve Tarradellas onun başkanı olarak Barselona’ya geri döndü.

Yeni seçilen İspanyol Kongresi’ne düşen en büyük görev yeni bir Anayasa tasarlamak, bunu parlamentoda tartışıp onaylamak ve 6 Aralık 1978’de yapılacak referandumda halk tarafından uygun bulunmasını sağlamaktı. Yalnızca Franco Rejimi’nin direkt vârisi olan ve sonradan Halk Partisi’ne dönüşen Alianza Popular’ın üyelerinden bazıları bu reformlara karşı çıktı ya da onları uygunsuz buldu. Ama bu parti 350 milletvekilinden yalnızca 16’sı kendisinin olduğundan küçük bir azınlıktı. İspanya Anayasası, Katalonya’nun özerk bir bölgesel hükûmete hızlıca kavuşmasını ve bir “milliyet” olarak tanınmasını sağladı. Burada bahsedilen, tam egemenlik haklarına sahip bir “millet” olmasa da bir “bölge”den fazlası olduğu kesindi. İspanya Anayasası, Katalonya’da ülkenin geri kalanından biraz daha fazlasına karşılık gelecek şekilde, yüzde 67,9’luk bir katılım oranı üzerinden yüz-

de 90,5'lik oyla onaylandı. Anayasa onaylandıktan sonra Suárez bir genel seçim çağrısında bulundu ve bu seçimi beklediği üzere kazanarak parlamentodaki koltukların çoğunluğunu elde etti.

Katalan özerklik tüzüğü 1979'da onaylandığında ve Jordi Pujol, Mart 1980'de Başkan seçildiğinde Katalan tarihi nihayet güvenli bir limana varmış gibi görünüyordu.

Özerklik tüzüğü, Cumhuriyetçi Generalitat ile siyasi ve kurumsal devamlılığın tanınmasını temsil ediyordu. Kâğıt üzerinde merkezî hükûmetten Katalan Generalitat'a önemli ölçüde gücün aktarılmasına izin veriyordu. Bu tüzüğün tasarısının hazırlanması, İspanyol Kongresi'nde tartışılması, 25 Ekim 1979'da Katalonya'da yapılan referandumda onaylanması, Kongre, Senato ve son olarak Kral tarafından tasdik edilmesi bir yıldan fazla sürdü. Metnin Katalanca versiyonu ise 31 Aralık 1979'da yayımlandı. Referandumda yüzde 60,5'lik bir katılım üzerinden yüzde 88'den fazla oyla onaylandı. İspanyol Kongresi'ndeki neredeyse tüm Katalan temsilcilerden evet oyu aldığı için arkasındaki siyasi destek güçlüydü.

Demokrasiye uygun anayasası, Katalonya halkı tarafından kabul gören demokratik bir İspanya ve yaygın olarak onaylanan bir özerklik tüzüğü; böyle geniş çaplı bir fikir birliği nasıl oluştu? Bunu mümkün kılan ana faktör, Franco İspanyası'nı geçmişte bırakmaya yönelik genel bir istektir. Franco 20 Kasım 1975'te öldüğünde, onun İspanya'yı onlarca yıldır tamamen kontrol ettiği herkes tarafından biliniyordu. Ne var ki İspanyolların artık Batı Avrupa'nın geri kalanında gördüklerine yakın siyasi çözümler (mesela demokratik bir rejim) aradıkları da açıkça ortadaydı. Gerçekten de Franco'nun destekçilerinin kayda değer bir kısmı, diktatöre bağlılıklarının İspanya için fikir birliğine dayalı bir siyasi çözüm uygulamalarına engel oluşturmadığına inanıyordu. İspanya'da "demokratik geçiş" olarak bilinen sürecin kalbinde siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik olarak Avrupalılaşmaya

yönelik son derece olumlu beklentiler yatıyordu. Franco rejimine karşı çıkan siyasi kuvvetler ve Franco'yu destekleyenler arasında yer alıp da Avrupalı bir demokratik yönetim modeline geçmeye istekli olanlar, demokratik bir siyasi sistemin yanı sıra monarşi ile birleşik bir İspanya'nın kabulüne ve önceden yasa dışı olarak görülen (ya da görülebilecek) tüm siyasi eylemlerin tamamen bağışlanması veya affedilmesine dayalı hızlı bir uzlaşmaya vardılar. Bu gelişme hem hapiste yatan tüm siyasi suçluların serbest kalmasını sağladı hem de Franco destekçilerine ileride çoğunluğun birden kendilerine düşman olma ihtimalini ortadan kaldırarak sağlam bir güvence verdi. Yeni bir özerklik tüzüğüne giden yolu açan faktörler ise Katalonya'nın Franco rejimine aktif şekilde karşı çıkarak oynadığı önemli rolün yanı sıra sergilediği siyasi ve kültürel liderlik, ilk genel seçimin sonuçları ve Başkan Tarradellas'ın geri dönüp, Katalan özerkliğini yeniden kurmak için müzakereye girerken sergilediği doğru duruş ve uygun zamanda hamle yapma becerisi oldu.

* * *

Bu bölümde özerklik tüzüğünün elde edilmesiyle varılan mutlu sonucun altında yatan karmaşık tarihsel kökler ele alındı. 1 Ekim 2017'deki bağımsızlık referandumunda oy kullanmaya giden vatandaşları hedef alan polis saldırıları ve Katalan hükûmetinin üyelerinin tamamının hapse atılması veya sürgüne gönderilmesinin ardından bu hükûmetin 27 Ekim'de ortadan kaldırılması "görünürde" Katalan tarihini tekerrür ettirerek çoğu kişiye dejavu yaşattı. İspanya, merkezileşme ve tekdüzelik politikalarını hedef alan Katalan direnişlerine günümüze kadar müzakereden ziyade hep saldırgan çatışmalara girerek cevap verdi. Bu yüzden İspanya'da mevcut millî farklılıkların kabulü bugün hâlâ umutsuz bir beklenti olmaya devam ediyor.

Bibliyografik notlar:

Katalan tarihinin özetini veren bir dizi İngilizce dilinde yazılmış ya da bu dile çevrilmiş kitap bulunuyor. Başlığı yanıltıcı olsa da R. Hughes'un kaleme aldığı *Barcelona* (New York, 1992), bu tarihin 20. yüzyılın başlarına kadarki kısmını güzel bir şekilde sunuyor. J. Sobrequés'in *History of Catalonia* (Barselona, 2007) ve F.X.H. Cardona'nın *The History of Catalonia's* (Barselona, 2007) klasik niteliğinde iki eserdir. Bu konuyu ele alan en eski kitap ise J. Trueta'nın öncelikli olarak Orta Çağ'da Katalan kültürü ve kurumlarına odaklanan *The Spirit of Catalonia* (Oxford, 1946) adlı eseridir. Modern araştırmacılar Katalan tarihinin kuruluş dönemine yönelik bilgi birikimimizi muazzam ölçüde arttırmıştır: Ed. F. Sabaté, *The Crown of Aragon: a singular Mediterranean empire*, Leiden, 2007. Erken modern dönem için klasik bir kaynak şudur: J. H. Elliott, *The Revolt of the Catalans: A study in the decline of Spain (1598-1640)*, Cambridge, 1963. Elliott'un yakın geçmişte yayımlanan *Scots and Catalans: Union and Disunion* (New Haven ve Londra, 2018) adlı eseri mükemmel bir kıyaslamalı inceleme sunuyor; ancak son yıllardaki olayları tartışırken şaşırtıcı şekilde partizan bir tona bürünüyor. Katalan milliyetçiliğinin tarihini ele alan önemli kitaplar arasında şunlar yer alıyor: A. Balcells, *Catalan nationalism: past and present*, Londra, 1996; K. McRoberts, *Catalonia. Nation Building Without a State*, Oxford ve New York, 2001 ve A. Smith, *The Origins of Catalan Nationalism, 1770-1898*, Basingstoke, 2014. Katalan milliyetçiliğini ele alan muhalif bir yaklaşım için bkz. G. Tortella, *Catalonia in Spain: history and myth*, Basingstoke, 2017. Bu milliyetçiliğin İç Savaş'tan canlı kurtulup yeniden doğuşuna odaklanan kitaplar için bkz. M. Guibernau, *Catalan Nationalism: Francoism, transition and democracy* (Abingdon, 2004) ve A. Dowling, *Catalonia Since the Spanish Civil War: Reconstructing the Nation* (Eastbourne, 2014). Bunlara ek olarak Generalitat de Catalunya'nın Katalan tarihini İngilizce dilinde özetlemeye yönelik çeşitli girişimleri bulunur. Bunların en güncel ve eksiksiz olanı için bkz. R. Grau ve J. M. Muñoz'un editörlüğünü yaptığı *Catalonia, a European History*, Barselona, 2006.

Bölüm 3

Anayasal bir anlaşmazlığın hikâyesi

1978 Anayasası ile ortaya koyulan bölgesel örgütlenme modeli hem İspanya'nın içerdiği birkaç milletin (ya da anayasal metnin 2. Maddesinde geçtiği şekliyle "halklar ve bölgelerin") açık ve net olarak tanınması hem de yetkilerin merkezî hükûmet ile bölgesel özerklikler arasında dağıtımının düzenlenmesi sırasında birbirinden oldukça farklılaşan siyasi tercihleri bağdaştırmaya yönelik sıkıntılı (geçmişin perspektifinden bakıldığında başarısız) girişimlerin sonucunda doğdu.

Anayasanın hazırlandığı dönemde, İspanya yasama meclisinde genel olarak bölgesel örgütlenme mevzusuna dair üç görüş vardı. Eski Franco hükûmetinde görev yapmış, idari yetkilileri bünyesinde barındıran ve sonradan bugünün Partido Popular'ı olarak yeniden kurulan Alianza Popular'ın temsilcilerinin yanı sıra Kral'ın atadığı partizan olmayan senatörler, bir ulus olarak İspanya dışında herhangi bir bütünlüğün siyasi olarak tanınmasına tamamen karşı çıkarak sağlam bir merkezî devletin gerekliliğini savundular. Siyasi yelpazenin öbür ucundaysa Katalan ve Bask partiler, anayasanın İspanya'nın birden fazla millettten oluşan bileşik yapısını tanımasını talep ettiler. Yine de bunlar, İspanya'yı birkaç millettten meydana geldiğini düşündüklerinden İspanyol "milleti" teriminin kullanılmasına karşı çıkan ayrılma yanlısı Katalan ve Bask partilerden, daha seçmeci bir yaklaşım benimseyerek anayasada bölünmez millî nitelikleri vurgulayan

bir dili benimsemeyi reddeden Katalan ve Bask milliyetçilerine kadar bir dizi farklı görüşe sahipti. Son olarak merkez sağ ve sosyalist vekillerden oluşan geniş ve ılımlı bir koalisyon, İspanya'nın bütünlüğüne dair güçlü bir bağlılıkla ülkenin çoğulluğu ve çeşitliliğinin kabul edilmesine yönelik çağrılarını bağdaştırmaya çalıştı.

O zamanlar merkezleşme yanlısı vekiller ve senatörler küçük bir azınlığı oluştursa da anayasa müzakereleri hem eski Francocu kurumlarla siyasetçilerin varlığının hem de İspanyol ordusunun üstü kapalı müdahale tehdidinin büyük ölçüde etkisi altında kaldı. Suárez'in bunların demokratikleşme sürecine itiraz etmeyeceğinden emin olmak için yürürlüğe girmesini sağladığı 1977 Genel Af Yasası, ordu ve polis görevlilerini Franco rejimi esnasında işlenen tüm suçlardan tamamen muaf etti. Buna ek olarak yeni anayasanın 8. Maddesi İspanyol ordusuna hem -diğer anayasa sistemlerine benzer şekilde- İspanya'nın bölgesel bütünlüğünü savunma görevini hem de direkt Francocu yasal düzenden gelen bir güç olan, anayasal düzeni koruma yetkisini verdi.

İspanya Hükûmeti Başkanı Adolfo Suárez, Cádiz Cortes'de temsil edilen ayrışık tercihleri uzlaştırmak ve bundan daha önemli olan ordunun gösterişli güç gösterileri ("ruido de sables") sergileme olasılığını minimuma indirmek için 2. Madde de İspanya'nın bölgesel yapısına dair şöyle gevşek bir tanıma yer verdi: "Anayasa tüm İspanyolların ortak ve bölünmez ana yurdu olan İspanyol Milleti'nin dağılmaz bütünlüğünü temel alır. Bununla beraber bu milleti oluşturan tüm halklarla bölgelelerin özerklik haklarını ve bunlar arasındaki dayanışmayı tanır ve garantiler." Başka bir deyişle bahsi geçen madde ve dolayısıyla anayasa, İspanyol milletin bütünlüğünün güçlü bir savunmasını içerdi ve Basklar ile Katalanlar tarafından talep edilen bir "milletler milleti" fikrinden kaçındı. Ancak "bölge" terimini reddedenleri memnun etmek için "halklar" terimine de yer verdi.

Tam manasıyla yorumlandığında 2. Madde hem İspanyol milletini hem de bahsettiği halklar ve bölgelerin özerkliğini aynı hiyerarşik düzeye çekti. Ne var ki Anayasa Mahkemesinin ilk başlardaki içtihatlarında bu hüküm, bütünlük ilkesi ile Devlet'i özerkliğin ve özerk halkların üstüne koyuyor gibi yorumlandı. Bu yorum, dönemin aşırı siyasi dengesizliğinin, 1981'deki başarısız darbe girişimiyle herkesin aklına yerleşen askerî müdahale tehditinin ve Anayasa Mahkemesinin millî azınlıkları göz ardı eden üye seçim sistemi tarafından uyarlandı.

Özerkleşme ile yeniden merkezîleşme arasındaki gerilimler

Anayasanın 8. bölüm, 137 ila 158. Maddeleri, yetkilerin merkezî devlet ile ona bağlı bölgelerin içlerinde kendilerini örgütleyip idare etmesinin beklendiği "özerk topluluklar" arasında dağıtan sistemin genel yapısını ortaya koyuyordu. Ancak bu dağıtım sisteminde kendini gösteren, 2. Maddenin barındırdığı belirsizlikleri yansıtan; bu maddenin sonraki yorumları ve gelişimi tarafından pekiştirilen müphemlik bugüne kadar birçok siyasi tartışmaya, yasal belirsizliğe ve sayısız yetki çatışmasına sebep oldu.

İspanya'da özerk topluluk sisteminin anayasada bu toplulukların özerklik "statülerini" onaylama yoluyla gelişme kaydettiği ilk dönem, 1979 ile 1983 yılları arasına denk geliyor. Bir özerklik tüzüğü, özerk topluluğun örgütsel yapısını ve elde edeceği yetkileri belirlemenin yanı sıra onun hangi prosedürlere bağlı olarak faaliyet göstereceğine açıklık getirir. Özerklik statüsünün bir alt anayasa olduğunu ve ilke olarak, merkezî devletin bir anayasa değişikliği olmaksızın kabul edildikten sonra onu etkileyemeyeceğini vurgulamak önemlidir.

Bu "tüzüğe geçiş" süreci, bahsi geçen bölgelerin sayısının, merkezî devlet ile ilişkilerinin ve finanse edilme mekanizmalarının tayin edilmesinde belirleyici bir evre oldu. Hem Bask hem

de Katalan tüzükleri 1979 yılında onaylandı. Katalan tüzüğünü onaylatmak için kullanılan müzakere stratejisi, müphemlik yoluyla uzlaşmaya dayalıydı. Bunun sonucunda merkezî devlet ile Katalonya'nın yargı yetkileri arasındaki düzenleyici sınırlar kayda değer ölçüde bulanıklaştı. 1979 Tüzüğü'ne göre Katalonya idari bakımdan ademimerkeziyetçi olabiliyor, yasama yetkileri edinebiliyor ve kültür, eğitim, sağlık ve toplumsal hizmetler için bütçe oluşturabiliyordu. Fakat merkezî hükûmet vergi toplama, hazine gelirlerini paylaşırma ve tüm temel politikaları nihai olarak belirleme yetkilerini kendine mahsus tutuyordu.

Anayasanın ve tüzüğün barındırdığı belirsizlikler müzakere kapısını bir süre açık bıraksa da İspanyol tarafı çok geçmeden onu kapatma isteğini belli etmeye başladı. Katalan tüzüğünün onaylanması geri kalan bölgeleri ilk başlarda siyasi özerklik kazanmak için harekete geçirmese bile Katalonya'nın özerkliğini kopyalayan benzer yasaları onaylatmayı amaçlayan geniş çaplı bir hareketi tetikledi. Bask Ülkesi ve Galiçya, Katalonya ile aynı siyasi statüyü talep ederek İspanyol hükûmetinin bu üç bölgeye gösterilenle ülkenin geri kalanına gösterilen muamele arasındaki asimetriyi kabul etme planına karşı koydular. Buna ek olarak millî siyasetçiler bir ademimerkeziyetçileşme sürecinin genelleşmesinin merkezî hükûmetin gücünü devireceğinden korkmaya başladılar.

Şubat 1981'deki darbe girişimi, silahlı kuvvetlerin Katalanlar ile Basklara yönelik özel bir muameleyi hoş görmeyeceğine işaret eden bir belirti olarak yorumlandı. Bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından biri merkez sağ UCD, biri de ana sosyalist muhalefet PSOE olmak üzere iki ana İspanyol partisi, İspanya'nın bölgesel örgütlenmesini "mantıklı kılmak" için Bask Ülkesi'nin ve Katalonya'nın siyasi temsilcilerini dışlayan Özerklik Paktları'nı imzaladı. Böylece ülke çapında faal olan bu iki partinin gündemi ve seçim çıkarları özerklik sisteminin evrimini belirlemeye başladı.

Bahsi geçen paktların imzalanmasının ardından İspanyol hükûmeti, 1981’de Özerklik Sürecini Uyumlamaya Yönelik Organik Yasa’yı (LOAPA), 22 Eylül 1980’de de 8/1980 sayılı Özerk Toplulukların Maliyesine Yönelik Organik Yasa’yı (LOFCA) yürürlüğe sokarak güçlerin bölgesel dağıtımını uyumlu hâle getirmeye çalıştı. Bunlarla birlikte bölgeler arası tazmin fonu yasasını onaylayarak mali özerkliğin ve dayanışma ilkesinin temellerini oturttu.

LOAPA, Bölgesel Yönetim Bakanı olan Manuel Clavero Arévalo’nun geçiş döneminde “café para todos” (herkese kahve) olarak tabir ettiği, bir yandan herkese eşitçe davranırken bir yandan eski tarihsel topluluklara verilen özerklikleri sulandırmanın gerekliliğini ifade eden ilkenin somut bir örneğiydi. Bu yasanın ardından Katalonya, La Rioja, Cantabria ve Murcia ile “eşit” hâle getirildi. Tarihsel geçmişi olan milletlerin hakiki özerklik alması gerektiği düşüncesi ise reddedildi.

Bask Ülkesi’yle Katalonya, Anayasa Mahkemesi huzurunda LOAPA’nın anayasaya uygunluğuna itiraz ettiğinde bu yasanın 38 maddesinden 14’ü anayasaya aykırı görüldü. Bu gelişme bir nebze hasar kontrolü sağladı; mahkeme özerklik tüzüklerinin anayasallık bloğunun parçası olarak anayasayla özerk toplulukların güçlerini belirlemek için gerekli normlar olduğunu tekrardan tasdik etti. Ancak anayasa mahkemesinin bu kararına rağmen özerkliğin yerine bütünlüğe öncelik veren gayri-asli anayasa yorumu, yeniden merkezîleşmeyi, uyumlamayı ve türdeşleştirmeyi daha fazla meşrulaştırmak için hep bir yasal mazet olarak kullanıldı.

1981’den bu yana merkezî hükûmetler, merkezî güçleri bölgesel hükûmetler ile karşılıklı bir ilişki içerisinde, sistematik bir yaklaşımla pekiştirmeye odaklanarak ciddi ademimerkeziyetçileşme tedbirleri almaktan kaçındılar. Bu yeniden merkezîleşme gündemi yalnızca İspanya’da iktidarda olan partinin İspanyol

Kongresi'nde çoğunluk elde etmek için Katalan partilerin desteğine ihtiyaç duymasıyla bir kenara bırakıldı.

Yeniden merkezîleşme gündemi, 2008'de patlak veren ekonomik krizin ardından, ön plana geçmek için benzersiz bir fırsat yakaladı. Bunu da Madrid'in bir kriz döneminden çıkmada önemli rol oynayan tedbirlerden yararlanıp, Avrupa Birliği'nin özerk toplulukların yetki alanına ait mevzularda belli hükümleri yürürlüğe koyarak bunları uygulatmak için dayattığı normlara uymasıyla gerçekleştirdi. Yine de 2008 ile 2010 yılları arasında devlet tarafından benimsenen tüm yeniden merkezîleşme tedbirlerinin arkasında ekonomik nedenler yatmıyordu; bunların çoğu, ademimerkezileştirme sürecinin çok ileriye gittiğine yönelik siyasi ve ideolojik bir kanaate dayalıydı. Özerk toplulukların bölgesel yetkilerine müdahale etmek için millî hükûmet tarafından devreye sokulan tedbirler; bu toplulukların mali özerkliklerini, kendi kendilerini idari ve kurumsal olarak örgütleme ve kamu politikaları tasarlama, uygulama ve geliştirme güçlerini hedef aldı.

Özerk toplulukları yeniden merkezîleştirme ve güçlerinden etme süreci ekonomik krizin sona ermesiyle noktalanmadı. Bu süreç tam tersine yeni mekanizmalar ve yasama teknikleri aracılığıyla pekiştirildi. Merkezî düzeyde bölgesel güçlere müdahale sağlayan yeni yetkilerin ortaya çıkışı merkezî yönetimin mevkisini iyice sağlamlaştırmasıyla sonuçlandı. Bu sonucun elde edilmesinde anahtar rolü oynayan bir mekanizma da Avrupa Birliği'nin harcama kısıtlamaları ve ekonomik istikrar konularında belirlediği koşulların manipüle edilmesi idi. Örneğin; Avrupa Birliği'ne gönderilen İstikrar Planı programında İspanyol yetkililer millî kurumları kopyaladığını düşündükleri bir dizi bölgesel organı ortadan kaldırmayı uygun buldu.

İspanya'nın kahve fincanında balık avlama, 1980-2004

1980'de yeni Katalan Tüzüğü'ne uygun olarak tekrardan kurulan Katalan Parlamentosu için düzenlenen ilk seçimde Başkan Jordi Pujol'ın önderliğinde bir azınlık hükûmeti kuran milliyetçi sağ parti, Katalan özerkliğini sil baştan düzenlemeye koyuldu. Pujol'un yargı yetkisi sınırlarının bulanık, vergilendirme yetkisinin de tamamen noksan olduğu kurumsal bir senaryoda siyasi ve mali yetkiler ortaya koyma becerisi Katalan seçmenlerin oldukça dikkatini çekti. Pujol 1980'deki seçimi az farkla kazandıktan sonra Katalan Parlamentosu seçimlerinde peş peşe 4 kez zafer elde ederek Convergència i Unió (CIU) koalisyonuyla 2003'e kadar özerk Katalan hükûmetine önderlik etti.

Takip eden dönemde yargısal çatışmalar ve vergi geliri dağılımıyla alakalı pazarlıklar onlarca yıl boyunca devam etti. CIU'nun pazarlık stratejisi, Kongre'de milletvekillerinin oylarını -kritik rol oynadıkları zamanlarda- özerkliğin ilerleme sürecinde kazançlar sağlayacak küçük tavizler karşılığında takas etmektir. Adım adım ilerleyerek ufak yargısal ve finansal kazançlar elde etmeyi amaçlayan bu strateji yaygın olarak "peix al cove" (torbada balık) politikası adıyla biliniyordu. Müzakereler karmakarışık, uzun ve entrikalı oluyordu. Yine de bunların gözle görülür sonuçları oldu: Katalancayı ana ders dili olarak kullanan genel bir eğitim sistemi ve herkesin faydalanabileceği yüksek kaliteli bir sağlık sisteminin temelleri atıldı. Katalan radyo ve televizyon vericileri kuruldu, polis kontrolünü etkili bir biçimde Katalan Hükûmeti'ne veren bir polis kuvveti oluşturuldu. Zamanla Madrid eğitimi, kültürü, sağlığı, toplumsal hizmetleri, trafiği, polisi, hapishaneleri ve daha fazlasını Barselona'ya "devretti". Bununla birlikte merkezî hükûmetin siyasi müdahalesi hiç kesilmedi ve Katalan kurumları vakitlerinin büyük bir kısmını karışık yargısal çatışmalarla uğraşarak geçirdiler. Kamu harcamalarının ve poli-

tika belirleme sorumluluğunun büyük bir bölümü Katalonya'ya devredildi ancak vergi toplama yetkisi neredeyse tamamen merkezî vergi otoritesinin elinde kalmaya devam etti. Bahsi geçen devirlerin sağladığı gelirler gitgide çoğalsa da bunlar zamanla artan politika belirleme sorumluluğunun temposuna yetişemedi. İlk başlarda statüko oldukça olumsuzdu ve “Herkes kahve” müzakere planında buradan kazanç sağlamak son derece zordu. Bunun sonucunda malî bakımdan kronik bir tedarik yetersizliği durumu kendini gösterdi. O yüzden Madrid’in kabul etmiş olduğu anlaşmalardan cayması alışıldık bir şey hâline geldi.

17 özerk topluluğu finanse etmek için kurulan bölgesel dağıtım (ya da yeniden dağıtım) rejimi başından beri işlev bozuklukları barındırıyordu ve hiçbir gelişme kaydetmedi. Katalonya'ya yapılan devirlerin payı ne vergi katkıları ne de nüfus ile orantılıydı. Uygulanan sistem genel olarak külfetli, manipüle edilmeye müsait ve verimsizdi. Yapılan hesapların belirli, verilerin de kolayca erişilebilir olmamasına rağmen, bölgesel malî bilançoların incelenmesi sonucunda Katalonya'nın orantısız bir şekilde dezavantajlı çıktığı anlaşıldı. Katalanların merkezî hükûmete ödeyip de Katalonya'ya harcama olarak geri dönmeyen vergi payının, onun yıllık GSYİH'sının yaklaşık yüzde 8,5'ine denk geldiği görüldü. Federal sistemle yönetilen OECD üyesi ülkelerin (örneğin Avustralya, Almanya ve ABD) hiçbirinde bölgesel vergi dağıtımında bu kadar ölçüsüz bir oran görülemez.

Dahası, Madrid ana yollar, trenler, limanlar ve havalimanları, enerji ve telekomünikasyon gibi temel kamu altyapılarının nizami kontrolünü elinde tutmaya ve yatırım harcamalarını belirlemeye devam etti. Devletin benimsediği model, Madrid'i tek merkezi olarak alan dairesel bir sistemdi. Durum böyle olunca Katalonya'ya yapılan yatırımın yetersizliği sistematik bir hâl aldı.

Son olarak bu dönemde Katalan medyası ve eğitim sistemiyle alakalı anlaşmazlıklar iyice belirginleşti. Katalonya'nın

en bariz olarak dili aracılığıyla ifade bulan özgün karakterine yöneltilen düşmanlığın hâlâ canlı olduğu görüldü. Katalan kültürünün istisnai statüsü de hem İspanyol otoriteler hem de bu otoriteleri seçen ortalama seçmen tarafından itirazlara konu olmaya devam etti.

“Herkes kahve” rejimi dâhilinde uygulanan torbada balık politikası, Katalan hükûmetine verilen yeni siyasi yetkilerle kaynaklar çoğaldığı ve harcama sorumluluğu ile gelirler arasındaki dengesizlik aşırı barizleşmediği sürece başarılı olmayı sürdürdü. Fakat uygulanan malî düzenin barındırdığı yapısal hataların önünde sonunda bu stratejinin ne kadar sınırlı olduğunu göstereceği belliydi. Halk Partisi 1997 yılında seçimleri kazanarak 2004’e kadar Başkan José M. Aznar önderliğinde iktidarda kaldı. Bu hükûmetin CiU oylarının Aznar için kritik rol oynadığı birinci döneminde Katalonya büyük balıklar tuttu; polis kuvvetini ve hapishaneleri kontrol etme yetkisi anayasanın oldukça esnek bir yorumuna uygun şekilde devredildi. Ama Aznar iktidarlığının ikinci döneminde İspanyol Kongresi’ni mutlak çoğunlukla kontrol etmeye başlar başlamaz balık tutma işi sona erdi. Bu dönemde İspanya hükûmetinin gündemi açık ve net olarak yeniden merkezîleşmeciydi. Katalan özerkliğinin ileriye taşınması ihtimali, İspanyol hükûmetinin yasaları ve düzenlemeleri aracılığıyla sistematik olarak yaptığı müdahaleler sonucunda tamamıyla ortadan kalktı ve Katalonya’nın siyasi yetkileri mali sıkıştırmaların etkisiyle ciddi ölçüde kısıtlandı.

Reform edilen Katalan Özerklik Yasası

PSC, 2003 yılında Katalonya’da ERC ve ICV partileriyle bir sol koalisyon hükûmeti kurarak 23 yıldır ilk defa CiU’yu muhalefet bir parti olarak karşısına aldı. Bu ortak hükûmet planının ana amacı özerklik tüzüğünü reform etmektir. PSOE bundan kısa bir süre sonra İspanya genel seçimlerini kazandı. Seçim

kampanyasının doğurduğu heyecan atmosferinde sosyalist lider Zapatero, Katalan Parlamentosunun onaylayacağı tüzük reformunu hiç itiraz etmeden destekleyeceğine söz verdi. Böylece üçlü Katalan koalisyonu özerkliği yeniden rayına oturtmak için yeni bir fırsat yakaladı.

Katalan Parlamentosu üyelerinin neredeyse yüzde 90'ının desteğini alan yeni tüzük, giriş bölümünde hem “Katalonya’nın özerkliğinin Anayasa’yı” hem de “Katalan halkının Anayasa’nın çerçevesi dâhilinde bu tüzüğün Katalan Hükûmeti’nin benzersiz statüsünü tanımasını gerektiren tarihsel haklarını” temel aldığı-nı bildirdi. Tüzüğün 1. Maddesi “Bir ulus olarak Katalonya’nın özerkliğini kendisini özerk bir topluluğa karşılık gelerek uyguladığını”; 3. Maddesi “Katalan hükûmeti (Generalitat) ile Devlet arasındaki ilişkilerin karşılıklı kurumsal sadakat ilkesine dayalı olduğunu ve özerklik, iki taraflılık ve çok yanlılık ilkeleriyle yönetildiğini”; 5. Maddesi de bir kez daha Katalan özerkliğinin Katalan halkının tarihsel haklarını temel aldığı-nı bildirdi. Kısacası yeni tüzük, Katalonya ile İspanya arasındaki ilişkiyi, ilk başta anayasaya biçim veren millî çoğulculuk ve bölgesel asimetri ilkelерinin etkisi altında kalacak şekilde yeniden tanımladı.

Genel olarak ele alındığında özerklik tüzüğü şunları hedefledi:

- i) Katalan Hükûmeti’nin yetkilerinin bütünlüğü ve uygulanmasının özerkliği,
- ii) Devlet ile iki taraflı, pekiştirilmiş bir ilişkinin kurulması,
- iii) Katalonya için adil ve geliştirilmiş bir mali sistemin otur-tulması ve
- iv) Katalonya’nın ulusal çapta tanınması ve kimliğini taşıyan -dil, dilsel haklar, kendine ait bir kanun gibi- temel öğelerin garanti edilmesi.

Tüzük, kendisinin Katalan ve İspanyol yasama meclislerinin yanı sıra Katalan seçmenler tarafından bir referandumda onay-

lanmasını gerektiren anayasal prosedüre uygun olarak 2005 yılının Kasım ayında İspanyol Kongresi'ne sunuldu. Kongre 30 Mart 2006'da Katalan Parlamentosunun onayladığı orijinal yasayı kayda değer ölçüde değiştirdikten sonra Katalonya'nın özerklik tüzüğünü 189 "Evet", 154 "Hayır" oyuyla kabul etti. Tüzüğün senato tarafından da kabul edilmesinin ardından tasarısı 18 Haziran 2006 referandumu için Katalonya'ya getirildi. Bu referandumda seçmenlerin yüzde 73,2'si tarafından kabul edildi. Ancak katılım miktarının yüzde 48,9 gibi düşük bir rakamda kalması halkın bu sürece karşı duyduğu hüsrana görünür kıldı.

Tüzük reformu başlangıçtan itibaren İspanya'nın dört bir yanında belirgin bir düşmanlıkla karşılandı. Katalan mallarını boykot etmeye yönelik çağrıların yanı sıra -Mariano Rajoy'un liderliği Aznar'dan devraldığı- PP partisi ülke çapında bir kampanya başlatarak reforma karşı 4 milyon imza topladı. Ayrıca Partido Popular, İspanya Kamu Denetçiliği Kurumu ve birkaç özerk topluluk, onaylanmasının hemen ardından yeni tüzüğe Anayasa Mahkemesinde itiraz etti. Bu davanın karara bağlanması dört sene sürdü. İspanyol medyası ve İspanyol sağı tarafından başlatılan son derece muhalif bir kampanyanın ortasında çıkan mahkeme kararı altıya dört karşı oy ile alındı ve çoğunluğun görüşüne radikal bir şekilde karşı çıkan çok geniş muhalefet oyları içerdi. Buna ek olarak mahkemenin meşruluğu, sulh hâkimlerinin birkaçının yetkilerinin zaman aşımına uğraması ve bunların yerine geçen hâkimlerin Halk Partisi'nin herhangi bir adayı sistematik biçimde veto etmesinden sonra seçilmemesi sebebiyle olumsuz etkilendi.

Mahkeme, 137 paragrafa yayılan, kesinlikle sözgötürmez bir tonda ve önleyici bir stratejiyle yazılan kapsamlı kararında tüzüğün içerdiği en önemli hükümleri reddetti. Katalan Özerklik Tüzüğü'nde geçersiz kılınanlara benzer hükümler diğer özerklik yasalarına dâhil edildiklerinde anayasaya karşı görülmedi. Daha

da önemlisi Anayasa Mahkemesi, tüzüğün anayasa tarafından ortaya koyulan onaylama sürecinde hiçbir ihlal olmamasına rağmen, -Katalan ve İspanyol egemenliklerinin mekânları olan- Katalan Parlamentosu ile İspanyol Kongresi'nin ortak kararı üzerine çözümünü dayatarak aşırıya kaçtı. Mahkeme kararı özerklik tüzüklerini anayasallık bloğu dâhilinde hükümler olarak kabul eden anayasal anlaşmayı bozarak, başlı başına bir bütün oluşturan normlar aracılığıyla yürütülen türdeşleştirme, merkezîleştirme ve simetri sürecini tasdik etti.

Bütün bu sebeplerden ötürü Anayasa Mahkemesinin 2006 özerklik tüzüğü üzerine verdiği karar, birçok kişi tarafından İspanya'da bölgesel örgütlenme adına verilen en önemli karar olarak görülüyor. Bugün, son İspanya Anayasası'nın yürürlüğe geçmesinden kırk yıl sonra "bölgesellik meselesi" hâlâ tartışmaya açık kalmaya devam ediyor. "Özerk Devlet" in çöktüğü ve Anayasa Mahkemesini bağımsız ve adil hakemlik rolünün altını oyacak şekilde siyasi olarak manipüle edip, onun kutsal kıldığı demokratik ilkeler ve temel değerleri tehlikeye atarak kendisiyle birlikte çökerttiği de açıkça görülebiliyor.

Bibliyografik notlar:

İspanyol modern anayasallık ve bölgesel örgütlenme konuları üzerine İspanyolca bir eser için bkz. Garrido Falla vs. diğerleri tarafından kaleme alınan *Comentarios a la Constitución* (Madrid, 2001) adlı eserde R. Entrena Cuesta'nın metni ve J.R. Capella, *Las sombras del sistema constitucional español*, Madrid, 2003. İspanya anayasa sisteminde özerklik ile yeniden merkezîleştirme arasındaki gerilimlerle alakalı İspanyolca eserler için bkz. J.A. Rubio Caballero, "Los Nacionalistas Vascos y Catalanes ante la LOAPA: Ajustes y Desajustes en los inicios del Estado de las autonomías, *Historia Actual Online*, 2004, ve J. Pérez Royo, "Reflexiones sobre la Contribución de la Jurisprudencia Constitucional a la Construcción del Estado Autnómico", *Revista de Estudios Políticos*,

1986. Yine aynı konu üzerine Katalanca eserler için bkz. C. Viver Pi-Sunyer ve G. Martin, *El procés de recentralizació de l'Estat de les autonomies*, Barselona, 2012 ve aynı yazarlar tarafından kaleme alınan *Tres informes de l'Institut d'estudis Autònomic, el Pacte Fiscal, les Duplicitats i les Consultes Populars*, Barselona, 2013.

Bölgesel mali gelir akışları için bkz. Editörlüğünü N. Bosch ve M. Espasa ve A. Í Solé-Ollé'nin yaptığı *The political economy of inter-regional fiscal flows: measurement, determinants, and effects on country stability*, Londra, 2010; E. Paluzie, "Fiscal issues of Catalan independence", K-J. Nagel, S. i Rixen, *Catalonia in Spain and Europe. Is There a Way to Independence* (Baden-Baden, 2015) adlı eserde ve G. Bel, *Infrastructure and the Political Economy of Nation Building in Spain, 1720-2010*. Eastbourne, 2012.

Katalan özerklik tüzüğünün değişim süreci ve İspanyol anayasalcılık hareketinin etkileri üzerine bkz. J.A. Gardner ve A.A. Ninet, "Sustainable Decentralisation: Power, Extraconstitutional Influence, and Subnational Symmetry in the United States and Spain", *American Journal of Comparative Law*, 2011 ve yine aynı yazarların kaleme aldığı "Distinctive Identity Claims in Federal Systems: Judicial policing of Subnational Variance", *International Journal of Constitutional Law*, 2016. Aynı zamanda Katalanca dilinde yazılmış bir eser için bkz. E. Albertí Rovira ve diğerleri, "La Sentència 31/2010: Valoració General del seu impacte sobre l'estatut i l'Estat de les Autonomies", *Revista Catalana de Dret Públic*, 2010.

4. Bölüm

Partiler ve seçmenler bağımsızlığa yürüyor

21. yüzyılın başında Katalonya ılımlı bir siyasi iklime sahip olduğundan ve İspanya'nın huzurlu bir parçasını oluşturduğundan oldukça dengeli bir bölge olarak görülüyordu. Katalonya'nın 1978 Anayasası sayesinde elde ettiği özerklik, baskın ve mutedil Katalan milliyetçilerinin İspanya'da kendi kendini idare eden kurumlar kurmasına imkân tanıdı. Bu dönemde hemen hemen her çok düzeyli siyasi sistemde arada sırada kendini gösteren kurumsal gerilimlere rağmen, uygulanan sisteme yönelik hiçbir itiraz görülmedi. Çoğu zaman Katalan mevzusu, çok daha denge-siz ve kutuplaşmış bir siyasi sisteme sahip olan, siyasi şiddet-in yaygınlığı ile radikal bağımsızlık yanlısı partilerin özerkliğin gelişimini biçimlendirdiği Bask Ülkesi'yle tezatlık oluşturan bir örnek olarak ele alındı.

Ancak günümüzde Katalonya, seçmenlerin bir yarısının bağımsızlık yanlısı, diğer yarısının da karşıtı olması sebebiyle iyice kutuplaştı. Buna ek olarak siyasi kutuplaşma, baskıdan dolayı oldukça ciddi boyutlara ulaştı. Aralık 2017 Katalan ve Nisan 2019 İspanyol seçimlerinde birkaç lider kampanyalarını ya hapisten ya da sürgünden sürdürmek zorunda kaldı. 1 Ekim referandumunun liderlerinin hapiste veya sürgünde olması ve daha bir sürü suç davasının açılması nedeniyle bağımsızlık yanlısı sivil halk ciddi tehditlere uğradı.

Pekâlâ, durum nasıl bu hâle geldi? Bağımsızlık meselesi, nasıl ve neden Katalan siyasetinin merkezine oturdu? Katalanların çoğunun geçmişte geleneksel olarak daha fazla özerklik tercih etmesine rağmen, tam bağımsızlık taraftarlarının sayısı 2010 senesine kadar oldukça sınırlıydı. Ancak 2010 ile 2013 yılları arasında seçmenlerin aşağı yukarı yarısının bağımsızlık taraftarlığına doğru kaymasıyla hızlı ve yoğun bir tercih değişimi gerçekleşti. 2013 yılından bu yana ise bu konuya yönelik görüşlerin netleşmesiyle hem bağımsızlık yanlılarında hem de karşıtlarında gitgide artan bir sabitlik ve yoğun bir hareketlilik görüldü.

Bu hareket, bağımsızlık yanlısı sivil toplum ve taban örgütlerinin liderlik rolü oynayarak Katalan siyasi partilerini gündemlerini yeniden düzenlemeye ittiği aşağıdan yukarıya bir hareket oldu. Bu, Katalonya'nın seçmen havuzuyla siyasi parti sisteminde ciddi bir ayrışmaya sebep oldu ve Katalan ile İspanyol kurumları arasında, ileride Katalonya'nın İspanya Krallığı'ndan ayrılmasına neden olabilecek büyük bir çatışma doğurdu.

Bağımsızlık yanlılarının birden çoğalmasının nedenleri

Uluslararası arenadaki çoğu kişi için Katalanların bağımsızlık talepleri yeni bir şey olsa da ayrılma yanlısı gruplar Katalonya'da en az 100 yıldır faaldi. Fakat bu sürenin büyük bir kısmında, açık bir şekilde bağımsızlık taraftarı olan görüşler hiç Katalan milliyetçiliğinde baskın olmadı.

Bu durum, özellikle Franco sonrası dönem için doğrudu. 1978 yılında demokrasinin geri getirilmesinden bu yana ana akım Katalan milliyetçiliği, tam bir ayrılmadan ziyade kendisine devredilen güçlerin kademeli olarak arttırılmasını sağlamak için İspanya'yla uzlaşmaya çalıştı. Manifestolarında özerklik ve bağımsızlığı hedeflediklerini yazan partiler bile bu uzlaşma

stratejisine katılarak daha fazla özerklik elde etmek için müzakere arayışına girdiler.

Bu, halkın tercihleriyle uyumlu bir durumdu. CEO (Katalan Görüş Çalışmaları Merkezi) tarafından 2006'da nasıl bir anayasal düzeni tercih ettikleri sorulduğunda katılımcıların yüzde 14'ü ayrılma seçeneğini merkezileşmeye, statükoya ve federalizme yeğledi. Ancak aynı anket 2013'te tekrarlandığında bu rakam 48.5'e fırladı ve sonradan yüzde 40 civarında dengelendi. Potansiyel bir referandumda oylarını nasıl kullanacakları sorulduğunda ise katılımcıların yüzde 50'si bağımsızlığı tercih edeceğini belirtti.

Ne var ki bu ani değişimin, Katalonya'da kamu görüşünün daha istikrarlı bir boyutunu gizlediği görülür: Katalan vatandaşların çoğunluğu, sık sık tam bağımsızlık talep etmede yetersiz kalsa da özerk kurumların geri getirilmesinden bu yana tam ademimerkeziyetçiliği destekledi. Daha fazla özerkliğe yönelik bu yaygın talep, İspanyol hükûmetinin Sosyolojik Araştırma Enstitüsü (CIS) tarafından yapılan bir anketin sonucuna göre 2002'de yüzde 60'ın üzerine çıkmıştı. CEO anketlerine göre o zamandan bu yana Katalonya'nın özerklik düzeyinin yetersiz olduğunu düşünenler nüfusun yüzde 65'i civarında kalmaya devam etti.

Bu, ayrılma taraftarlığına doğru kayışın ön koşullarını belirlediği için kritik bir faktör. 2005 yılında Katalan Parlamentosu teklif edilen Özerklik Reformu'nu onayladı ve 3. Bölüm'de tartışıldığı üzere PSOE ve PP partilerinin buna gösterdiği tepkiler Katalan seçmenlere büyük hayal kırıklığı yaşattı. Başkan Josè Luís Rodríguez Zapatero bu reformu destekleme sözünden cayarak, onun İspanyol Kongresi'nde onaylanmadan önce ciddi düzeltmelere tabi tutulmasını sağladı. O zamanlar iktidardaki PP partisinin lideri Rajoy, tüzüğe İspanya Anayasa Mahkemesinde itiraz etti. Bundan dört yıl sonra mahkeme tüzük metninin anahtar kısımlarını uygunsuz bularak Katalonya'nın özerkliğini kısıtladı.

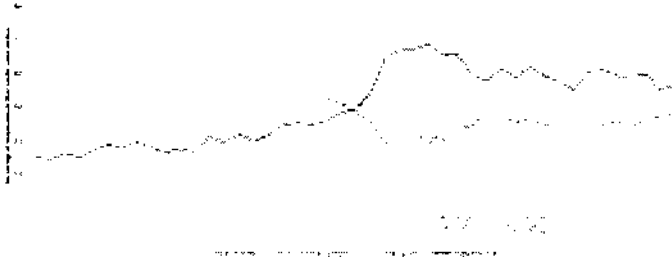
Çoğu kişiye göre Anayasa Mahkemesinin kararı Katalonya'nın bağımsızlık taleplerinin evriminde bir kırılma noktasıydı. Dahası bu kırılma, Halk Partisi'nin 2011'de hükûmet kurduktan sonra uyguladığı yeniden merkezîleştirme stratejisinden dolayı daha da ciddi bir hâl aldı. Rajoy hükûmeti, 2008 Ekonomik Krizi'ni kendi avantajına kullanarak pratikte özerk topluluklar üzerinde herhangi bir finansal özerkliği bastıran sıkı bir mali kontrol empoze etti.

Katalan Parlamentosunun onayladığı Özerklik Tüzüğü'ne yönelik düzeltmelerden ve alınan karşı karardan, PP hükûmeti tarafından 2011-2018 yılları arasında uygulanan yeniden merkezileştirme politikalarına kadar olan bu gelişmeler, Katalan özerkliğini destekleyenlerin İspanya'nın anayasal çerçevesindeki güvencelerin eksikliğine dair endişelerini ortaya koyuyor. İdareden yasama ve yargı kollarına kadar devlet kurumları, Katalan hükûmeti ve parlamentosunun yetkilerini kısıtlayıp etkisini azaltacak yeterli marja sahip. Bu yüzden Katalan Parlamentosu tarafından 2005'te onaylanan tüzüğün ana hedeflerinden biri, Katalonya'nın özerkliğini merkezî hükûmetin müdahalelerinden koruyacağına dair bir güvence sistemi kurmaktı. Fakat bu talep direkt reddedildi.

Anayasa Mahkemesinin kararının ve Halk Partisi'nin uyguladığı politikaların sonrasında nüfusun daha fazla ademimerkezileştirme isteyen kısmı açık bir ikilemle karşılaştı: Ya gitgide azalan ve güvenilmez hâle gelen kısıtlı bir özerkliğin statükosunu kabul edecek ya da özerklik ve İspanya'dan tam bağımsızlığa yönelik daha radikal bir talebe doğru kayacaktı. Gittikçe artan sayıda federalistin, ayrılma düşüncesini desteklemeye başlamasının sebebi buydu.

Anayasal tercihler tam merkezileştirme ile tam bağımsızlık arasında uzanan bir süreç olarak ele alındığında seçmenlerin büyük kısmının uzun bir süredir statükoyla tam bağımsızlık ara-

sında yer aldığı görülüyor. Ne var ki statükonun geriye, yeniden merkezileştirmeye doğru kaymasıyla bu seçmenler statükonun yerine gitgide bağımsızlığa yaklaştılar. Dolayısıyla Şekil 1’den de anlaşılacağı üzere ciddi oranda seçmen hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde bağımsızlığı desteklemeye başladı.

Şekil 1: Katalonya’da anayasal tercihler, 2006-2018 (Kaynak: CEO)

Pekâlâ, bu kadar kısa bir sürede gerçekleşen bu değişimi nasıl açıklayabiliriz? Buna yönelik birtakım alternatif açıklamalar bulunuyor. Bunlardan birincisi bağımsızlık yanlısı hareketi özellikle de Güney Avrupa’yı derinden etkileyen finansal krize gösterilen genel tepkiye bağlıyor. 2008’den 2014’e kadarki dönemde, Katalonya’da işsizlik oranıyla bağımsızlık hareketine verilen destek arasında dikkat çekici bir paralellik görüldü.

Genel anlamda, krizin gerçekten bir rol oynadığı öne sürülebilir. Kriz ilk olarak İspanyol hükûmetine mali yetkilerini yeniden merkezileştirme fırsatı verdi. İkinci olarak, eldeki kanıtlardan da görüldüğü üzere yeni bağımsızlık destekçilerinin bazıları, Katalonya’yla İspanya arasındaki negatif mali akışlara ek olarak İspanya hükûmetinin Katalonya’nın altyapısına yetersiz yatırım yapmasına ilişkin endişelerden dolayı harekete geçti. İspanyol hükûmetinin mali ve ekonomik politikalarının, Katalonya’daki krizin etkilerini muhtemelen artıran olumsuz

bir sonuç doğurduğu görüşü görece yaygınlaştı.

Ne var ki duruma daha yakından bakıldığında deneysel gerçeklerin krizin bağımsızlık hareketinin birincil ya da anahtar güdüsü olduğu düşüncesini desteklemediği görülüyor. Bunun en az iki sebebi bulunuyor. Birincisi, kriz 2014'te sona erdiğinde ve hem İspanya hem de Katalonya ekonomik gelişim rayına yeniden oturduğunda, krizin bağımsızlık hareketinin itici gücü olduğu düşünülse de bu hareket gücünü yitirip ortadan kaybolmadı. Bunun tam tersine güç kazandı; Ekim 2017'de bir referandum düzenledi ve Aralık 2017'deki Katalan seçimlerinde 2,1 milyon gibi mutlak bir oy sayısı ile rekor kırdı. İkincisi, yerel düzeyde bağımsızlık yanlısı oyların artışı ile işsizlik oranındaki artış arasında hiçbir korelasyon görülmedi.

İspanya'da oldukça yaygın olan ikinci bir açıklamaya göre bağımsızlığın gördüğü desteğin aniden büyümesi Katalan eğitim sistemi aracılığıyla milliyetçi endoktrinasyondan kaynaklanıyor. Ancak eldeki kanıtlar bu görüşü de desteklemiyor. Bağımsızlık taraftarlığına doğru gerçekleşen kayma, bir neslin diğerinin yerine geçmesinin sonucunda olmadı; bunun yerine nesiller boyunca, görece istikrarlı bir şekilde meydana geldi. Kaymanın şiddeti, hızı ve ait olduğu nesle mahsus yapısı okul endoktrinasyonu düşüncesiyle uyumlu değildi. Gerçekten de 65 yaşının üstündeki vatandaşlar (yani birlik yanlılarının devamlı bağımsızlık taraftarlarına aşağı yukarı yüzde 8 puanla üstün geldiği tek grubun) haricinde yaş ile bağımsızlık destekçiliği arasında net bir deneysel ilişki bulunmuyor.

Aynı zamanda bahsi geçen ani artışın endoktrinasyon hipotezinin öne sürdüğü üzere birincil olarak millî kimliğin uğradığı değişimlerden kaynaklanmadığını düşündüren sebepler de bulunuyor. Millî özdeşleşme Katalonya'da genel olarak katılımcıların öz kimliklerini "Yalnızca Katalan" ya da "İspanyol'dan ziyade Katalan" ve "Katalan'dan ziyade İspanyol" ya da "Yalnızca" ola-

rak ifade ettikleri bir ölçek aracılığıyla tespit ediliyor. Kimliklerini yalnızca Katalan olarak tanımlayanların oranı yıllardır istikrarlı bir şekilde yüzde 20 iken 2012'nin sonlarında aniden yüzde 30'a yükseldi. Bu, bağımsızlık taraftarlarının aniden çoğalmasından önce gelen kademeli bir değişimden daha çok, anayasal tercihlerdeki kaymaları takip eden hızlı bir artıştı. Dahası, bağımsızlığı destekleyenlerin oranı, kendilerini yalnızca Katalan olarak görenlerin oranından sürekli yüzde 10 puan üstünde kaldı.

Dolayısıyla burada bağımsızlık yanlısı Katalanların sayısındaki ani artışı siyasi bağlama bir tepki olarak ele alabiliriz. Daha fazla özerkliğin İspanya'da mümkün olmadığı algısı ve İspanyol merkezî otoritelerin gitgide belirgin bir şekilde yeniden merkezileştirme politikasına yönelmesi, geniş sayıda Katalan seçmeni tam bağımsızlık talep etmeye teşvik etti.

Yeniden gruplaşmaların ardından: 2013-2017

Bağımsızlık yanlılarının oranı 2013'ten beri seçimlerde yüzde 47-48 civarında kalarak görece istikrarlı bir ilerleme kaydetti. Bağımsızlık taraftarı partilerin 2015 ve 2017 yıllarında yapılan seçimlerde gördüğü destek de bu orandaydı. Dolayısıyla seçmenlerin 2010 ile 2013 yılları arasındaki yeniden gruplaşma süreci sona erdi ve şimdi artık daha istikrarlı bir konumda olduğumuz söylenebilir.

Yine de durumun görünür istikrarının ardına bakıldığında birkaç önemli şeyin değişime uğradığı anlaşılıyor. İlk olarak seçmen havuzundaki hareketliliğin artışı, bağımsızlık yanlısı partilerin seçimlerde gördüğü destekte yavaş ancak devamlı bir artışı beraberinde getirdi. 2012'de bu partiler 1,6 milyon, 2015'te de 1,9 milyon oy aldı. 2017'ye gelindiğinde ise bu rakam 2,1 milyona ulaştı.

Bu mütevazı eğilim, bağımsızlık karşıtı seçmenlerin artan se-

ferberliği tarafından etkisiz kılındı. 2017’de bağımsızlık karşıtı gruplar ilk büyük gösterilerini düzenledi ve 1,9 milyon seçmeni harekete geçirmeyi başardı.

İki cephede de görüşlerin gitgide daha sabit hâle gelmesi de ikinci bir eğilimi oluşturuyor. Aşırı bağımsızlık karşıtı Ciudadanos partisinin seçimlerde yakaladığı başarı, birlik yanlısı cephede artan bir kutuplaşmaya işaret ediyor. Ayrıca bağımsızlık yanlısı cephede yüzeyin altında da birtakım hareketler oldu. Bu değişimlerin bir göstergesi de şuydu: 2010’da bağımsızlığı birliğe yeğleyenlerin yüzde 35’inden fazlası kendilerine daha fazla seçenek sunulduğunda federal bir düzeni tercih ederken 2017’de bu rakam yüzde 20’ye düştü.

Bundan dolayı, 2013 ile 2017 yılları arasında, oldukça önem taşıyan yeniden gruplaşma süreci sona ermiş olmasına rağmen hem bağımsızlığı destekleyenlerin sayısındaki artışa hem de birlik yanlısı cephenin daha yoğun şekilde harekete geçmesine ve daha sabit görüşlere doğru genel bir eğilime yönelik küçük çaplı değişimlere şahit olduk.

Bağımsızlığı kim destekliyor?

Bağımsızlık taraftarlığı, beklenilenin aksine Katalan nüfusuna eşit şekilde dağılmıyor. Ayrılmayı destekleyenlerin ve ona karşı çıkanların profiline baktığımız zaman birtakım önemli farklılıklar kendini gösteriyor. Takip eden kısımda CEO’nun yayımladığı (Ekim 2017) kamu görüşü verilerinden faydalanarak bu farklılıkları keşfedeceğiz.

İlk olarak, Katalonya’da soy kütüğüyle yakından ilişkili olan ana dile dayalı dikkate değer bir fark bulunuyor. Birinci dilleri Katalanca olanların yüzde 82’si bağımsızlığı desteklerken evde İspanyolca konuşanların yalnızca yüzde 28’i ayrılma tercihinin paylaşıyor. Bu da Katalanca konuşup da bağımsızlığa karşı çı-

kanların oranı, İspanyolca konuşup da onu destekleyenlerden kayda değer ölçüde düşük olduğundan asimetrik bir bölünmeye dikkat çekiyor.

Dilin bu bağlamda ana belirleyici etkenlerden biri olduğu doğru olsa da ele alınan gruplar arasında başka önemli farklılıklar bulunuyor. Yaş ile alakalı olarak, seçmenler tarafından gösterilen destek, nüfusun en yaşlı kısmı haricinde farklı yaş grupları arasında görece benzer şekilde dağılıyor. Bağımsızlık karşıtı cephe yalnızca 65 yaş üstündeki kişiler için yüzde 8 puan gibi bir rakamla net bir avantaj elde ediyor. Diğer gruplar arasındaysa bağımsızlık yanlıları çoğunluğu oluşturuyor. Bu, Katalonya'daki siyasi gruplaşmaların evrimini öngörmede önem taşıyan bir öge olarak dikkat çekiyor.

Diğer değişkenlere baktığımızda da bazı farklılıklar kendini gösteriyor. Kadınlar bağımsızlığı erkeklerden yüzde dört puan daha az destekliyor. Bu durum büyük ölçüde yaş faktöründen kaynaklanıyor. Çünkü kadınlar genelde erkeklerden daha fazla yaşama eğilimindedir ve 65 yaş üstündeki nüfusun büyük bir bölümünü temsil ederler. Benzer şekilde dindar vatandaşlar da bağımsızlığı, aralarında ayrılma yanlılarının neredeyse yüzde 15 puanla geride bıraktığı dindar olmayan vatandaşlardan daha az destekliyor. Küçük şehirler ve kasabalarda yaşayanlar bağımsızlığı daha fazla desteklerken 1950 ile 1970 arasında Güney İspanya'dan gelen göçmenlerin çoğunluğunu barındıran orta ölçekli (nüfusu 50.000 ile 250.000 arasında değişen) şehirlerde yaşayanlar daha az destekliyor. Barselona'da ise bunun tam tersine, iki grubun başa baş olduğu görülüyor.

Sol-sağ özdeşleştirmesi de bağımsızlık desteğiyle yakından ilişkili bir faktör. Aşırı solda ve siyasi yelpazenin sol tarafında yer alanlar sırasıyla yüzde 67 ve 57'lik oranlarla ezici ölçüde bağımsızlık yanlısı iken merkezde ve sağda yer alanlar baskın olarak birliği destekliyor. Bir bakıma, İspanyol milliyetçiliğiyle

sağ arasında yapılan geleneksel ilişkilendirme, sol-sağ özdeşleştirilmesiyle ayrılma yanlılığına yönelik tercihler arasındaki bu yakınlaşmaya katkıda bulunuyor. Dolayısıyla buradaki nedenselliğin yönü net olarak saptanamıyor. Tam tersi bir ilişkinin söz konusu olması, yani bazı insanların bağımsızlık taraftarı ya da karşıtı oldukları için kendilerini sağcı veya solcu olarak tanımlaması da mümkün görünüyor.

Lider kim? Partilerin ve toplumsal hareketlerin rolü

Seçmenlerin yeniden gruplaşmasının arkasındaki ana güdü, büyük olasılıkla İspanyol kurumlarına yönelik yaygın bir tatminsizlik olsa da Katalan siyasi aktörlerin bunda bir rol oynadığı inkâr edilemez. Seçmenlerin tercihlerine göre yeniden gruplaşması genelde evrimleşen siyasi bağlama yönelik mekanik bir tepkiden ibaret olmuyor. İncelemekte olduğumuz durum da buna bir istisna oluşturmuyor. Belki de yeniden gruplaşmayı, yukarıda açıklanan evrimin bu süreçte merkezî rol oynayan bağımsızlık yanlısı siyasi partiler ve yerel hareketlerin ortaya koyduğu başarılı hareketlendirme stratejisinin doğurduğu etki olarak tanımlamak daha uygun olabilir.

Bağımsızlık yanlısı hareket, Katalonya'da her zaman mevcut olsa bile İspanyol Kongresi'nin Katalan Parlamentosu tarafından 2005'te onaylanan tüzük reformu teklifine yaptığı düzeltmeleri protesto eden ilk büyük gösterinin gerçekleştiği 2006 yılında momentum kazanmaya başladı. Bu gösteri açıkça bağımsızlık yanlısı bir duruşa sahip değildi ama hareketlenmenin bu karaktere büründüğü kısa sürede açıklık kazandı. 2007 yılında İspanyol hükûmetinin sistematik şekilde yetersiz yatırımlar yaptığı Katalan yolcu treni ağındaki kötü hizmeti hedef alan bir protesto, alenen bağımsızlık yanlısı bir yürüyüşe dönüştü.

Bundan daha önemlisi 2009'da yerel konsey, birkaç yerel

toplulukla Barselona'nın kuzeyinde yer alan küçük bir kasabada gayriresmî bir bağımsızlık referandumu düzenlemeye karar verdi. Referandumu yasaklamaya çalışan İspanyol hükûmetinin ve katılımcıları şiddetle bastırma tehdidinde bulunan İspanyol aşırı sağcı grupların ona açıkça karşı çıkması sonucunda, başka koşullar altında hiç göze çarpmayacak bir olay halkın kayda değer bir kısmının diline düştü. Bunu takiben Arenys de Munt'ta başlayan geniş çaplı bir bağımsızlık hareketi kartopu etkisi yaparak ülke genelinde bir referandum sürecini doğurdu. 2011'e gelindiğinde Barselona da dâhil olmak üzere Katalan şehirleri ve kasabalarının yarısından fazlası kendi oylamalarını düzenledi. Bunlar, gönüllüler ve yerel gruplar tarafından gayriresmî olarak organize edilmelerine ve katılım oranının yüzde 30'un altında kalmasına rağmen, bağımsızlık yanlısı yerel hareketlerin güçlenmesinde kritik rol oynadı.

2011 yılında bu oylamaların organize edilmesinde rol oynayan ve özellikle bu amaç için kurulan çok sayıdaki yerel siyasi grubun önemli bir kısmı, Assemblea Nacional Catalana (ANC) adında yeni bir kitle taban hareketi başlatmak için güçlerini birleştirdi. Günümüzde ANC'nin on binlerce üyesi ile geniş sayıda yerel ve sektörel kolu bulunuyor. Eylül 2015'te Katalan Parlamentosunun sözcüsü seçilen ilk başkanı Carme Forcadell ile onun ardından başkanlık koltuğuna oturan Jordi Sánchez, bağımsızlık referandumunda oynadıkları rolden dolayı dokuz yıl hapis cezasına çarptırıldılar ve bugün hâlâ hapisteler.

Francocu diktatörlük döneminde Katalan dilini ve kültürünü korumak için kurulan Òmnium Cultural adlı kültür örgütü, ANC ile gitgide artan siyasi bir duruş benimseyerek kayda değer ölçüde üye kazandı. Òmnium başkanı Jordi Cuixart da bugün siyasi mahkûmlardan bir diğer isim. Cuixart'ın Mart 2019'da Yüksek Adalet Mahkemesinde verdiği ifadenin ardından Òmnium'un üye sayısı 160.000'e yükseldi. Bu gruplar, günümüz Ka-

talonya'sında gerçekleşen en büyük siyasi gösterileri organize ettiler. 2012 yılından bu yana her sene millî Katalan Günü'nün anıldığı 11 Eylül'de bağımsızlık taraftarı yürüyüşlere 800.000 ile 1 milyon arasında kişi katılıyor.

Bu geniş çaplı gösteriler yalnızca şimdiye kadar son derece aktif olan, sıkıca örgütlenmiş bir taban hareketinin en görünür kısmını temsil ediyor. Bir bakıma bunu bağımsızlık yanlısı bir hareketi belirleyen ana özelliklerden biri olarak görebiliriz. Katalonya'da 2009 ile 2017 yılları arasında örgütler, gönüllüler ve katılımcılardan meydana gelen sıkı bir ağ oluştu. Bağımsızlık yanlısı partiler 2,1 milyon civarında oy aldı ve bağımsızlık gösterileri 1 milyonun üstünde katılımcı topladı. Böylelikle seçmen başına düşen gösterici oranı (0,5) dikkat çekici ölçüde yüksek bir rakama ulaştı.

Şimdiye kadar bağımsızlık için düzenlenen tüm yürüyüşler ve etkinlikler barışçıl bir kutlama havasında yapıldı. Bu da bazı gözlemcileri katılımcıların bağıllık derecesini sorgulamaya itti. Ancak 1 Ekim 2017'de 2,3 milyon kişinin İspanyol polisinin şiddetli müdahalesine rağmen referanduma katıldığı gerçeği, bunun hem geniş çaplı hem de yoğun bir hareket olduğunu ifade ediyor. Yani Katalan seçmenlerin yüzde 43 gibi kayda değer bir kısmı, bağımsızlık yolunda yürümek için kişisel riskler almaya hazırды.

Daha genel bir perspektiften bakıldığında, bahsi geçen taban hareketlerin merkeziliği ve siyasi hareketlenmeler, sosyal sermayenin Katalan bağımsızlık hareketi için kritik bir varlık ve üretim mekanizması olarak taşıdığı öneme işaret ediyor. Bu hareket, açıkça bağımsızlık yanlısı olan örgütlerin yanı sıra, o ya da bu şekilde ona destek olan spor kulüplerinden kültür ve sanat derneklerine kadar geniş sayıda siyasi olmayan kurum ve kuruluşla bel bağladı.

Bu durum, tekrarlı çabalara rağmen takipçilerinden benzer

düzeyde katılım sağlamayı başaramayan bağımsızlık karşıtı gruplarla belirgin bir karşıtlık oluşturuyor. Çoğu zaman birlik yanlısı sokak gösterilerine önderlik edenler; küçük çaplı, milliyetçi, aşırı sağcı İspanyol gruplarına bağlı militant, dış gruplardı. Ama 2017'deki yürüyüş bir istisnaydı: Birlik yanlısı gruplar, boyutları bakımından bağımsızlık yanlısı hareketin düzenledikleriyle kıyaslanması mümkün olmasa da nihayet geniş çaplı olduğu söylenebilecek protestolar organize ettiler.

Siyasi partiler, dengesizlik

Katalan parti sistemi demokratik dönemin ilk yıllarında biçimlendi ve 1984 ile 2010 yılları arasında dengesini korudu. Bu zaman aralığında siyasi partilerin sayısı ve göreceli seçmen desteği payı fazla değişime uğramadı. Son birkaç senede Katalan seçmenlerin siyasi tercihlerinde görülen yoğun değişimler, Katalan partilerin seçim sahnesinde benimsediği politikaları koşullandırdı. Katalan siyasi parti sistemi son yirmi yıldır hayli dengeliydi. Fakat bağımsızlık yanlısı hareketlerin aniden yükselişe geçmesi bu dengeyi bozdu. Görünüşe bakılırsa bu durum, büyük ihtimalle yeni bir parti sistemini doğuracak.

Katalonya'da siyasi tartışmalar bugüne dek biri alışıldık sol-sağ ideolojisi, biri de ademimerkeziyetçilik tercihleri tarafından belirlenen iki boyuta sahip oldu. Farklı ekonomik ve toplumsal politikaları temel alan ideolojik boyut, genellikle birçok ülkede siyasi tartışmaların ana ve sıklıkla eşsiz olan konusunu temsil ediyor.

Ademimerkeziyetçilik boyutu çoğunlukla federasyonlarda, özellikle de çok uluslu devletlerde ön plana çıkıyor. Bu boyutta uygulanan politikalar siyasi partilerin karar gücünü farklı hükûmet düzeyleri arasında dağıtılmasına yönelik iddialarına göre belirleniyor.

21. yüzyılın ilk on yılına kadar Katalan toplumunun ideolo-

jiyle alakalı siyasi tercihleri aşırı sağdan aşırı sola kadar geniş bir yelpazeye yayılıyordu. Buna rağmen söz konusu ademimerkezeleştirme olduğunda siyasi tercihde ılımlı dağılımlar görüldü. Ortada farklı ademimerkezeleştirme düzeylerine yönelik iddialar vardı ancak aşırı uçlara bakıldığında, bu iddialar nüfusun çok küçük bir kısmını oluşturan azınlıklara aitti. Bu yüzden ana siyasi partilerin ademimerkezeleştirme meselesiyle alakalı politikaları ılımlıydı.

2010 yılına kadar Katalan parti sistemi beş partiden oluşuyordu. CiU bu dönemde seçmenlerden en fazla destek gören merkez-sağ koalisyonuydu. En fazla oy alan ikinci partiye Sosyalist Katalan partisi PSC oldu. Diğer iki parti seçmenlerden daha az destek görmelerine rağmen dönemin farklı hükûmetlerini destekleyen koalisyonlarda önemli roller oynadılar: PP ana İspanyol sağ partisiyken ERC tam bağımsızlığı uzun vadeli bir hedef olarak benimseyen bir Katalan sol partisiydi. Son olarak Iniciativa per Catalunya-Verds-Esquerra Unida i Alternativa (ICV-EuiA), yeşil ve eski komünist partilerden oluşan solcu bir koalisyondu.

Bu partilerin büyüklüğü sayesinde çoğunluk koalisyonları, bahsi geçen konuların ikisinde de partiler arasında farklı türde çapraz ideolojik uzlaşmalara varabiliyordu. Ne var ki 1990 ile 2010 yılları arasında tüm parlamenter çoğunluklar, partilerin ideoloji boyutuna bağlılıklarına dayalı olan koalisyonlar belirlendi. Bu dönemde iki tür hükûmet vardı: Bunlardan biri CiU tarafından PP desteğiyle kurulanlar, biri de PSC'nin ICV-EuiA ve ERC ile kurduğu bir sol koalisyon hükûmetiydi. Ademimerkeziyetçilik meselesi de ideoloji meselesinin belirginliğinden dolayı açıkça gölgede kalıyordu.

Bağımsızlığı destekleyen taban hareketlerinin yükselişe geçmesi ve seçmen tercihlerinin bağımsızlığa doğru kaymasıyla Katalan parti sisteminin, 20 yıldan uzun bir süre sergilediği denge- nin çoktan geride kaldığı görülüyor. Katalan toplumunun siyasi

tercihlerinin değişime uğradığı açıkça anlaşılıyor ve anketler de tam bağımsızlığa yönelik geniş çaplı bir desteğe işaret ediyor. 2012'ye dek seçmenlerin ademimerkeziyetçilik meselesine dair tercihleri ılımlıydı ve bu boyutun orta katmanına odaklanıyordu. Bu tercihler günümüzde ademimerkeziyetçilik boyutunun aşırı uçlarına, ılımlı görüşleri büyük ölçüde terk edip ağırlıklarının çoğunu tam ademimerkeziyetçilik gibi aşırı bir uca, yani ayrı bir devletin oluşturulmasına yükleyecek şekilde yayıldı. Buna ek olarak, bağımsızlık yanlısı popüler hareketlerin sergilediğı güç ve ağır karakter, seçmenlerin ademimerkeziyetçilik meselesinde ortaya konulan aşırı politikalara yönelik tercihlerinin yoğunlaşmış olabileceğine işaret ediyor. Böylece iki boyutun göreceli belirginliğinin, ademimerkeziyetçiliğın zamanla çok daha dikkat çekici ve kutuplaşmış hâle gelmesiyle dramatik ölçüde değiştiğı görülüyor. Ayrıca seçmenlerin ademimerkeziyetçilik meselesiyle ilişkili olarak daha radikal görüşler benimsemeye başlaması, bu dönemin seçimlere katılım oranındaki artışı açıklıyor.

Seçmenlerin ademimerkeziyetçiliğe yönelik tercihlerindeki kayma, Katalan siyasi sahnesine üç yeni partinin girmesiyle eş zamanlı olarak gerçekleşti. Bunlardan biri olan Ciudadanos, ideoloji boyutundaki konumu tam belirli olmasa da aşırı bir İspanyol milliyetçiliğini benimsiyor. Bu partinin ortaya çıkışı, var olan merkeziyetçi partilerin platformlarında eşi bulunmayan aşırı bir merkeziyetçiliğe yönelik tercihlerdeki yoğun artışla açıklanabilir. CUP ise yerel düzeyde kurulan ve hem tam bağımsızlığa hem de aşırı sol ideolojisine yönelik güçlü tercihleri olan bir Katalan partisi. Son olarak Podemos, siyaset arenasına başarılı bir şekilde atılan ve 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinden bu yana bu başarıyı sürdüren İspanyol sol partisi. Bu parti Katalonya'da ICV ile kurduğı koalisyonla seçimlere katıldı ve bağımsızlığın yerine statükodan daha fazla ademimerkeziyetçiliğın gerekliliğini savundu.

Ardı arkası kesilmeyen geniş çaplı gösterilerle ifade bulan

bağımsızlık taleplerinin güçlülüğü, kamu anketleri sayesinde görünür hâle gelen istikrarlı bağımsızlık taraftarlığı ve Katalan siyaset sahnesine yeni partilerin girmesi var olan partileri yeni bir seçim senaryosuyla yüz yüze getirdi. Bunların belirledikleri politikaların genel duruşu yirmi yıldan uzun bir süre rahatça sabit kalmıştı. Fakat ortaya çıkan yeni senaryo, onları seçmenlerin tercihlerinde görülen dramatik değişimlerin ve yeni partilerin sahneye girişiyle kendisini gösteren zorluğun karşısında rekabet içerisinde kalmak için duruşlarını değiştirmeye itti.

Pekâlâ, geleneksel partiler bu duruma nasıl uyum sağladı? Bir yandan, PP ile ERC gelişmelere çok kolay ve doğal bir şekilde adapte oldu. PP, kazandığı seçim bölgelerini açıkça merkezîyetçilik yanlısı olan rakip parti Ciudadanos'a kaptırmamak için duruşunu ılımlılıktan aşırı merkezîyetçiliğe kaydırды. ERC, uzun vadeli tam bağımsızlık hedefiyle beraber ılımlı ademimerkezîyetçilikten, açık ve net bir tam bağımsızlık yanlılığına kaydı. Bu, partinin tarihsel platformu her zaman tam bağımsızlık isteklerini dile getirdiğinden kolay bir değişim oldu. ICV'nin seçtiği strateji ise Podemos'la bir seçim koalisyonu oluşturarak, ideoloji boyutunda solcu bir duruş benimseyip ademimerkezîyetçilik mevzusunda müphem kalmak oldu.

Adapte olma ihtiyacı iki büyük parti için daha dramatik sonuçlar doğurdu. PSC ciddi içsel çalkantılarla boğuştu. Büyüyen gerilimler partide bağların kopmasına neden oldu. Birkaç küçük bağımsızlık yanlısı grup yeni partiler kurmak için ondan ayrıldı. Geride kalan büyük grup ise merkezîyetçi bir duruş benimsedi. Bunun sonucunda PSC'nin seçmenlerden gördüğü destek ciddi oranda azaldı. CiU, parti içinde artan gerilimlere liderlerinin ikisine iki ayrı mesaj içeren konuşmalar yaptırarak cevap verdi. Bu çelişkili platform stratejisi, CiU'nun aslında iki farklı partiden (Convergència Democràtica de Catalunya ve Unió Democràtica de Catalunya) oluşan uzun süreli bir koalisyon olması sayesinde

uygulanabildi. Parti çatısı altında benimsenen çelişkili yaklaşımların doğurduğu gerilim 2015'in yazında koalisyonun dağılmasına neden oldu.

Başkan Artur Mas partisi CDC'nin geçiş dönemine kılavuzluk ederek onun seçmen platformunu bağımsızlık yanlısı bir duruşa adapte etti. Buna ek olarak 2014 yılının Kasım ayında gayriresmî bir bağımsızlık oylaması düzenledi ve sonradan ERC'nin yanı sıra birkaç bağımsız partiyle Junts pel Sí adında bir seçim koalisyonu kurdu. Bu koalisyon, açık bir bağımsızlık platformunda rekabet ederek Eylül 2015'te Katalan Parlamentosu seçimlerinin galibi oldu. Ne var ki Mas, CUP'nin desteğini almak için yaptığı anlaşmanın gerektirdiği üzere, bu galibiyetin ardından başkanlık görevini Carles Puigdemont'a devretti. Böylece Puigdemont'un koalisyon kabinesi, 1 Ekim 2017'deki özerklik referandumunu beraberinde getirecek olan bağımsızlık yönergesiyle görev başı yaptı.

İmkânsız bir uzlaşma

Muazzam boyutlara ulaşan taban hareketler, seçim anketlerinden de anlaşıldığı üzere bağımsızlığa yönelik tercihlerin artmasının ve ülkenin genel siyasi atmosferinin etkisiyle hükûmetten bir cevap alacaklarını düşünerek siyasi liderlere net taleplerde bulundular. Hem İspanyol hem de Katalan hükûmetleri ve siyasi partileri buna bir tepki göstermek zorunda kaldı. Özellikle de Katalan ve İspanyol hükûmetlerinin başkanları savuşturulması olanaksız bir zorlukla karşı karşıya kaldılar.

İlk önce Mas, sonra da Puigdemont olmak üzere Katalan başkanları, Katalan halkının büyük bir kısmının bağımsızlık referandumuna yönelik ısrarlı taleplerini karşılamak istediler. Başkan Rajoy ise bu duruma bağımsızlık taleplerine herhangi bir şekilde tepki göstermeyi reddederek cevap verdi. Hatta uzun bir

süre Katalonya'da siyasi bir sorunun var olduğunu bile kabul etmeye yanaşmadı. Bu aykırı tepkiler uzlaşmayı neredeyse imkânsız hâle getirdi. Ancak mevcut koşullar göz önünde bulundurulduğunda ortada rasyonel siyasi hesaplarla çelişen bir şey yoktu.

İlk olarak Katalonya, nüfusunun İspanya'nın toplam nüfusunun yalnızca yüzde 15,7' sine karşılık gelmesi sebebiyle İspanyol seçmen havuzunun sadece küçük bir kısmını oluşturuyor. Dahası, Rajoy'un başkanlık ettiği İspanyol muhafazakâr parti PP'nin, geçmişte Katalonya'dan gördüğü ortalama destek hiç yüzde 20'nin üstüne çıkmadı. Böylece, Katalan seçim bölgelerinin kayda değer bir kısmı Başkan Rajoy'u taleplerini karşılamadığı için cezalandırmaya karar verseydi bile bunun ülke çapında seçim sonuçlarına etkisi dramatik boyutlarda olmazdı. Ayrıyeten, Katalan seçmenlerin Başkan Rajoy'un partisine sadık kalan kısmı kesinlikle bağımsızlığı destekleyen seçmenlere karşılık gelmiyor. Dolayısıyla Katalan seçmenlerin büyük bir bölümü bağımsızlık yanlısı olsa bile Halk Partisi şimdiye kadar bahsi geçen taleplere tepkisiz kalarak, seçim şanslarına zarar vermediklerini varsayarak hata yapmış gibi görünmüyor. Benzer şekilde Başkan Rajoy'un da popüler talebi karşılamaya yönelik seçimlerle alakalı hiçbir teşviki yoktu. Buna ek olarak, onun İspanya'nın bölünmezliğini temel alan ideolojisi ve hedeflediği seçmen desteğini İspanya'nın geri kalanından sağlama ihtiyacı, o, bu bağlamda herhangi ölçüde bir ideolojik zayıflık gösterseydi tehlikeye girerdi. Sonuç olarak Rajoy'un popüler bağımsızlık talebi karşısında harekete geçmeme hatta onu görmezden gelme kararı mantıklı bir hamle olarak kendini gösteriyor.

Öte yandan Katalan başkanların gördüğü seçmen desteği yalnızca Katalan seçim bölgelerinden geliyordu. Onun için seçmenlerden gelebilecek olası bir misilleme bu desteği ciddi ölçüde zayıflatırdı. Ayrıca bu desteğin çoğunluğu toplumun bağımsız bir Katalan devleti istediğini gösteren geniş bir parçasına karşılık

geliyordu. Dolayısıyla Katalan başkanları, bu seçmenlerin desteğini almaya devam etmek için popüler taleplere karşılık vermek durumundaydılar. Tepkisiz kalmak büyük bir oy kaybını beraberinde getirirdi.

Katalan ve İspanyol hükümetlerinin uygulayabileceği ideal stratejiler birbirine tamamen zıt olduğundan, onların Katalan toplumunun taleplerine ortak bir çözüm bulamaması şaşırtıcı görünmüyor. Tüm uzlaşma olasılıklarını ortadan kaldıran çıkar çatışmasının kökeninde de bu durum yatıyordu. Başkanların seçimlerle alakalı olarak karşılaştığı siyasi çıkarlar birbiriyle hiç uyuşmuyordu. Bir yandan bu çıkarlar Katalan başkanlarını bağımsızlık taleplerine tam destek sunmaya iterken, diğer yandan İspanyol hükümetini bunları göz ardı edip cevapsız bırakmaya itiyordu.

Bibliyografik notlar:

Katalonya’da halkın bağımsızlığa gösterdiği desteğin evrimi bugüne kadar bir dizi akademik eserde tartışıldı. Bkz. J. Muñoz ve R. Tormos, “Economic expectations and support for secession in Catalonia: between causality and rationalisation”, *European Political Science Review*, 7 2, 2015. T. Rodon ve M. Guinjoan’ın kaleme aldığı “When the context matters: Identity, secession and the spatial dimension in Catalonia” (*Political Geography*, 2018) bağlamsal faktörleri ele alırken M. J. Hierro ve A. Gallego’nun kaleme aldığı “Identities in between: Political conflict and ethnonational identities in multicultural states” (*Journal of Conflict Resolution*, 62 6, 2018) adlı metin kutuplaşma sürecine dair kanıtlar sunuyor. Aynı zamanda bkz. E. Aragones ve C. Ponsati, “Negotiations and political strategies in the contest for Catalan independence”, X. Cuadras-Morató tarafından düzenlenen *Catalonia: a New Independent state in Europe?* (Abingdon, 2016) adlı eserde. J. B. Culla’nın kaleme aldığı *El tsunami. Com í per què el sistema de partits català ha esdevingut irreconeixible* (Barselona, 2017) adlı eser Katalan parti sistemini analiz ediyor.

5. Bölüm

Bağımsızlığın ekonomik faydaları ve bedelleri

Yeni bir devlet oluşturmak özünde siyasi bir karar olsa da onun aynı zamanda detaylı olarak irdelenmesi gereken, önemli ekonomik sonuçlar doğurabilecek bir karar olduğu inkâr edilemez. Aslına bakılırsa bağımsızlığın beraberinde getirdiği ekonomik sonuçlar o kadar önemlidir ki onun taraftarlarıyla aleyhtarları arasında cereyan eden en kayda değer tartışmaların kaçınılmaz olarak merkezine otururlar. Dahası bu mevzuların ayrılma yanlılığı ve karşıtlığına ilişkin popüler desteği belirleyen anahtar bir faktör olduğu kesin olarak biliniyor. Bu tespitin doğruluğu hem Quèbec ile İskoçya'da yapılan referandumlar sırasında hem de bağımsız bir Katalan devletinin olasılığına yönelik güncel tartışmalarda açıkça görüldü. Okumakta olduğunuz bölüm, Katalonya'nın nihayetinde yeni, bağımsız bir devlet haline gelmesinin doğuracağı ana ekonomik sonuçları değerlendirmeye odaklanıyor. Bu amaçla erişmek için Katalan ekonomisinin hem uzun vadede doğacak anayasal atmosferde karşılaşılabilecek ana fırsatları ve tehditleri hem de karmaşık olması muhtemel yeni bir statüye geçiş döneminde türeyen ekonomik riskleri tespit edip irdeleyeceğiz.

Bağımsız bir Katalonya, coğrafi olarak bugünün Avrupa Birliği'nin (AB) içerdiği ülkelerin çoğundan daha küçük olurdu. Yaklaşık 32.000 km²'lik bir alanı kaplayan ve İspanya'nın yalnızca yüzde 6,3'ünü meydana getiren toprakları onu Belçika'dan biraz daha büyük bir ülke yapıyor. Öte yandan yüzde 16,2 gibi bir

rakamla İspanya nüfusunun çok daha büyük bir kısmını barındırıyor. Kesin konuşmak gerekirse bu oran Bulgaristan'ın nüfusunun biraz fazlasına ve 13 devletin kendisinden daha az nüfusa sahip olduğu AB'deki tüm ülkelerin nüfus ortalamasına denk gelen 7,5 milyon kişiyi buluyor.

Katalonya, gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYİH) yüzde 20,1'ini ürettiği için ekonomik bakımdan İspanya'nın en fazla önem taşıyan bölgesi oluyor. Buna ek olarak çeşitlendirilmiş bir ekonomik yapı ve ticaret ile yatırıma görece açık bir yaklaşım taşıyor. 2015 yılında -mevcut piyasa fiyatlarında katkıda bulunduğu GSYİH ölçülerek hesaplanan- ekonomik boyutu baz alındığında Katalonya, varsayımsal bir AB29 sıralamasında 14'üncü sırada, Finlandiya'nın hemen altında yer alıyor. Ayrıca görece zengin bir bölge olduğundan, kişi başına düşen millî gelir düzeyi İspanya ortalamasından kayda değer ölçüde yüksek bir rakama (yüzde 19,3) karşılık geliyor. Katalonya AB dâhilinde de görece zengin bir bölge olarak öne çıkıyor. Kişi başına düşen millî gelir ortalamasının yüzde 10 üstünde kalarak onu Birleşik Krallık ile Fransa arasına yerleştiriyor.

Katalonya bağımsızlık kazansaydı Katalan vatandaşlar, nüfusu 46 milyonu aşan bir ülkenin parçası olmayı bırakarak çok daha küçük bir devleti meydana getirirdi. Acaba bu durum onların ekonomik geleceğini nasıl etkilerdi? Ekonomi alanındaki modern araştırmalara göre boyut ile gelişimin, yani ülkelerin -genel olarak nüfus ile ölçülen- boyutlarının ekonomik performansları ile doğru orantılı olduğuna işaret eden sağlam bir kanıt bulunmuyor. Küçük ülkelerin sistematik bir şekilde üst sıralarda yer aldığı rekabetlilik, gelişim ve mutluluk düzeyi sıralamaları da boyutun ekonomik başarıda belirleyici bir faktör olmadığı düşüncesini onaylıyor. Bu perspektiften bakıldığında ayrılmanın Katalonya'nın ekonomik geleceğini önemli ölçüde etkilemesi için bir sebep bulunmuyor.

Aslına bakılırsa dünyadaki ulusların sayısı ve boyutlarının geçirdiği evrim uzun bir zamandır ekonomistler ve toplum bilimciler tarafından takip ediliyordu. Bu sayede son 70 yılda dünyadaki ülkelerin sayısının artış göstererek 190'ın üstüne çıktığını, böylece rekor bir rakama ulaştığını ama neticede görece ortalama boyutlarının azaldığını biliyoruz. Yani sonuç olarak günümüzde eskisinden çok daha fazla ülke var ve bunlar 1945'te olduklarından çok daha küçükler. Aynı zamanda uluslararası anlaşmaların, ticareti, ekonomik iş birliğini ve entegrasyonu teşvik eden örgütlerin (örneğin Avrupa Birliği) de çoğaldığı görülüyor. Modern ekonomik teori bu gelişmeleri açıklamak için ilk olarak ekonomik küreselleşmenin, ikinci olarak da milletler arasındaki çatışmaları çözüme kavuşturmak için orduyu kullanmaktan kaçınmanın etkilerini vurguluyor.³ Büyük devletler, sundukları ana avantajlardan bazılarını (örneğin daha geniş pazarlara erişim ve içsel çatışma durumlarında millî çıkarların daha etkili şekilde savunulması) uluslararası kurumlara üye olarak elde edebildiğinde ideal siyasi yapı olmaktan çıkıyor. Dünyanın yeni ideal siyasi örgütlenme biçimi, kamu mallarına ve bunların üretiminde kullanılan ölçek ekonomilerine yönelik özel tercihlerin varlığı gibi faktörlere bağlı olarak iki düzeyli bir hükûmet yapısına sahip olacak gibi görünüyor. Bu birinci düzeyde küçük ülkeler sağlık, eğitim ve gelir dağılımı programları gibi kamu refahına yönelik hizmetleri sağlıyor. İkinci düzeyde ise AB gibi uluslararası kurumlar pazar denetleme, rekabet ve parasal politikaları belirleme gibi geleneksel hükûmet işlevlerini üstleniyor. Biraz paradoksal olarak, bu görüşe göre, dünyadaki ülkelerin çoğalmasından belli olan yükselen siyasi parçalanma seviyelerinin arkasında, ticaretin gitgide artan küreselleşmesi ve devletler arasındaki siyasi iş birliğinin yoğunlaşmasının işaret ettiği içsel entegrasyon artışı yatıyor.

3 Bkz. Alesina ve Spolaore (2005) ve Gancia, Ponzetto ve Ventura (2017).

Çok az sayıda kişi, Katalonya'nın Avrupa bağlamında zengin ve bayındır bir ülke olmaya devam etmesini sağlayacak ekonomik potansiyeli taşıdığından kuşku duyuyor. Onun çeşitli alanlara yayılmış, görece modern bir ekonomisi bulunuyor. Ticari bakımdan dünyaya açıklığıyla biliniyor ve başkenti Barselona devamlı Avrupa'daki en ilgi çekici şehirler arasında sıralanıyor. Katalan ekonomisi taşıma ekipmanları, kimyasallar, ilaçlar, gıda işleme, bilişim ve iletişim teknolojileri ve lojistik gibi birçok sektördeki yabancı yatırımın varlığından büyük fayda görüyor. Ayrıca İspanya'daki en iyi üniversitelerden ve araştırma merkezlerinden bazılarını barındırıyor. Uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında, bağımsız bir Katalonya, ekonomik başarının ülkelerin rekabetçiliğini belirleyen faktörlere (örneğin kurumlar ve ekonomik politikaların kalitesi, toplumsal kaynaşma, eğitim ve insan sermayesi, fiziksel altyapılar, ticarete açıklık, pazar rekabetinin ve yenilikçiliğin teşviki) dayalı olan bir diğer küçük ve görece zengin Avrupa ülkesi hâline gelebilir. Ne var ki kısa vadeli bir perspektiften bakıldığında durum o kadar da iyimser görünmeyebilir. Bağımsızlık sürecinde ele alınması gereken ve Katalan vatandaşlarının şirketleri için ciddi masraflar doğuracak bir dizi önemli geçiş süreci meselesi bulunuyor. Bu, Katalanlar için ayrılmayı travmatik bir deneyim hâline getirebilir.

Geçiş masrafları, ayrılma sürecinde, ana devlet ile ayrılan devlet arasındaki iş birliğinin düzeyine kritik bir şekilde bağlı olabilir. Günümüzde AB'nin ve Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birliği'nin parçası olan Katalonya'nın durumunda ayrılma süreciyle ilişkili olarak farklı üye devletlerin ve AB kurumlarının eylemleri ve tavırlarını göz önünde bulundurmamak büyük bir önem taşıyor. Bütün bunlar geçiş masraflarını belirsizleştiriyor ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde farklı siyasi aktörlerin stratejik etkileşimine büyük ölçüde bağlı hâle getiriyor. Buna örnek olarak Katalan bağımsızlık taraftarlarının eldeki mevzuu

(yani bir referandum üzerinde anlaşmaya varma mevzusunu) çözüme kavuşturmak için İspanyol otoritelerle demokratik bir süreç bulmaya ve bunu takiben ayrılma koşullarına dair iyi niyetli müzakerelere girmeye istekli olduğu açıkça görülüyor. Bu yaklaşım geçiş dönemine netlik kazandırır ve bağımsızlık sürecinde temel mevzuların üstündeki belirsizliği azaltır. Ancak İspanyol hükûmeti ve müttefikleri, tam olarak bu sebeplerden ötürü böyle bir anlaşmaya yanaşmamak için ihtiyaç duydukları tüm gerekçeleri elde etmiş oluyor. Böylece geçiş süreci olabildiğince zorlaşıyor, potansiyel masrafları artıyor ve halkın bağımsızlığa gösterdiği destek azalıyor.

Bağımsız bir Katalonya'nın elde edeceği en büyük ekonomik fırsat, onun daha fazla siyasi güç elde etmesinin direkt bir sonucu olurdu. Mali kaynakları tamamıyla kontrol etme ve özerk ekonomik politikalar belirleme yetkileri bağımsızlığın doğurduğu ana fırsatlara tekabül ediyor. Orta ve uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında, bu fırsatlar Katalonya için daha güçlü bir ekonomik büyümeyi ve daha yüksek bir refah düzeyini mümkün kılıyor. Onun için ana ekonomik büyüme faktörlerinden bazılarıyla (örneğin altyapı, eğitim, araştırma ve geliştirme) kamu harcama düzeyi arasındaki ilişkiyi hesaba kattığımız zaman bağımsızlığın hem Katalanların harcanabilir gelirini hem de orta vadede ekonomik büyüme olasılıklarını arttırması oldukça muhtemel görünüyor. Tabii ki bu sonucun birkaç sebepten ötürü, özellikle de karmaşık bir geçiş süreci söz konusuysa hiç tartışmasız kabul edilmemesi gerekiyor. İlk olarak yeni devlet ilk yıllarında bayağı borca girerdi. Bu da şüphesiz onun mali politikalarını ciddi ölçüde etkilerdi. İkinci olarak ise onun ekonomik politikaları etkili şekilde idare etmek için başlangıçtan itibaren sağlam kamu kurumlarına ve dürüst, yetkin siyasetçilere ihtiyacı olurdu.

Siyasi gücün artışı daha iyi ekonomik fırsatları beraberinde getirir

İspanya'daki mevcut bölgelerarası vergi ve harcama dağılımı sistemi bağımsızlığın doğurduğu mali riskleri minimuma indirgerdi. Çünkü bağımsızlık Katalonya'dan İspanya'nın geri kalanına giden yıllık negatif net mali akışı derhâl durdururdu. Buna ek olarak Katalan devletinin hâlihazırda vatandaşlarının faydalandığı kamu hizmetlerini finanse etmek için ihtiyaç duyduğu mali geliri fazlasıyla toplayacağını garantilerdi. 2002'den 2014'e kadarki dönem analiz edildiğinde; Katalonya'nın mali dengesizliği (yani Katalonya'ya ayrılan tüm merkezî hükûmet harcamaları arasındaki farktan merkezî hükûmetin Katalonya'dan topladığı tüm vergiler çıkarıldığında elde edilen rakam) Katalan hükûmeti tarafından yıllık ortalama GSYİH'sının yüzde 6 ile 8,3'ü olarak hesaplandı. İspanyol hükûmeti de İspanya'daki tüm bölgeler için bölgesel mali akışlara dair birtakım hesaplamalar yayımladı. Fakat bunlarla Katalan hükûmetinin hesapları arasında birden fazla metodolojik fark bulunduğundan direkt bir kıyaslama yapılamıyor. Bunun haricinde, İspanyol hükûmeti tarafından yayımlanan rakamlar sistematik olarak Katalan hükûmetinin -2011, 2012 ve 2013 yılı için geçerli olan- hesaplarında yer alan değerlerin yaklaşık yüzde 80'ine karşılık geliyor. Bulunan kesin rakamlar değerlendirmeler için kullanılan hesaplama yöntemlerine bağlı olarak değişiyor. Böylece yeni Katalan devleti -İspanyol hükûmetinin yüksek seviyedeki kamu borcundan ve bu borcun tahmin edileceği üzere ortaya çıkacak iki yeni devlet arasında bölünecek olması durumundan dolayı- muhtemelen hayatına ağır borçlar yüklenerek başlayacak. Bu da kuşkusuz onun mali politikalarını kısıtlayacak olsa da Katalonya'nın İspanyol merkezî hükûmeti ile arasındaki uzun süreli mali dengesizliğin tersine çevrilmesi, ona mali güvenilirliğini inşa etmeye başlaması ve maliyesinin sürdürülebilirliğini garanti altına alması için net

bir fırsat sunacaktır. Aslına bakılırsa Katalonya'nın İspanya'dan daha zengin olduğu, daha düşük bir işsizlik oranına sahip olduğu ve bağımsızlıktan sonra mali olarak daha iyi bir durumda olacağı hesaba katıldığında, onun büyük ihtimalle daha iyi bir kredi notuna ve böylece daha düşük bir risk primine sahip olacağı da anlaşılıyor.

Bağımsızlık yanlıları ayrıca İspanyol merkezî hükûmeti tarafından tasarlanıp uygulanan kamu politikalarının; Katalan ekonomisinin ve endüstri, turizm ve ithalat sektörlerinin ağır yüküyle kamu sektörünün hafif yükünün sık sık aralarında sıralandığı özgüllüklerinin perspektifinden bakıldığında çoğu zaman ideal olmadığını öne sürüyor. Böylece Katalan otoriteler, Katalan şirketleri ve vatandaşlarının ihtiyaçlarıyla tercihlerini daha iyi karşılayan farklı politika tedbirlerini uygulayabilecek hâle geleceğinden ekonomik politikaların geliştirilmesi bağımsızlığın ek avantajları beraberinde getireceğini ifade ediyor. Başka bir deyişle, prensipte Katalonya'nın politika belirleyicilerinin İspanyol hükûmetindeki emsallerinden daha yetkin ya da yetersiz olacağını beklemek makul olmasa bile onların farklı bir seçim bölgesine yönelik politika tedbirlerinin daha değişik ve etkili olacağı söylenebilir. Şüphesiz, bağımsızlık altında özerk bir şekilde karar almanın potansiyel avantajları kavramsal perspektiften açıkça saptanabiliyor; ancak bunların niceliksel olarak kesin bir şekilde değerlendirilmesi çok zor görünüyor.

Yine de merkezleştirilmiş kamu politikalarındaki yetersizliğin, Katalonya'nın üretken sektörlerini özellikle de yollar, hava yolları, limanlar ve demir yolları başta olmak üzere kamu altyapılarının sağlanması ve yönetilmesi alanında etkilediği anlaşılıyor. Çoğu siyasi parti, ticaret organizasyonu ve sendikası da dâhil olmak üzere Katalan toplumunun genelinde, Katalan şirketleri ve vatandaşlarının ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmış, doğru düzgün yönetilen bir taşıma altyapısı ağının İspanyol hükû-

metinin merkezci politikalarından kaynaklanan eksikliğinin Katalan ekonomisinin rekabetçiliğine ciddi hasar verdiğine yönelik bir fikir birliği bulunuyor. Bu eksikliğin Barselona metropoliten bölgesindeki genel hareketliliği, Katalan firmalarının ihracat faaliyetlerini ve yabancı yatırımcıların bölgeye ilgisini düşürdüğu biliniyor. Barselona ile Madrid arasındaki köklü siyasi ve ekonomik rekabet bağlamında, oldukça merkezîleştirilmiş bir demir yolu ağı ve öncelikle İspanyol başkentinin çıkarlarını gözetecek şekilde tasarlanmış bir havalimanı politikası, çoğu Katalan vatandaşın perspektifinden bakıldığında, İspanyol hükümetinin politikalarından hak ettiklerini alamadıklarına dair iki ek kanıtla karşılık geliyor.

Siyasi parçalanmanın bedelleri

Katalonya ile İspanya arasındaki ekonomik alışverişlerde görülecek bir azalma, bağımsızlığın potansiyel olarak beraberinde getireceği olumsuz sonuçlardan biridir. Bunun iş ve sermaye piyasası akışı gibi farklı türde ekonomik ilişkileri etkilemesine rağmen yapılan analizde en fazla dikkati ticari mal ve hizmet akışı çekiyor. Katalonya ile İspanya ve bir ihtimalle diğer Avrupa ülkeleri arasındaki ticaret ilişkilerinde meydana gelecek potansiyel bir bozulmayı, çoğu gözlemci tarafından ayrılmanın gerçekleşmesi durumunda Katalan ekonomisinin karşılayacağı en ciddi tehditlerden biri gibi gösteriliyor. Katalan ekonomisinin özellikle de 1980'li yılların ortalarından bu yana hızlı bir şekilde deneyimlediği uluslararasılaşma sürecine rağmen, İspanyol piyasası bölgedeki çoğu ihracat firması için önemini koruyor. Ayrılma karşıtları çoğu zaman Katalonya'nın İspanya'dan ayrılmasının en azından ekonomik bakımdan dezavantajlı olduğunu savunmak için bu duruma dikkat çekiyor. Onlar argümanlarında; bağımsızlığın bu önemli ticari ilişkiye etki ederek Katalan şirketlerinin İspanyol piyasasındaki ihracat hacmini azaltacağı-

nı öne sürüyorlar. Bu da yeni bir devletin kurulmasıyla elde edilecek potansiyel avantajları karşı yönden dengeleyerek Katalan ekonomisi için muazzam bir ekonomik bedele karşılık geliyor. 2017 yılında İspanyol piyasası Katalonya'nın toplam ihracatının yüzde 35,5'ini aldı. Diğer piyasalarsa onun oldukça gerisinde kaldı. Fransa (yüzde 10,2), Almanya (yüzde 7,2) ve İtalya (yüzde 5,7), Katalan ihracatı için İspanya dışındaki en kayda değer ülkeler oldu. Yine de İspanyol piyasasının göreceli öneminde kesin bir düşme eğilimi görüldü. Böylece ihracat hacmi, 1995'te yüzde 63,5'lik değerinden günümüzde yüzde 35,5'e düşerek son 20 yılda neredeyse yarıya indi.

Şu anda bu konuyu özellikle ele alan araştırmalar yok. Ama en azından, ticaretle meşgul olanların büyük bir kısmı da dâhil olmak üzere Katalanlar arasında son zamanlarda belirginleşen bağımsızlık taraftarlığına yönelik artışın, Katalan ekonomisinin ihracatlarda İspanyol piyasasına bağıllığının azaldığına işaret eden temel yapısal ekonomik değişimlerle ilişkili olduğu söylenebilir. Aslına bakılırsa ticaret alanında bir siyasi proje olarak bağımsızlığa en fazla karşı çıkan kişilerin ya faaliyet gösterdikleri en önemli piyasalardan biri olarak İspanya'dan geçinen ya da kritik ölçüde İspanyol hükûmetinin düzenlemelerine bağlı olan -örneğin bankacılık, sigortacılık veya kamu hizmetleri gibi- "esir" sektörlerde çalıştığı anlaşıyor. Bununla kıyaslandığında esas olarak Katalan piyasasına çalışan firmaların ve dünya ekonomisine yönelen gerçek anlamda küresel ihracatçıların, ayrılmanın uzun vadeli masraflarına daha az maruz kaldıklarından onun getirdiği net kazançları olumlu değerlendirmeye daha meyilli olacağı görülüyor.

Ayrılmanın sonucunda İspanya'yla yapılan ticaretlerde gerçekleşecek potansiyel değişimleri ölçmek hiç kolay olmasa da Comerford ile Rodríguez-Mora (2014) bunun cesur bir girişimini

sergiliyor.⁴ Onlar, bir ülkedeki bölgesel ekonomilerin ticari olarak birbirlerinden daha çok diğer ülkelerle bağlantılı olduğuna işaret eden yaygın gözlemden (uluslararası ticarete bilinen adıyla “sınır etkisi”nden) saparak, bağımsız bir Katalonya’nın İspanya’yla ticari bakımdan en az -onun en yakın ticaret ortağı- Portekiz kadar bağlantılı olacağını öne sürüyorlar. Bu varsayım dayanarak, iki bölge arasındaki ticaret akışının kayda değer ölçüde azalarak Katalonya’nın GSYİH’sını yüzde 9,5 oranında düşüreceğini öngörüyorlar. Şu noktada bunun bağımsızlık sürecinin direkt bir sonucu olmayacağını dikkate almak önem taşıyor. İngiliz hükûmeti tarafından 2014 referandumundan önce İskoçya için yapılan benzer bir araştırma; bir İskoç devletin kurulmasının doğuracağı ticari etkilerin, 30 yıllık bağımsızlıktan sonra GSYİH’nin yüzde 4 (yıllık olarak yüzde 0,13) oranında düşmesine neden olacağını öngördü. 30 yıl, Katalan davası için uygun bir zaman aralığı kabul edildiğinde GSYİH’daki yıllık düşüş bağımsızlığın doğuracağı potansiyel mali kazançlarla kıyaslandığında göze küçük görünen yüzde 0,32 gibi bir rakama karşılık geliyor. Her hâlükârda, 30 yılın söz konusu analiz için uygun bir süre olup olmadığıyla alakalı olarak burada ticari bağlantıların çok daha kalıcı olabileceğinin hesaba katılması gerekiyor. Bu duruma bir örnek olarak 1971 yılında, 1922’de bağımsızlık kazanmasının neredeyse 50 yıl ardından İrlanda’nın hâlâ toplam ihracatının yüzde 66’sını Birleşik Krallık’a göndermeye devam etmesi gösterilebilir. Son olarak yukarıda adı geçen yazarlar araştırmalarında bağımsızlığın, bir yandan Katalonya ile İspanya arasındaki ticari sürtüşmelerin artmasına katkıda bulunan bazı faktörlerin etkisini pekiştirirken diğer yandan Katalonya ile diğer ülkeler arasındaki ticari sürtüşmeleri azaltabileceğini gözden kaçırıyor. Taşıma altyapısı yatırımları bu duruma güzel bir örnek olarak gösterilebilir. Bununla

4 Comerford ve Rodríguez-Mora (2014).

birlikte yeni Katalan devleti önceliklerini yeniden düzenleyerek Avrupa'yla arasındaki ihmal edilmiş bağlantıyı güçlendirmeye de çalışabilir. Bu gerçekleşirse İspanya'yla arasındaki sınır etkisi büyür, böylece ticaret hacmi azalır. Ancak aynı zamanda Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ilişki bu sayede gelişme kaydedebilir.

Belirsiz bir geçiş süreci

Bağımsızlık ekonomik ve siyasi bir perspektiften bakıldığında oldukça karmaşık ve riskli bir süreçtir. Statükodan kopmayı ve ülkenin kurumsal düzeninde radikal bir kaymayı beraberinde getirir. Buna ek olarak liberal bir demokrasi bağlamında halktan çoğulcu bir siyasi desteğe ihtiyaç duyar. Dolayısıyla yeni devlete geçiş sürecinin özel karakteristikleri hem bağımsızlık yanlısı hem de birlik yanlısı cephelerdeki siyasi hesaplamalarda anahtar rolü oynayan öğeler hâline gelir. Bağımsızlığı destekleyenlerin, farklı partiler arasında karara varmak için kullanılacak demokratik prosedüre ve iki ülke arasındaki ayrılmanın koşulları üzerine iyi niyetli müzakerelere girme ihtiyacına dair bir anlaşma içeren pürüzsüz bir geçiş süreci istediği doğrudur. Çünkü böyle bir süreç, vatandaşların yeni devletin siyasi ve ekonomik elverişliliğine güvenmelerini ve ülkenin gelecekteki siyasi statüsüne yönelik belirsizlik düzeylerinin düşmesini sağlaması bakımından avantajlıdır. Öte yandan -özellikle de İspanyol hükûmetinin ve birleşme yanlısı partilerin tercih ettiği strateji başta olmak üzere- bu konularda diyalogun ve bariz olarak uzlaşmanın eksikliği, kayda değer ölçüde belirsizlik doğurur. Bu da bağımsızlığı riskli bir siyasi girişim hâline getirir. Unun toplum tarafından çoğunlukla bilinmeyen ancak potansiyel olarak büyük masrafları yüzünden toplumun geniş katmanları tarafından sindirilmesini iyice zorlaştırır.

Tabii ki uzlaşılan ve uzlaşılmayan ayrılma süreçleri arasında oldukça radikal bir fark bulunur. Bu ikinci durum sürece dâhil

olan tüm taraflar için ciddi masrafları beraberinde getirirken, birincisi bu masrafları etkili bir şekilde minimuma indirmeye ve böylelikle siyasi tavizlere erişme olasılığını açar. Üçüncü bir tarafın aracılığıyla gerçekleşecek iyi niyetli bir müzakere sayesinde Katalanlar bağımsızlıktan sonra yıllarca İspanya'ya para aktarmaya devam edebilir ya da kamu borcunun görece büyük bir kısmını üstlenebilir.

Her hâlükârda bugün bir fikir birliğine varılamaması, Katalan ekonomisini etkileyen temel meselelerin taşıdığı belirsizlik seviyesinin yüksek kalacağını ifade ediyor. Şimdi bunlardan birkaçına değinmekte fayda var. İlk olarak Katalan vatandaşları ve firmalarının yasal statüsüne yönelik potansiyel belirsizliklerden dolayı uluslararası topluluk tarafından tanınmanın koşulları henüz netleşmiş değil. İkinci olarak Katalan ekonomisinin banka ve finans sektörlerinin yanı sıra çoğu firması için bariz ticari ve mali sonuçlar doğuracak AB ve Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birliği üyeliklerine dair kuşklar ortaya çıkacak. Son olarak sivil kargaşa ve polis müdahalesi vakalarına yönelik korkuların giderilmesi çok zor olabilir.

Özellikle de firmaların yasal statüsü, AB ve Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birliği üyeliklerine dair şüpheler şirketlerin konum kararlarını etkileyebilir. Ayrıca siyasi çalkantılara ve sivil kargaşalara yönelik korkular ziyaretçileri ürkütterek turizm sektörüne zarar verebilir. Genel olarak belirsizliğin artması firmaların yatırım kararlarını yavaşlatarak tüketicilerin güven seviyelerini düşürebilir. Tüm bu durumlar daha düşük ekonomik gelişme oranlarına sebep olabilir. Bağımsızlık yanlısı ve birleşme yanlısı cepheler arasındaki mevcut siyasi yüzleşmenin bağlamında, söz konusu mesele, iki taraf arasında Katalan ekonomisini bekleyen tehdidin gerçek boyutuna dair sert bir retorik savaşın konusu hâline geldi. Bağımsızlık yanlısı cephe siyasi sürecin olumsuz ekonomik etkilerini minimuma indirgeyerek bunların

suçunu, partiler arasındaki siyasi müzakerelerin eksikliğine atma eğilimi sergiliyor. Bu sırada birleşme yanlısı cephe, Katalan ekonomisinin mevcut siyasi çıkmazdan dolayı zaten yeterince zarar gördüğünü ve Katalan hükûmetinin ısrarla İspanya Anayasası'na zıt siyasi hedeflerin peşinde koştuğu için bu durumun ana sorumlusu olduğunu öne sürüyor.

İspanya hükûmetinin ve diğer gözlemcilerin yaptığı karamsar öngörülere rağmen siyasi çatışmaların, Katalan ve İspanyol ekonomileri için doğurduğu sonuçların, 2017'nin son çeyreğine kadar göz ardı edilebilir olduğu söylenebilir. 1 Ekim referandumu sonrasında durum bundan çok daha karmaşık bir hâl aldı. İspanyol polisinin uyguladığı acımasız şiddeti gösteren fotoğraflar sosyal medya aracılığıyla tüm dünyaya yayıldı, ziyaretçileri ürküttü ve turizm sektörü temsilcilerinin rezervasyon sayısındaki düşüşten yakınmasına neden oldu. Katalan firmaların yasal statüsüne yönelik belirsizlik, tüketicilerin bu firmaların mallarına koyduğu boykotlar ve İspanyol hükûmetinin gayet bariz bir şekilde uyguladığı baskı 3.000'den fazla Katalan şirketini, yasal konumlarını İspanya'nın başka bir kısmına taşımak için prosedürler başlatmaya itti. Bu şirketlerin arasında Katalonya'nın en büyük iki bankası ve sigortacılıkla kamu hizmetleri gibi farklı sektörlerin ana firmalarından bazıları yer alıyordu. Çoğu örnekte bu sonuç, baskı uygulamaktan hiç çekinmeyen ve taşınma izni almak için hissedar toplantısı yapılması gerekliliğini ortadan kaldıran bir kararnameyi onaylayarak, kayma sürecini kolaylaştıran İspanya hükûmetinin desteği sayesinde elde edildi. Bankaların durumundaki bu değişimin, İspanya hükûmetinin kontrol altında olan kamu kurumlarının yaptığı muazzam para çekim işlemleriyle uygulanan ekstra baskının etkisiyle gerçekleştiği görüldü.

Katalonya'da birkaç hafta süren yoğun siyasi dramların ardından durumun olumsuz ekonomik sonuçlar doğurmayacağına yönelik görüşü sürdürmek iyice zorlaştı. Bununla birlikte kaos ve hızlı ekonomik çöküş öngörülerinin tamamen yanlış ol-

duğu anlaşıldı. Bu konuyu daha dengeli ele alacak bir yaklaşımın ilk önce bu siyasi şoku gayet etkili bir şekilde atlatmayı başaran Katalan ekonomisinin dayanıklılığını dikkate alması gerekiyor. Aynı zamanda tüm siyasi aktörlerin düzeni bozulmuş bir geçiş sürecinin potansiyel ekonomik tehlikelerinin farkında olması gerekiyor. Bahsi geçen ekonomik risklere yönelik farkındalığın gitgide artması yakın gelecekte bağımsızlığın göreceği desteği zayıflatacak faktörlerden biri olduğundan, bu mesele, bağımsızlık taraftarı strateji uzmanları için özellikle önem taşıyor.

Bir sonuca varmak gerekirse, siyasi sürecin ekonomiye verdiği zararların sebep olduğu onca yaygaraya rağmen Katalonya'nın 2017'nin sonu ve 2018'in başında uğradığı kısa vadeli toplam hasar önemsiz derecedeydi (bkz. Tablo 1). Aslına bakılırsa ekonomi ve istihdamdaki gelişmeler Katalonya'da, İspanya ve AB'de olduğundan daha güçlü bir tempoda ilerledi. Henüz bir şeyler söylemek için çok erken olsa da şu an karşılaşılan ana tehlikelerin, Katalonya'daki siyasi durumun çıkmazda kalmaya devam etmesi ve belirsizlik düzeylerinin inmeyi reddederek, ekonominin kısa vadedeki geleceğini çok daha ciddi bir şekilde etkilemesi olduğu görülüyor.

	2016	2017	2017 Q3	2017 Q4	2018 Q1	2018 Q2	2018
CAT	3.4	3.3	3.5	3.8	3.3	2.8	2.6
ESP	3.2	3.0	2.9	3.1	2.8	2.5	2.5
EU	2.0	2.4	2.8	2.7	2.4	2.2	1.9

KAT, İSP, AB GSYİH. Yıllık büyüme oranları

2016, 2017, 2017 (3. Çeyrek), 2017 (4. Çeyrek), 2018 (1. Çeyrek), 2018 (2. Çeyrek), 2018

	2016	2017	2017 Q3	2017 Q4	2018 Q1	2018 Q2	2018
CAT	3.4	2.9	2.9	3.5	3.3	2.7	2.7
ESP	2.7	2.6	2.8	2.6	2.4	2.8	2.7
EU	1.5	1.4	1.5	1.4	1.4	1.0	-

İş oranı. Yıllık büyüme oranları

2016, 2017, 2017 (3. Çeyrek), 2017 (4. Çeyrek), 2018 (1. Çeyrek), 2018 (2. Çeyrek), 2018

KAT, İSP, AB Kaynaklar: Idescat ve Eurostat

Son sözler

Katalonya, tıpkı çoğu Avrupa ülkesi gibi önümüzdeki yıllarda önemli ekonomik politika değişimlerine uğrayacak. Bu değişimlerin daha başarılı ve dayanıklı bir ekonominin yanı sıra daha bütünleşik bir toplum inşa etmek için gereken reformlarla yakından ilişkisi bulunuyor. Bugün Katalonya'daki siyasi tartışmanın öncelikle İspanya'dan ayrılma ihtiyacına odaklanmasına rağmen bununla yukarıda bahsi geçen zorluklar arasında net bir bağlantı olduğuna işaret etmekte fayda var.

Avrupa Komisyonu tarafından 2016'da yayımlanan verilere göre Katalonya, İspanya'daki 17 bölgenin en zengin dördüncüsü ancak toplumsal ilerlemenin birkaç boyutunu temsil eden 50 toplumsal ve çevresel göstergenin tamamını içeren Toplumsal İlerleme Endeksi'ne göre en gelişmiş 12. bölgeydi. İşte bu tür şaşırtıcı sonuçlar Katalan bağımsızlık hareketinin gördüğü desteği anlamamıza yardımcı olabilir. Katalonya'da birçok vatandaş ve seçmen, İspanyol hükümetlerinin ekonomik ve toplumsal politikalarının neticesinde kaybeden taraf olduklarını düşünüyor. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, 2015 yılında Katalonya'da kamu harcamaları GSYİH'nin yalnızca yüzde 3,15'ini oluşturdu; bu rakam, İspanya'nın zaten Avrupa standartlarına göre mütevazı kalan yüzde 4,39'lük oranından çok daha düşüktü. Katalan halkının bugün kendini içinde bulduğu ekonomik ve siyasi tartışma, her şeyden önce, mali kaynaklarla planları kimin kontrol ettiği, daha rekabetçi ve bütünleşik bir ülke inşa etmek için etkili kamu politikaları belirleyip uyguladığı ile ilgilidir.

Bibliyografik notlar:

Katalan ekonomisi ve bağımsızlık süreci hakkında İngilizce yazılmış ya da bu dile çevrilmiş çok az sayıda eser bulunuyor. Bu konunun kayda değer bir özeti için bkz. X. Cuadras-Morató, *Catalonia: A New Independent State in Europe*, Abingdon, 2016 (Bölüm 6

tamamıyla bu konuya ayrılmıştır.) ve Col·legi d'Economistes de Catalunya'nın düzenlediği bir derlemede, *The Economy of Catalonia* (bağımsızlığın ekonomik etkileri üzerine sorular ve cevaplar içerir), Barselona, 2014. Daha kısa bir inceleme için bkz. Antoni Castells, "Catalonia and Spain at the Crossroads: Financial and Economic Aspects", *Oxford Review of Economic Policy*, 30, 2014. İspanya'da taşıma altyapısı politikaları sorunu üzerine bkz. G. Bel, *Infrastructure and the Political Economy of Nation Building in Spain (1720-2010)*, Eastbourne, 2012. Katalonya ile İspanya Hükûmeti arasındaki mali akışlar meselesi için bkz. N. Bosch, M. Espasa ve A. Solé-Oller (editörler), *The Political Economy of Inter-Regional Fiscal Flows*, Cheltenham, 2010 ve G. Bel, *Disdain, Distrust and Dissolution (The Surge of Support for Undependence in Catalonia)*, Eastbourne, 2015.

Bu konuya ilgi duyan okurlar Katalan (<http://economia.gencat.cat/ca/ambits-actuacio/analisi-finances-publicques/balanca-fiscal-catalunya-administracio-central/>) ve

İspanyol (<http://www.hacienda.gob.es/es-ES/CDI/Paginas/OtraInformacionEconomica/Sistema-cuentas-territorializadas.aspx>) hükûmetlerinin yayımladığı verilere ve analizlere göz atabilir. Bu konular üzerine Col·lectio Wilson adıyla bilinen bir grup Katalan ekonomist ve toplum bilimci tarafından yazılmış oldukça aydınlatıcı bir metin için bkz. www.wilson.cat. Dünyanın siyasi yapısına ve ulusların sayısına dair ekonomik bir analiz için bkz. A. Alesina ve E. Spolaore, *The Size of Nations*, Cambridge, Massachusetts, 2003 ve daha yakın geçmişte yazılmış bir metin olarak bkz. G. Gancia, G. Ponzetto ve J. Ventura, *Globalization and Political Structure*, BGSE makalesi, n.878, 2017.

6. Bölüm

Katalonya ve özerklik hakkı

Birinci Dünya Savaşı sonuna yaklaşırken ABD Başkanı Woodrow Wilson, 1918 yılının Şubat ayında Amerikan Kongresi'ne müdahale ederek, amansız bir yangın gibi Avrupa'nın dört bir yanına yayılan savaşın sebepleri ve siyasi sonuçları üzerine bir konuşma yaptı. Wilson bu konuşmada "millî emellere saygı gösterilmesinin gerekliliğini" ve "insanları hâkimiyet altına alıp yönetmenin artık yalnızca onların rızasıyla olabileceğini" belirtti. Bunun ardından devlet egemenliği düzeninin birkaç yüzyıldır hüküm süren bozulmazlığına yönelik uluslararası fikir birliğini çığneyerek "özerkliğin laftan ibaret olmadığını, bundan sonra devlet adamlarının hiçbir bedel ödmeden göz ardı edemeyeceği zorunlu bir eylem ilkesi olduğunu" vurguladı. Bundan aşağı yukarı 30 yıl sonra onun sözünü ettiği genel özerklik ilkesi, Birleşmiş Milletler'in kuruluş tüzüğüne "uluslar arasında hak eşitliği ve halkların özerkliği ilkelerine saygıya dayalı dostluk ilişkileri kurmayı" (BM Tüzüğü, madde 1.2) ana amaçlarından biri olarak dâhil etmesiyle resmen uluslararası yasal düzenin bir parçası olarak kabul edildi.

Şimdi burada özerklik hakkının temelleri ve sınırlarının ne olduğu sorusunu sormakta fayda var. Acaba Katalan halkı bu hakkı meşru olarak talep edebiliyor mu? Peki, Katalonya onu hiçbir kısıtlama olmadan kullanabiliyor mu yoksa ilk önce belli özel şartları karşılaması mı gerekiyor? Okumakta olduğunuz

bölümde bu soruları dört aşamada cevaplayacağım. İlk olarak, uluslararası hukukun ve özerklik doktrininin geçirdiği evrimi açıklayarak, özerklik ilkesinin sömürgeci yönetim bölgelerinde uygulanmak için açık ve direkt bir şekilde meşrulaştırıldığını gösteriyorum. İkinci olarak, özerklik hakkının açık ve direkt olarak meşrulaştırılmadığında bile kendisini uygulayanların *uti possidetis* ve kanunsuz şiddetin eksikliği ilkelerine uyduğu sürece diğer tüm vakalarda hoşgörıldüğünü öne sürüyorum. Üçüncü olarak da özerklik hakkının meşruluğunu irdelemenin ötesine geçerek mevcut hukuki ve felsefi tartışmaların meşru kullanımını mecburi gördüğü temel normatif gerekçeleri özetliyor ve bunlarla Katalan krizi arasında bağlantı kuruyorum. Son olarak ise Katalonya'nın özerklik hakkını yasal dayanaklar ve haklı sebeplerle talep edebileceği doğru olsa da Katalan davasında rol oynayan -Avrupa kurumları da dâhil- tüm tarafların onu Avrupa Birliği içerisinde "içsel genişlemenin" bir örneği olarak anlamaktan fayda görebileceğini öneriyorum.

Özerk İdare Hakkının Uluslararası Hukukta resmîleşmesi

Özerklik ilkesinin ilham kaynağı, ABD'nin 1776 tarihli bağımsızlık bildirgesinde, Latin Amerika'daki İspanyol kolonilerinin ayrılma sürecinde ve Avrupa'da, 1848 yılında gerçekleşen millî devrimlerinde yatsa da bu ilke, ilk defa Başkan Wilson'ın doktriniyle Müttefik Devletler'in 1918 ve 1945 yıllarında aldığı zaferler sayesinde uluslararası düzene taşındı ve bu düzeni ebediyen biçimlendirdi.

1648'deki Vestfalya Barış Antlaşması'ndan itibaren her bir devletin kendine ait bölgeler ve bunlara yönelik politikalar üzerindeki mutlak egemenliğinin tanınması ve bir devletin ya da uluslar üstü bir örgütün başka bir devletin iç meselelerine karışmasının yasaklanması, uluslararası sistemi ve bunun üyeleri

arasındaki ilişkileri yöneten ana ilkeler hâline geldi. Bu yasal ve siyasi çözüm, ilk defa 1555'teki Augsburg Barış Antlaşması'nda ortaya koyulan, dinî savaşların sonucunda mahvolan Avrupa'yı yatıştırma hedefiyle her Alman prensin hükmettiği bölgelere kendi dinî doktrinini kabul ettirme hakkı veren "cuius regio, eius religio" (her diyarda kralın dini) formülünü devletin tüm faaliyet alanlarına yaydı. Böylece bunu uygulayan tüm devletlere, siyasi kurumlarının yapısı ve niteliğinden bağımsız olarak tamamen yasal ve meşru bir statü kazandırdı. Bunun sonucunda bireysel hakların devlet egemenliğinin üstünde uluslararası bir geçerlik taşıması ihtimalini reddetti. Başka bir deyişle, Vestfalya'da resmîleşen mutlak egemenlik ilkesi, devleti, sınırları dâhilinde neyin müsaade edilebilir olup olmadığına karar verebilen yegâne aktör kıldı. Bu yetki millî özerklik hakkını da içeriyordu; dolayısıyla onun tanınması tamamen içsel anayasal normlara bağlıydı. Bunun neticesinde tüm barışçıl bağımsızlık süreçleri istisnai hâle geldi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce sadece Norveç, egemenliğini hiç şiddete başvurmadan elde etti.

Amerikan bağımsızlık bildirgesinde onaylanan ve 19. yüzyıldaki liberal hareket tarafından benimsenen demokratik ilkeler, mutlak devlet egemenliği ilkesiyle çatışıyordu. Başkan Wilson'ın da ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada dikkat çektiği üzere Birinci Dünya Savaşı "kendi bağılıklarını ve siyasi yaşam biçimlerini belirleme taleplerini gerçekleştirmek için gereken birliğe ve güce sahip olmayan küçük ulusların haklarına gösterilen saygısızlıktan kaynaklanıyordu". Ona göre eldeki tek çözüm, ilerisi için böyle durumları imkânsız kılacak uzlaşmalara varmaktı. Bu uzlaşmaların, adaleti seven, onu ne pahasına olursa olsun korumaya istekli olan tüm ulusların ortak gücüyle desteklenmesi gerekiyordu.

Başka bir deyişle; barışın kendi yetki alanları dâhilinde mutlak egemenliğe sahip devletler arasında güvenilmez bir

güç dengesi yoluyla sürdürülen Vestfalya sistemi, yerini, uluslararası düzenlemelere dayalı olan, ilk önce Milletler Cemiyeti sonradan da Birleşmiş Milletler gibi uluslarüstü kurumlar tarafından desteklenen, evrensel adalet ilkelerine uygun olarak uluslarla halklar arasındaki ilişkileri düzenleyebilen bir sisteme bırakmalıydı.

Özerklik hakkı, Wilson Bildirisi'nin ardından uluslararası yasal sistemde tamamen düzenlenmiş bir hak hâline gelene kadar kademeli bir hukuksallaşma sürecine konu oldu. 1919 tarihli Versay Antlaşması, devlet sınırlarını, bu sınırlar dâhilinde yaşayanlara göre belirlemek için Avrupa'daki bazı bölgelerde kısmen keyfî olarak halk oylamalarının kullanılmaya başlamasını sağladı. Yine de özerklik hakkının uluslararası düzeyde tanınması 30 yıl sürdü. Bu vakit geldiğinde, Yahudi soykırımına ve millî sınırların Nazi Almanya'sı tarafından çiğnenmesine şahit olan Avrupa milletleri, uluslararası düzeni sağlayacak net demokratik ilkelerin ve insan hakları içeren bir Birleşmiş Milletler Tüzüğü oluşturmanın ne kadar gerekli olduğunu anladı.

Birleşmiş Milletler Tüzüğü 1. Maddesinde ortaya koyduğu özerklik ilkesini geliştirdi. Özerk olmayan bölgeler üzerine olan XII. Bölüm'de yer alan Madde 76-B'de "her bir bölgeyi ve onun halkını çevreleyen koşullara, söz konusu halkların özgürce ifade ettikleri isteklere ve Mütevelli Konseyiyle varılan her anlaşmanın şartlarına uygun olarak özerkliğe veya bağımsızlığa doğru kademeli bir şekilde gelişme" olasılığını ortaya koydu. Kullanılan terimlerde görülen, özellikle de özerkliğin bir "hak" değil de "ilke", bağımsızlığın da aşamalı olarak elde edilecek bir hedef olarak kabul edilmesiyle bariz hâle gelen müphemlik, Üçüncü Dünya'nın devrimci hareketlerini desteklemek isteyen Sovyetler Birliği'yle düşüncede özerkliği desteklemesine rağmen Avrupa'nın köklü sömürgeci güçlerinin müttefiki olan ABD arasında siyasi bir tavize işaret etti.

Nihayetinde savaşı takip eden sömürgeleşme süreci, özerkliğin genel bir ilkeden yasal olarak tanınan bir hakka dönüşme sürecini tetikledi. Birleşmiş Milletler 1950'li yıllarda özerklik hakkıyla alakalı birkaç karar aldı. Bundan kısa bir süre sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Aralık 1960'da onaylanan "Sömürge Ülkeleri ve Halklarına Bağımsızlık Bildirgesi"nde "tüm halkların özerklik hakkına sahip" ve "bu hak sayesinde hem siyasi statülerini belirlemede hem de ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişim için çabalamada özgür olduğu" (hüküm no. 2) belirtildi. Kendi kendini yönetme hakkı, uluslararası geçerliliği olan içsel bir bölgesel bütünlük ilkesinin eş zamanlı olarak kabul edilmesi sonucunda kısıtlandı. Bununla birlikte Bildiri, "millî birliği ve ülkenin bölgesel bütünlüğünü kısmen ya da tamamen bozmaya yönelik hiçbir girişimin Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün amaçları ve ilkeleriyle uyumlu olmadığına" (hüküm no. 6) dikkat çekerek uyarıda bulundu. Siyasi amacı Afrika kıtasına denge getirmek olan bölgesel bütünlük ilkesi, dış sınırların bir sömürge başkenti tarafından yapay olarak oluşturulduklarında bile nasıl korunacağını belirleyen *uti possidetis* ilkesinin uygulanmasını gerektiriyordu. Yani başka bir deyişle bir özerklik süreci, yeni bir ülkenin birkaç orijinal devletin parçalarının birleşmesiyle oluşmasını sağlayamazdı. Uluslararası Adalet Mahkemesinin Mali ile Burkina Faso arasındaki sınır anlaşmazlığına yönelik kararından (1986 ICJ 554, 22 Aralık) da anlaşıldığı üzere bu ilkenin uygulanma amacı, yönetici gücün ortadan kalkmasının sonucunda sınır değişimlerinin sebep olduğu iç çatışmalardan kaçınmaktı. Yine de bölgesel bütünlük ilkesinin tanınması bile özerklik hakkının altını oymak için kullanılmaz. Demokratik ve adil bir uluslararası düzenin teşvikini konu alan bağımsız uzman raporunun BM Genel Kurulunun 68/175 sayılı kararına uygun olarak bildirdiği üzere, "bölgesel bütünlük ilkesi artık uluslararası hukukta BM Tüzüğü'nde ve Uluslararası

sı İnsan Hakları Sözleşmesi'nde sağlama alınmış olan özerklik hakkından daha yüksek bir statüye sahip değildir. Bunun yerine haklar ve çıkarlar her zaman insan haklarına daha fazla saygı ve demokratik alanın genişletilmesi hedeflenerek dengelenmelidir." [A/69/272, paragraf 82]

Özerk idarenin sömürgeleşmemiş bölgelerde müsaade edilebilirliği

Birleşmiş Milletler'in özerklik hakkının sömürge bölgeleri için geçerlilik koşullarını aşamalı olarak değişime uğrattığı gerçeği, böyle bir hakkın sömürgeleşmemiş bölgelerde var olmadığı anlamına gelmiyor. Uluslararası Adalet Mahkemesinin 2010'da Kosova'ya dair tavsiye niteliğindeki görüşünde belirttiği üzere, "Bu dönemde devlet tarafından benimsenen yürütüm biçimi açık ve net olarak uluslararası hukukun bağımsızlık bildirgelerini hiçbir şekilde yasaklamadığına işaret ediyor. 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası özerklik hukuku, özerk olmayan bölgeler ve yabancı güçler tarafından boyun eğdirilen, hükmedilen ve sömürülen halklar için bir bağımsızlık hakkı sağlayacak şekilde gelişti."⁵

Mahkeme'nin ortaya koyduğu sav normatifti; yani demokrasinin ilkelerine ve insan haklarına saygıya dayalıydı. Bununla birlikte, Kosova'ya dair görüşüne göre "bu hakkın uygulanması bir sürü devletin doğuşunu mümkün kıldığından" (aynı eserde) aynı zamanda gözleme dayalıydı. Bangladeş'in 1974'te Pakistan'dan bağımsızlık kazanması, Yugoslavya'nın dağılması, onun yerini alan devletlerin uluslararası topluluk tarafından tanınması ve Kanada Yüksek Adalet Mahkemesinin Québec'in Kanada'dan ayrılması ihtimaline yönelik oluşturduğu doktrin, özerklik hakkının sömürgecilik bağlamı dışındaki durumlarda geçerli olabildiğini gösteriyor.

5 Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010. Paragraf 79.

Kısmen doğrudan Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenmiş ve Mahkemenin kendi dava kanunuyla açıklığa kavuşturulmuş, kısmen de devletler topluluğunun gündelik ve esnek uygulamalarından çıkarılmış özerklik hakkı kaynaklarının çeşitliliği kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Uluslararası Adalet Mahkemesi; Kosova sorunuyla ilgilenen tüm partilere, uluslararası topluluğun kendisini temsil eden kuruluşlar aracılığıyla zaten düzenlenmiş olduğunun ötesinde bir özerklik hakkının varlığını mahkemenin onaylamayacağı gerçeğini hatırlatmıştır. Özerklik uygulamasını yasaklayan uluslararası bir kuralın olmadığını açıkça ortaya koymayacağını ima etmedi. Başka bir deyişle, Mahkeme modern yasal düzenin esnek ve liberal yorumunu yani yasaklanmayan her şeye izin verilmiştir ilkesini benimsemiştir.

Özerklik hakkının yalnızca “yasa dışı bir güç kullanımı ya da uluslararası hukukun diğer ciddi ihlallerine” (kısım 81) dayalı bir ayrılma sürecinin hariç tutulmasıyla kısıtlı kalması gerekiyordu. Bölgesel bütünlük ilkesi ise orijinal devletin dış sınırları için geçerli olmaya devam etti. Böylece Mahkeme -Sırbistan ile Kosova arasındaki anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak için imzalanan-Rambouillet Anlaşması’na ve -Birleşmiş Milletler’in Kosova’ya müdahalesiyle ilişkili olan- Karar 1244’ün Federal Yugoslavya Cumhuriyeti’nin bütünlüğüne saygı duyulacağına yönelik genel bir söz içermesine rağmen Kosova’nın özerkliğinin herhangi bir uluslararası normu ihlal etmediği sonucuna varabildi.⁶

Özerklik hakkının bu esnek ve geniş kabulü, onun uygulanma biçimine de yayıldı. İdeal olarak bir ayrılma sürecinin, bu sürecin sonucundan etkilenecek farklı taraflar arasında yapılacak müzakerelerin neticesinde gerçekleşmesi gerekiyordu. Kanada Yüksek Adalet Mahkemesi, kritik önem taşıyan bir hükmünde, Kanada anayasası özerklik hakkını açık ve net olarak tanımadığı için Québec bölgesinin, önerisi sunulan ayrılma sürecinin ko-

6 Advisory Opinion, paragraflar 95 ve 114-118.

şullarını federasyona tek taraflı olarak dikte etme hakkının bulunmadığını dile getirdi. Aynı zamanda bunun hemen ardından “diğer illerin ve federal hükûmetin, Québec hükûmetinin Kanada’dan ayrılmak için çabalama hakkını inkâr etmek için hiçbir dayanağa sahip olmadığını” ekledi. Bundan dolayı Québec’in ayrılma meselesi için yapacağı oylamanın; diğer illerin, federal hükûmetin, Québec’in içinde ya da dışında yaşayan tüm Kandalıların ve özellikle de azınlıkların haklarına yönelik müzakere-leri takip etmesi gerekiyordu.⁷

Yine de bahsi geçen müzakerelerin başarısız olması durumunda ayrılma, tek taraflı bir bağımsızlık ilanı olarak gerçekleşebiliyordu. Uluslararası Adalet Mahkemesi, Kosova’ya yönelik görüşünde ayrılma sürecinin başlangıçta -uluslararası topluluğun gözetiminde- barışçıl ve çok taraflı olarak sürdürüldüğüne dikkat çekti. 2005 yılının Kasım ayında Birleşmiş Milletler, Finlandiya’nın eski başkanı Martti Ahtisaari’yi özel elçi olarak Kosova’ya atadı. Ahtisaari Mart 2007’de “müzakerelerin Kosova’nın statüsüne dair karşılıklı olarak kabul edilebilir bir sonuç doğurma potansiyelinin ortadan kalktığını” belirtti. “Kosova için uygulanabilir tek opsiyonun, ilk başlarda uluslararası topluluk tarafından denetlenecek bir bağımsızlık prosedürü olduğunu” (paragraf 69) ekledi. Hem BM Güvenlik Konseyi hem de ABD, AB ve Rusya’dan meydana gelen üçlü yönetim de bu öneriyi kabul etmeyince Kosova’nın vekilleri, Kosova Meclisi için yapılan seçimlerin hemen sonrasında oylarını ayrılmadan yana kullandılar (paragraf 72). Uluslararası Adalet Mahkemesine göre bu karar “genel uluslararası hukuku, Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararını (1999), Anayasal sistemi ya da uluslararası hukukun bu durumda geçerliliği olan kurallarından herhangi birini” (paragraf 122) ihlal etmiyordu.

Bağımsız uzmanların 2014’te demokratik ve adil bir uluslara-

7 Reference re Secession of Quebec, (1998) 2 SCR 217, 1998 CanLII 793 (SCC).

rası düzenin teşvikini içeren ve BM Meclisinin 68/175 sayılı kararına uygun olarak sunduğu rapor, özerklik hakkının hem insan haklarını korumada hem de uluslararası sistemde barış ve denge sağlamada taşıdığı kritik rolün merkezî önemini yeniden vurguladı. “Özerkliğin tek seferlik bir seçim olarak anlaşılamayacağını ve yaşama, özgürlük ve kimlik hakları gibi feragat edilemeyecek kadar temel hak olmasıyla zamanla tükenmediğine” (A/69/272, paragraf 3) dikkat çekti. Bunun sayesinde tüm BM üyesi devletleri bu hakkı “korumakla görevli” ve “hem bireysel hem de kolektif boyutta tanıyıp desteklemekle” (aynı eserde, paragraf 5) yükümlü kıldı. Ayrıca özerklik hakkı, kullanımı “sömürgeleşme ile kısıtlı olmadığından” kapsamlı bir uygulama alanına sahipti; “işgal altında yaşayan birçok yerli halk, özerk olmayan halklar ve popülasyonlar” (aynı eserde, paragraf 72) için de geçerliydi.

Katalonya ve Özerk İdare İlkesi’nin uygulanışı

Özerklik hakkı, uluslararası hukuk tarafından yasaklanmadığına göre -1960 ve 1970 tarihli BM bildirgelerinde belirtilenler haricinde- hangi koşullar altında kullanımı haklı çıkarılabilir? Bununla alakalı olarak bir bağımsızlık sürecini meşrulaştıran özel koşulların açık ve net olmadığı görülüyor. Yine de çoğu araştırmacı bunu haklı çıkarmak için şu üç ilkeye başvuruyor: Demokrasi, millî özerklik ve son çare olarak ayrılma. Bunlar, birbirleriyle uyumsuz oldukları söylenemese de ayrılmayı meşrulaştırmak için gerekli gördükleri şartlar ve sebepler bakımından gittikçe artan bir talepkârlık sergiliyorlar.

Bunlardan birincisi, yani demokrasi ilkesi, okumakta olduğunuz bölümün başlangıcında fazlasıyla tartışıldı. Özerklik düşüncesi, uluslararası düzenin, devletlerin sınırları dâhilinde mutlak egemenlikle hareket ettiği Vestfalya sisteminden; bireysel ve kolektif hakların uluslararası kurumların zayıf ya da son derece yetersiz desteğiyle devletlerin faaliyetlerini kısıtladığı bir sisteme

dönüşmesinin arkasındaki ana itici güçtü. Bu nedenle hakikaten demokratik olan ülkelerde özerklik, onların yazılı anayasalarında açıkça tanınmadığında bile meşru bir araç olarak görülüyor. Kanada Yüksek Adalet Mahkemesinin Québec'te bir referandum düzenleme düşüncesine yönelik görüşünde belirttiği üzere "Anayasa yalnızca yazılı bir metinden ibaret" olmuyor. O aynı zamanda anayasal gücün uygulanma biçimini yöneten ilkeler sisteminin bütünü, federalizmi, demokrasiyi, anayasacılığı, yasanın üstünlüğünü; nihayetinde Kanada devletinin eylemleri ve federasyonla ilişkilerinde belirleyici rol oynaması gereken azınlıkların haklarına saygıyı kapsıyor. Bu ilkelerin ışığında Yüksek Mahkeme, Québec'in "doğrudan" bir ayrılma hakkının bulunmamasına rağmen, onun sakinlerine bu konuyu danışmak hem meşru hem de anayasaya uygundu. Aynı yorumun İspanyol Anayasası'nın liberal ve demokratik bir okumasına da uygulanması mümkündü. Bahsi geçen anayasa, hem merkezî hükûmetin hem de delegasyon yoluyla Katalan hükûmetinin Katalanların bağımsızlığına yönelik desteğini belirlemek için bir referandum düzenlemesine imkân tanıyan birkaç madde içeriyordu. Referandumun sonucunda; bağımsızlık tercih edildiğinde de ayrılmanın koşulları ve gerekli görüldüğünde var olan anaysanın reformu üzerine tartışan iki taraf arasındaki müzakereler başlıyordu. Fakat ne yazık ki İspanya Anayasa Mahkemesi her seferinde İspanya Anayasası'nı son derece kısıtlayıcı bir yaklaşımla yorumladı. Bu yorumlama biçiminin, "Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve İspanya tarafından onaylanan uluslararası antlaşmalarıyla uyumlu" (madde 10.2) tüm temel hakları yorumlamaya yönelik anayasal yükümlülük ile çelişkili olduğu söylenebilir.

Millî özerklik ilkesine göre ayrılma kararının, millî bir bütünlükle yani belli millî haklara sahip olduğunu düşünen bir insan topluluğuyla kısıtlı olması gerekiyor. Neticede bu detay, İspanya ile Katalonya arasındaki ana tartışma noktası olarak kendini gös-

teriyor. İspanya anayasasının ordu ile eski Francocu elitlerin koruması altında ölen Franco'dan sonra gelen demokratik geçiş süreci sırasında kararlaştırılan resmî dili, bu bakımdan belirsizlik taşıyor. Anayasanın, İspanya'daki farklı "milliyetlerin" varlığına değinmesine ve bunlarla "bölgeler" arasında bir ayırım yapmasına rağmen, İspanya Anayasa Mahkemesinin "milliyet" teriminin "millet" ile özdeş olduğunu reddettiği biliniyor. Dahası İspanyolların çoğunluğu Katalonya'nın bir millet olduğu düşüncesini reddediyor. Ne var ki Katalan Parlamentosu birçok kez dikkat çekici çoğunluk oylarıyla Katalonya'yı bir millet olarak tanımladı. Buna yakın geçmişten bir örnek vermek gerekirse; 2006'da Katalan parlamento üyelerinin neredeyse yüzde 90'ı tarafından desteklenen Katalan Tüzüğü, orijinal ön sözünde Katalonya'nın bir millet olduğunu bildirdi. Buna ek olarak birden fazla anketin sonucunda Katalanların yaklaşık yüzde 80'inin, Katalonya'nın bağımsız olup olmayacağını belirlemek için bir referandum düzenlenmesini istediği anlaşıldı. Bu da Katalonya'nın kendi geleceğini belirleyebilecek kadar egemen olan ayrı bir millî tebaa olarak fiilen kabul edilmesini beraberinde getiriyor.

İspanya'dan ayrılma hakkı, yalnızca son bir çare olarak, mevcut siyasi sistem dâhilinde çözülemeyen ciddi ve kalıcı adaletsizlikleri sonlandırmak için bağımsızlığın sürdürülebileceği anlamına geliyor. Hangi durumların ciddi adaletsizliklere karşılık geldiği konusunda bir fikir birliği olmasa da bunlar en tartışmasız olandan en tartışmalı olana göre şöyle sıralanabilir: (1) insan hakları ihlalleri; (2) özellikle de 1945'teki bölgesel fetih savaşlarını takip eden haksız askerî işgaller; (3) merkezî hükûmetin özerklik emellerini ihlal etmesi (yani makul bölgesel otonomi taleplerini devletin yapısıyla bağdaştırmanın imkansızlığı) ve/veya bir bölgeye otonomi sağlamaya yönelik mevcut anlaşmaları çiğnemesi (yani merkezî hükûmetin var olan resmî anlaşmalara rağmen bölgesel kurumları ve politikaları sistematik

bir şekilde göz ardı etmesi); ve (4) millî bir grubun, çoğunluğun oy üstünlüğüyle kalıcı olarak dışlandığı için kurumların ya da yaptığı anlaşmaların saygı göreceğine dair hiçbir güvence bulamayan bir azınlık olduğu gerçeği.

Önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere Katalonya'nın statüsü uzun bir zamandır 3. ve 4. koşulları sağlıyordu. 1978 Anayasası'nın, Katalonya'nın durumunu ve millî statüsünü ele alış biçimi son derece müphemdi. Katalan kültürü ve dilini savunmaya yönelik çabalarsa büsbütün zayıftı. Merkezî hükûmetle gelecekte otonomi kazanacak yönetimler arasındaki güç dağılımı konusu da belirsizliklerle doluydu. Anayasa görünürde yasa koyucunun belirlenen politikaların oluşturduğu yelpazenin kayda değer bir kısmı üzerindeki kapsamlı ve özel yetkisini bölgesel hükûmetlere devretmesine imkân tanıyordu. Bununla birlikte merkezî hükûmete, herhangi bir politika alanının mimarisini bütünüyle belirleyebilen "leyes de bases" in [temel yasaların] yürürlüğe sokulmasıyla teorik olarak bölgesel bir hükûmete devredilen tüm meselelere müdahale etme hakkı veriyordu.

İspanya Anayasası'nın kurucuları tüm bu çelişkileri çözüme kavuşturma görevini (yani Anayasa'daki sözcüklerin kesin anlamını nihai olarak yorumlama gücünü) İspanya'nın en yüce siyasi hakemi olan Anayasa Mahkemesine bıraktı. Fakat bu durumun sonucunda şöyle bir sorun ortaya çıktı: Mahkeme'nin yargıçlarını belirleme yetkisi İspanyol çoğunluğun (Bask ve Katalan olmayan vatandaşların) elinde kaldı. Dolayısıyla Mahkeme doğal olarak hep millî azınlıkların taleplerine karşı bir duruş sergileme eğiliminde oldu. Bu siyasi güvence eksikliği 2006 yılında reform edilen Katalan Tüzüğü'nün tartışılma ve nihai olarak onaylanma sürecinde iyice belirgin hâle geldi. Yeni özerklik tüzüğü'nün Katalan Parlamentosu, İspanyol Kongresi ve son olarak bir referandum aracılığıyla Katalan seçmenler tarafından onaylanmasının amacı, ilgili tüm tarafların siyasi ademimerkezileşme düzeyi üzerinde

söz sahibi olduğundan ve hiçbir tarafın anlaşmanın koşullarını tek taraflı olarak değiştiremeyeceğinden emin olmağı. Buna rağmen İspanyol Kongresi bu tüzüğü değiştirme yetkisini, Katalan nüfusunu, görüşleri alınan vatandaşların ideal tercihlerine çok uzak kalan düzeltilmiş bir yasal metin ile Katalan Parlamentosu'nu yeni otonomi yasasını yazmaya iten yetersiz bir statüko arasında seçim yapmaya zorlayana kadar kullandı. Daha da kritik olan, bu prosedür ve onun sözde koruyucu güçleri, İspanyol ve Katalan yasama güçlerinin verdiği çifte izni görmezden gelen Anayasa Mahkemesi'nin Temmuz 2010 tarihli kararıyla kendisini, İspanyol "Özerklikler Devleti"nin anayasaya uygunluğu konusunda nihai söz sahibi kılmasıyla beraber çöktü. İspanya'da millî çoğunluk, bu gelişme sayesinde, İspanyol siyaset dünyasında hem parti hem de yargıç olarak sahip olduğu statüyü açıkça ortaya koydu. Bu durumun üstesinden gelmenin tek yolu, yani Katalan hükûmetinin yetkilerini garantilemek, anayasanın her iki tarafa eşit kurumsal ağırlık verecek bir mekanizma uygulamaya koymak için reform edilmesini gerektiriyordu.

İspanyol kurumlarının 1 Ekim referandumu öncesinde, sırasında ve sonrasında gösterdiği tepkiler, Katalonya'nın onun önceki kısımlarda bahsettiğim 1. koşulu, yani ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalma koşulunu karşılamaya çok yaklaştırdı. Geride bıraktığımız son iki yılda hem hukuk uzmanlarından hem de uluslararası kurumlardan gelen raporlar ve görüş bildirileri, İspanyol hükûmetini temel insan haklarını çiğnediği ve İspanya'yı 1978 anayasası gereğince bağlı olduğu uluslararası normları yok saydığı için kınadı. Uluslararası hukuki gözlemciler ve İspanyol avukatlar tarafından yazılan iki raporda, İspanyol hükûmetinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni birden fazla kez ihlal ettiği öne sürüldü. İspanya Anayasa Mahkemesinin Katalan Parlamentosunu hem bağımsızlık meselesini tartışmayı hem de referandumun öncesinde bu konuda önerge sunup ka-

rar almayı yasaklama hükmü hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eski Başkan Yardımcısı'nın da aralarında yer aldığı bir grup uzman tarafından bir rapor hazırlandı. Buna göre, bu hüküm, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (ECHR) 10 ve 11. Maddeleri ve Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Anlaşması'nın (ICCPR) 19 ve 21. Maddeleri ile garanti altına alınan temel özgür ifade haklarının bir ihlali olarak görüldü. Benzer şekilde, Katalan Parlamentosu başkanına karşı alınan tedbirler ve Katalan yönetiminin birkaç üyesinin referandumdan birkaç gün önce tutuklanması da ECHR'nin 5 ve 6. Maddelerinin ihlalleri olarak sayılabilir.⁸ Bununla alakalı olarak 650 İspanyol avukat tarafından imzalanıp 26 Şubat 2018'de yayımlanan ayrı bir rapor, İspanyol hükûmetinin Katalan referandumu öncesinde, esnasında ve sonrasında bulunduğu eylemlere dikkat çekerek bunların yasallığını değerlendirdi. Oylamanın öncesinde İspanyol otoritelerin arama izni olmadan bilgi toplayarak, Katalonya'nın içinde ve dışında siyasi kampanyaları ve bilgilendirme toplantılarını durdurarak, Katalan partisi CUP'nin halka radyo ve televizyon yayını yapmasını engelleyerek, referandumla alakalı materyallere el koyarak, 140'dan fazla web sitesini ve onlarca uygulamayı yasaklayarak fikir ve ifade özgürlüğü haklarını (ECHR, maddeler 10 ve 11) çiğnediği öne sürüldü. Buna ek olarak İspanyol polisinin 1 Ekim'de ayırım gözetmeden şiddet kullanması ECHR'nin 3. Maddesini ihlal etti. İspanya, bu davranışları örtbas edip, ECHR'nin belirlediği kurallara karşı çıkarak bahsi geçen olaylara yönelik bir soruşturma başlatmadı. 27 Ekim'deki bağımsızlık ilanının öncesinde ve sonrasında, bu gibi davalara bakmaya yasal yetkisi olmayan İspanyol mahkemeleri, önde gelen sivil eylemcilere ve birkaç Katalan bakana isyancılık ve isyana teşvik suçlamalarında bulundu ve onların duruşmadan önce kefaletsiz olarak gözaltında tutulmasını emretti. Bu da-

8 Costa, J. P., F. Tulkens, W. Kalek ve J. Simor (2017).

valarda yasanın gerektirdiği üzere polis raporlarına danışılmadı, tutuklulara savunma hazırlamak için müddet verilmedi ve bahsi geçen suçların yalnızca belli bir zamanda gerçekleşmemiş şiddet koşulları altında görüldüğü gibi temel bir gerçek göz ardı edildi. Böyle davranışlar, diğerlerinin yanı sıra tarafsız bir duruşma hakkını (ECHR madde 6.1), yasallık ilkesini (ECHR madde 7), savunma hazırlama hakkını (madde 6.3) tartışmasız ihlal ettiği söylenebilir. İspanyol hükûmeti Katalan hükûmetinin yetkilerini devralmasını takip eden dönemde, 21 Aralık 2017’de düzenlediği erken seçimlerin öncesinde gerçekleşen seçim kampanyaları sırasında, birkaç adayın seçim toplantılarına katılmasına ve seçmenlere normal bir şekilde direkt kitle iletişim araçları vasıtasıyla hitap etmesine mâni oldu. Bağımsızlık yanlısı partiler bir kez daha Parlamento’da mutlak çoğunluğu kazandığıdaysa İspanyol yargıçlar, bir grup milletvekilinin parlamento oturumlarına katılma hakkını kullanmasına -kendi anayasal hukukuyla çelişkili bir şekilde- izin vermedi. Son olarak Anayasa Mahkemesi -Venedik Komisyonundan eleştiri almasına neden olan- yasama benzeri yetkiler üstlenerek bağımsızlık yanlısı çoğunluğun en önde gelen adayının göreve geçmesini ve oy kullanmasını engelledi. Tüm bu eylemler, seçilme, siyasi yetkisini müdahalesiz olarak kullanma (ECHR madde 3) ve bu bağlamda ayrıma maruz kalmama (ECHR madde 14) haklarının ihlalleri olarak ele alınabilir.⁹

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyine bağlı olan Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu (WGAD), 26 Nisan 2019 tarihinde yayımlanan bir incelemesinde; İspanyol hükûmetinin İnsan Hakları Bildirgesinin 2, 9, 11, 18 ve 21. Maddeleriyle Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Anlaşması’nın 2, 14, 19, 21, 22, 25 ve 26. Maddelerini ihlal ettiğini tespit etti. Bahsi geçen inceleme, Joaquin Forn için

9 Col-lectiu Praga. Report to the Commissioner of Human Rights of the Council of Europe. 26 Şubat 2018. <http://collectiupraga.cat/wp-content/uploads/2018/02/Denu%CC%81ncia-CEDH-26-2-2018-Angle%CC%80s.pdf>

Kasım 2017'den, geri kalanlar içinse Mart 2018'den beri aralıksız olarak duruşma öncesi gözaltında tutulan Katalan siyasetçiler Joaquim Forn, Josep Rull, Raül Romeva ve Dolors Bassa'nın yasal temsilcilerinin danışma talebi sonucunda oluşturuldu. WGAD yayımladığı görüş metninde, İspanyol kurumlarının özgür ifade ve katılım haklarını tutuklulara baskı uygulamak ve onları fikirlerini ifade etmekten, siyasete katılmaktan, özerklik hakkını yasal olarak kullanmak için çabalamaktan (paragraf 135) ve masumiyet dayanaklarından (paragraflar 138-142) caydırmak amacıyla ihlal ettiğini dile getirdi. Bunlara ek olarak adı geçen siyasetçilerin uzayan gözaltılarının keyfi olduğu (paragraf 144) ve İspanyol yargı otoritelerinin yargı yetkilerinin dağılımına yönelik mevcut normları çiğnediği (paragraf 147) sonucuna vardı. Metin ayrıyetten Schleswig-Holstein Yüksek Adalet Mahkemesinin Temmuz 2018'de verdiği, 2017 bağımsızlık girişimi sırasında Katalan hükûmetine başkanlık eden Carles Puigdemont'un ülkesine iade edilmesini isteyen İspanyol otoritelerin talebini reddetme kararına açıkça göndermede bulundu. WGAD de tıpkı bu talebi reddeden Alman mahkemesi gibi İspanyol otoritelerin, hapiste veya sürgündeki Katalan siyasetçiler ve toplumsal liderlere yönelttiği isyancılık ve isyana teşvik suçlamalarını asılsız buldu. Çünkü Katalan bağımsızlık hareketi, hiçbir zaman şiddet eylemleri sergilemediği için bu suçlamalarda anahtar rolü oynayan bir ön gereksinimi sağlamıyordu. İspanyol hükûmetinin kontrolü altında hareket eden İspanyol savcılarının, şiddet kavramını var olan anayasal düzeni değiştirebilecek, barışçıl eylemleri içerecek şekilde gevşeterek insani ve siyasi hakları tehlikeye atmaları bariz bir hataydı.

İçsel büyüme: Siyasi birlikler dâhilinde özerk irade

Katalonya meselesi geleneksel özerklik meselelerinden eşsiz ve tartışılır olarak önemli bir şekilde farklılaşıyor. Hem İspanya'nın hem de Birleşik Krallığın Avrupa Birliği'ne üye olduğu ve Ka-

talonya ile İskoçya'nın bu ülkelerden ayrılma ihtimalinin bulunduğu gerçeği, onların AB'ye paralel bağımsız uluslar olarak sahip oldukları varsayımsal statüye dair gitgide büyüyen ilginç bir tartışmayı doğurdu. Londra ve ondan daha belirgin şekilde Madrid, bu iki bölgenin otomatik olarak AB'nin dışında kalması önerisinde bulundu. Edinburgh ile Barselona ise bu öneriyi reddetti. ECJ'nin eski yargıçlarından David Edward'ın da dikkat çektiği üzere Avrupa Birliği Antlaşmaları'nın 50. Maddesinin Birlik'ten ayrılmak için mecburi kıldığı katı koşullar, İskoçya ile Katalonya'nın duruşunu İngiltere ile İspanya'nunkinden daha makul kılıyor.

Ne var ki burada madde 50'nin potansiyel yorumlanma biçimlerinden bağımsız olarak, Avrupa Birliği'nin yapısı gereği Katalan özerklik sürecinin -bir "dışsal büyüme" ya da AB'ye yeni devletlerin katılmasının yerine- bir "içsel büyüme" örneği olarak ele alınmasını oldukça ısrarlı bir biçimde önermesi nadiren tartışılan bir konu olarak kendini gösteriyor. İlk olarak Avrupa Birliği standart bir uluslararası örgütten ziyade bir devletin yapısına çok daha yakın olan uluslararası örgüte karşılık geliyor. İkinci olarak, Avrupa Birliği Antlaşmaları'nın ön sözü ve ilk maddeleri, ısrarlı bir şekilde, AB'nin "özgürlüğü, demokrasiyi, eşitliği, yasaya bağlılığı", "azınlıklar da dâhil olmak üzere tüm insanların haklarına saygıyı" ve "tebaiyet ilkesine uygun olarak vatandaşa olabildiğince yakın alınan kararları" uygulama ihtiyacını temel aldığını belirtiyor. Bu da AB'yi, Kanada gibi bir ülkeyle aynı anayasal düzen ailesine dâhil ederek bu ülkenin Yüksek Adalet Mahkemesinin anayasal yorumlarına açık kılıyor.

AB Antlaşmaları'nın -madde 7 haricinde- AB'nin kendisine üye devletlerin siyasi mevzularına müdahale etmesine dair çok az şey söylediği ve içsel bir büyüme, yani Birlik dâhilinde yeni devletlerin oluşma sürecini düzenleyen hiçbir önlem içermediği açıkça görülüyor. Buna rağmen açık ve net bir anayasal prose-

dürü olmayan İsviçre ve ABD gibi diğer demokratik birliklerin onunla rasyonel düşünme ve sabırlı müzakereler sürdürme yoluyla etkileşime girdiği ve bu süreçte, birlik ve federasyonun kendisi de dâhil herhangi bir tarafın zarara uğramasından kaçındığı dikkat çekiyor.

Bu durumun zaman ve coğrafi konum bakımından en yakın örneği olarak Jura bölgesinin Bern kantonundan ayrılması, anayasasının ayrı bir kanton olarak kurulması ve İsviçre Konfederasyonuna bundan 40 yıl önce dâhil edilmesi verilebilir. İsviçre’deki federal otoritelerin, Jura kantonu Konfederasyon’a dâhil edildiğinde yayımladığı bir raporda da vurguladığı üzere, 1874 tarihli İsviçre anayasası, bir kantondan nüfusunun ve bölgesinin bir kısmını yeni bir kanton oluşturmak için ayrılmasını sağlayacak hiçbir mekanizma içermiyordu. Aslına bakılırsa o, tüm kantonlara bugünün AB Antlaşmaları’ndaki bentlerde görüldenden daha güçlü olduğu söylenebilecek bir dille bölgelerinin, egemenliklerinin ve anayasalarının güvencesini veriyordu.

Jura’nın Fransızca konuşan azınlığının ait olduğu Bern kantonunun otoriteleriyle Jura eylemcileri arasında cereyan eden uzun süreli ve zaman zaman şiddetlenen çatışmalar 1960’lı yılların sonlarında yaşanıyordu. Bu çatışmaların ardından İsviçre’nin yürütme kolu olan Federal Konsey hem Bern kantonunun otoritelerini hem de Jura’daki bağımsızlık yanlısı hareketi müzakere masasına oturmaya davet ederek ara buluculuk rolünü üstlendi. Bundan kısa bir süre sonrasına denk gelen 1968 yılında Bern, Federal Konsey tarafından atanan üyelerden oluşan bir “Comission des bons offices” kurmayı kabul etti. Takip eden dönemde Bern kantonu bu kurulun tavsiyelerine uyarak, anayasasında düzeltmelere giderek Jura’nın özerklik hakkını tanıdı. 1974 yılında düzenlenen referandumda Jura nüfusunun yüzde 51,9’u Bern’den ayrılmayı onayladı. Bundan üç yıl sonra İsviçre konfederasyonu yeni kantonu kabul ederek üyelerinin sayısını belirleyen federal

anayasaya gereken değişimleri yaptı.

İçsel büyüme prosedürünü 1999’da anayasal hâle getiren İsviçre, içsel büyüme örneklerinin bir istisnasını oluşturmuyor. ABD de bağımsızlıktan bu yana birliğinin mevcut üyelerini meydana getiren dört eyaleti içine aldı. Bunlar sırasıyla New York ve Virginia’dan 1791’de ayrılan Vermont ve Kentucky, Massachusetts’ten 1820’de ayrılan Maine ve 1863’te Birlik’te kalmak için Virginia’dan ayrılan Batı Virginia’ydı.

Her şey göz önünde bulundurulduğunda Avrupa Birliği’nin daha güçlü ve derin hâle gelmesi, onu daha demokratik kılmadan pek mümkün görünmüyor. Bugün Avrupa’da şahit olduğumuz siyasi gerilimlerin büyük bir kısmı AB’nin kurumlarının ortalama AB vatandaşından çok uzak kaldığına ve AB’nin kendisini üye devletlerinin siyasi elitlerinin çıkarlarına aşırı ölçüde adamaya başladığına yönelik bir algıdan türüyor. Dolayısıyla AB’nin Katalan meselesinin demokratik yollardan çözülmesine yardım etmesi, onun daha kusursuz ve güçlü bir birlik olma yolunda ilerleme niyeti ve kabiliyetinin açık ve net bir kanıtı olacaktır.

Bibliyografik notlar:

Uluslararası hukukta özerklik sorunu üzerine giriş niteliğinde bir eser için bkz. R. Falk, “Self-Determination Under International Law: The Coherence of Doctrine Versus the Incoherence of Experience” ve W. Danspeckgruber’ın editörlüğünü yaptığı *The Self-Determination of Peoples*, Boulder, 2002.

ICJ’nin tavsiye niteliğindeki görüş metni bu konu üzerine uygun bir tartışmayı içeriyor:

<https://www.webcitation.org/5rRB9e3bz?url=http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>.

Katalanlar neden bağımsızlık istiyor? Bu, çok basit bir soru gibi gelebilir. Ancak 21. yüzyılda yaşıyoruz. Katalonya, Avrupa Birliği üyesi İspanya'nın bir bölgesi. Sınırlar buharlaşmış. Ortak para avro geçerli. Avrupa Birliği'nin iradesi, İspanya'yı aşmış. O hâlde bu sorunun cevabı belki de o kadar basit değil.

Katalonya'nın başkenti Barselona; güzelliğiyle, konumuyla, kültürüyle ve zenginliğiyle her görenin beğenisini kazanan bir kent. Tarihinde üç kez yoğun olarak göç aldı. Bunlardan sonuncusu 2000 ile 2009 seneleri arasında yaşandı. Sonuç olarak Barselona nüfusunun %18,2'si göçmenlerden oluşuyor. Peki sorun bu göçler mi?

Katalanların yazılı tarihi 9. yüzyılın sonuna kadar uzanıyor. Kendilerini bir halk olarak ifade edişleri bu kadar eski. Aradan geçen on iki yüzyılda neler yaşandı? Sözler, antlaşmalar, savaşlar ve bir halkın su yüzüne çıkan haklar mücadelesi.

Türkiye'de belki de futbol takımlarından dolayı Barselona'ya ve Katalanlara her zaman sempati duyulur. Özenle ve pek çok yazarın katkısıyla oluşan bu kitapla, belki bu kadim halkın bağımsızlık sevdasına ilgi duyarız diye düşünüyoruz. Ülkemizde Katalonya ve İspanya hakkında çok az kaynak var. Oysa dünyada olan bitenin hepimizi ilgilendirdiği kanısındayız.

YENİİNSAN

www.yeniinsanyayinevi.com

katalanlar neden ayrılmak istiyor
yeşil politika kitaplığı
editör: clara ponsantí

ISBN: 978-625-8309-08-9

₺58,00

yeniinsanyayinevi

yeniinsanyayinevi

yeninsanyayin